

The Project Gutenberg eBook of Huutolaistyttö: Kuvaus kovilta ajoilta, by Heikki Meriläinen

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Huutolaistyttö: Kuvaus kovilta ajoilta

Author: Heikki Meriläinen

Release date: March 1, 2016 [EBook #51339]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HUUTOLAISTYTTÖ: KUVAUS KOVILTA AJOILTA

E-text prepared by Tapio Riikonen

HUUTOLAISTYTTÖ

Kuvaus kovilta ajoilta

Kirj.

HEIKKI MERILÄINEN

Werner Söderström, Porvoo, 1899.

Nikolainkaupungissa,
Wasa Nyheterin kirjapainossa.

I.

Katovuosia oli tullut; jo kymmenen, vaan ei yhtään niin katalaa kuin tämä, ettei korvan kuuluviin tullut yhtään riihellistä semmoista viljaa, joka olisi ruumenista eronnut. Ja ihmisillä jos olikin entisiltä paremmilta ajoilta joku vähä viljaa jälellä, niin ne kätettiin seitsemien lukkojen taakse siemeniksi tulevan kesän varalle, jotta kaikilla oli ruokana metsänvilja ja kala, petäjä- ja olkijauhoista tehdyn tahnoksen kanssa.

Talvi oli ankara, alituista tuiskun kirtupakkasta, tuuli pohjoisessa ja idässä, joten se viikot ja kuukaudet pysyi aivan miehen syöpänä virnakkana.

Tammikuun viimeinen pakkasilta oli jo pimennyt pimeimmälleen ja iltavalkea palaa riemotteli Metsävainion turvekattoisen pirtin raunioisella takalla. Tulen liepeellä seisoi jalkapata vettä puolillaan. Se tulen puoleisesta laidasta kiehua kuhisi, että vaahdot yhtenä suppona vierivät yli padan ja joku lihan sirpale aina silloin tällöin vilahti vaahtien seassa. Ansalla saatu riekko oli nyt sirusteltu pataan pieniksi kipeniksi. Kuusivuotias Taneli oli nyt ollut äitillä apuna riekkoa lihatessa ja tiesi saavansa pään palkastaan ja katseli nyt kiehuvaan pataan, näkyisikö sitä riekon päätä siellä vaalitien seassa hurastelevaksi. Sitä hän katseli, että makea vesi tippui huulella lipottavan kielen nenästä, ja laihoissa tuhranneissa kasvoissa näkyi odotuksen kuivia väreitä.

Kahdeksan vuotias Niilo jykerti tylsällä äitin visapäisellä patapuukolla paksusta päreenpalasesta puuhevosta. Veitsi kun ei tahtonut pystyä, niin hijoa karnutti sitä takkakiven laitaan, sylkäsi väliin aina siihen kiveen ja taas hijoi kunnes luuli sen olevan terävän ja rupesi kapertamaan, eikä näkynyt joutavan muusta meiningistä pitämään mitään väliä. Äiti istui tulen vaiheella kolmijalkaisella jakkaralla ja polviensa päällä heilutteli neljävuotiasta Vannia, joka taudin vointeessa voihkerehti, näpisteli kuivia huuliaan ja silmät vierähtelivät kiinni.

Ulkona haukkui Halli siksi vihaisesti kuni venäläisiä olisi tulossa, vaan siitä ei nyt kukaan näkynyt välittävän, olihan se ennenkin haukkunut, vaikkei tietty mitä se haukkuu. Mutta kun kartanolta kuului hyvittelevä ääni, niin Hallin haukkuminen taukosi ja muuttui ystävälliseksi, iloiseksi vokinaksi, ja lihakoiden alkoi se hyppiä pystyyn.

Kuurettuneen oven takana alkoi kuulua hitaita pehmeitä askelia. Heti aukesi kirahtava puusaranainen ovi, jonka raosta eellimmäisenä hulmahti pörrökarvainen Halli lumisine turkkineen sisään ja hyvillään hulmuili kaikkien luona antaakseen tietää, että se oli hän, joka sai tulijan ensiksi tervehtiä. Mutta kukaan ei joutanut välittämään Hallin mielihyvystä, silmät vaan kiintyivät oveen ja poikain suusta pääsi iloinen ääni: isä tulee. Aivan yltäpäältä kuuretuksissa, ihan silmäripsetkin kalkkareissa, työntyi ukko hitaasti pirtiin ja hartion voimasta nykäsi oven kiinni, että tulisi niin visuun kuin mahdollista. Sitten pitkävillaiset turkkistöppöset jaloissaan, kantapäisillään ja kömpelön näköisesti astui penkin sivulle. Oudostellen tuijottivat tulijaan jokahisen silmät, paitsi sairaan Vannin, ja tiukasti silmäillen seurasivat tulijan kaikkia liikkeitä, kun se alkoi kopistella kuuraa itsestään, päästeli ympäriltään siimaisen vyönsä, riisui resuisen turkkinsa, pani sen naulaan ja kärsivän näköisin kasvoihin istahti penkille.

Äitin kasvoissa näkyi outo kummastus ja arasti värähtävällä äänellä kysyi: Mikä sinulla on jaloissa?

Isä varasi pinttyneet kätensä polviinsa ja allapäin katsoi suuriin töppösiinsä ja vaikeroiden virkkoi: Paleltuivat tässä tiistaina, tuolla Kerilän tervasmetsässä.

— Herra Jumala. Paleltui! kuului hätäisesti epätoivoinen huudahdus äitin suusta.

— Paleltuihan ne, eikä ollut edes pakkasen jäljen katsojaa aikanaan, niin saivat tulla tuskille... Varpaat menivät aivan hiileksi ja...

— Ja mitä sitten? lisäsi äiti.

Isä arveli sanoa, että eikö nuo varpaat lähtene pois, mutta kun tunsi äitin olevan niin hätäisellä mielellä, niin keskeytti.

— Hyvä Jumala, hyvästi siunatkoon, lisäsi tuskaisesti huokaisten äiti, katsahti polvillaan retkottavaan Vanniin ja lisäsi: Hyvä olisi ollut muuten, niin nyt on parempi kun hänen vielä piti jalattomaksi tulla. Otti Vannin syliinsä, kantoi sen penkille, peitteli sen vaateresuilla ja tahtoi riisua isän jalat nähdäkseen, osaisiko niitä jotenkin hoitaa.

Ukko riisui töppöset jaloistaan, hiljalleen raposteli resuisen kääreen toisesta jalastaan ensin irti, ja viimeisen kääreen varpaittensa ympäriltä kierti hyvin varovasti pois, josta selvisi esiin paljas jalkaterä, jossa varpaat jalkapöytää myöten olivat visvan kanssa törpötyneet yhdeksi turpeeksi ja turvottuneet aivan muodottomiksi.

Äitin sydäntä vihiasi, että parahtava sanaton, tuskainen huudahdus kuului hänen suustaan eikä pitkään aikaan kyennyt muuta sanomaan kuin voitotteli vaan kipeästi.

— Jo siitä olen minä tuskat nähnyt, virkkoi isäkin vaikeroiden, ja alkoi kääriä entisiä kääreitä jalkansa ympärille, vaan kun näki äitiin niin pahasti käyvän, niin ei aukonutkaan toista jalkaansa, jossa oli kantapääkin paleltunut ja varpaittenkin puoli yhäkin pahempi.

Äiti meni ikäänkuin toimeksi. Sydämmen tuska puhkesi valtavaan itkuun. Hän turski katkeraa itkua ja itkun seasta kuului joitakin epämääräisiä varmaa toivottomuutta ilmaisevia sanoja, ja käveli vaan lattialla tuskissaan eikä huomannut sitäkään kun keitto kiehui kuiviin että pata kuivapohjana käräsi takalla.

Taneli ja Niilokin olivat ihan kuin pökerryksissä, eivät tajunneet nekään tälle ilmalle; se äitin tuska vaikutti heihin niin kummallisesti. Taneli se oli enemmän kummissaan, kun näki, etteihän isä ole hetikään kuolevan näköinen, koska vielä istuu, ja minkä tähden äitillä on tuonlainen hätä, mutta tuntui se siltä, että hätäillä sitä kuitenkin pitäisi hänenkin muitten mukaan. Ei hän sitä kuitenkaan saattanut tehdä kun ei päässyt varsinaisesti alkuun, katseli vaan suurilla silmillään muitten meininkiä. Muistipa taas mennä katsomaan sitä kiehuvaa pataa, näkyisikö nyt vilahtelevaksi riekon päätä, mutta kun näki padan kuivillaan, niin huudahti: Pata on vuotanut keiton.

Silloin havahti äiti, luuli sen kiehuneen että on vajonnut siitä märkyys, eikä kyyneleisillä silmillään tullutkaan tarkastaneeksi, että pata oli aivan kuiva. Suurella pahkakauhalla pistää tomahutti saavista jäähileistä vettä ja kaasi pataan. Silloin räsähti pata kappaleiksi, että palaset kimpoilivat lattialle ja tuhkapilvi täytti koko pirtin ja tuli melkein sammui. Silloin Tanelikin pääsi hätäilemisen alkuun, parahti kohti kurkkuaan itkemään ja itkunsa seasta kuului karvasmielisiä sanoja: Kun lintukeitto meni, lintukeitto meni, voi, voi, lintukeitto meni.

Niilon suusta ei kuulunut sanoja, mutta itki hänkin niin katkerasti kuin kahdeksanvuotias ihminen voi itkeä.

Äitin hätää tuo tapaus ei paljon suurentanut, löi käsillään vaan rintoihinsa ja tuskin kuuluvasti virkkoi: Kaikki nyt pitää nähdä... Tuo olisi vielä ollut syömistä, niin...

Hallikin näytti ymmärtävän talonväen surun ja isän vaivan, mutta kun suruun ei voinut ottaa osaa, niin käytyään ensin kaikkien luona, meni hän isän luokse, haisteli sen jalkoja sitten ikäänkuin hyvittääkseen isän mieltä, istahti lattialle isän jalkain viereen, nojasi hartionsa isän polviin, josta syrjäsilmillä katseli isää silmiin, kun tämä huvikseen verkalleen silitteli hänen pitkävillaista niskaansa.

Tuhkapilvi haihtui pirtistä, tulikin virkeni palamaan, ja äitikin tointui tajuamaan asioita. Sopella oli vanha reikälaitainen kattila, sen otti äiti, puikon kanssa selvitteli tuhkasta ne lihat, huuhtoi niistä enemmän poron ja laittoi ne siihen kattilan laitaan kiehumaan, istahti sitte äskeiselle kolmijalkaiselle jakkaralleen ja kiehutellessaan sitä poroista lintukeittoaan siihen hulmuavaan tuleen, huokaili mielensä ahtaimpia kaihoja ja hiljalleen sekotteli olki- ja petäjäjauhoja keittoonsa, että tuli sakeanlaiseksi velliksi.

Keitto joutui valmiiksi.

Jokahisella oli omituinen kuppinsa, niihin jakoi äiti keiton. Mutta kun keittoastia oli pienempi, niin ei tullut kuin puolilleen kupit ja oma kuppinsa jäi melkein tyhjäksi.

Taneli näki, että, hänen kuppiinsa tuli riekon pää, kuten sen pitikin tulla, niin hyvä mieli mutuili suupielissä kantaessa kuppiaan pöydälle. Kannettiin sinne kaikki muutkin kupit, joista tuohiropessa paistetun petäjärieskan kanssa kokoutuivat kaikki syömään, paitsi äiti meni Vannin luokse penkille ja vei Vannin kupin sinne ja kysyi: Syötkö sinä?

Vanni kielellään kasteli huuliaan ja kuului: En.

— No syöhän edes tuo riekon jalka, sitähän olet ennenkin aina tavottanut. Mutta Vanni ei aukassut silmiäänkään, kun virkkoi: En syö mitään, kääntyi vaan toiselle kyljelleen, kyyristyi kokoon ja vetäsi peittoraasua kasvoilleen ikäänkuin kätkeäkseen itseään.

Taneli kun kuuli, että Vanni ei syö, niin joutui äitin luokse, nojautui äitin syliin ja kuiskasi: Minulla oli vähä velliä. Minä söisin Vannin osan.

Äiti kaasi omaan kuppiinsa Vannin kupista vähäsen, ojenti Vannin kupin Tanelille ja virkkoi: Anna siitä Niilollekin.

Taneli vei kupin pöydälle yhteiseksi Niilon kanssa, mutta samassa rupesi lusikat kapajamaan toisiinsa ja Tanelilta pääsi hätäilevä, itkumielinen ääni: Kun syöpi kaikki lihat.

— No empään, kuului Niilon mutuilevasta täyteläisestä suusta ja toista veti kupista suuhunsa, vaikka entisetkin luut ruskivat vielä suussa.

Tanelilta pääsi oikein parahtava ääni: Elä syö kaikkia. No elä! Anna se minulle, ja kaappasi Niilon lusikasta lihamurun.

— Onhan tuossa vielä sinullekin, virkkoi Niilo ja tarrasi kouran kanssa siihen lihapalaan, minkä Taneli pudotti hänen lusikastaan, ja tunki suuhunsa.

Taneli rupesi itkemään eikä tullut syönnistä kalua,

Äiti kääntyi poikiin päin ja tiukasti virkkoi: Jos ette saata siinä nyt siivolla syödä, niin tuonne pihalle

on asia ja heti onkin.

Tämän kuultuaan pojat heittivät kiuskannan, mutta Taneli kuitenkin itki hiljaa siitä harmista kun Niilo söi lihat, ja siinä itkua tuhkaessa ja mulistellessa meni aika, että Niilo ammentti vielä vellinkin suuhunsa ja pyörähti pois tulen luokse kapertelemaan sitä äsköistä puuhevosensa teosta. Tanelin mieli meni yhä karvaammaksi kun Niilon mentyä silmäsi kuppia ja näki sen aivan tyhjäksi, mutta ei tohtinut ääneen itkeä, niin laskeutui pöydän alle lattialle istumaan ja koitti siellä tuhkaa niin hiljaa kuin mahdollista.

Sen huomasi kyllä isä, vaan hän oli itsekin niin pahamielinen että ei voinut virkkaa sanaakaan, syödä toposti vaan tuohiropeesta petäjarieskaa ja sitä velliä pani kyytimieheksi.

Äitin mieli oli yhä apea, niin apea kuin perheen äitin mieli voi olla silloin kun viimeinen ateria on syöty eikä toisesta ole minkäänlaista toivoa. Teki mieli puhumaan jotakin, mutta mieli oli niin paha, että jos olisi jotakin sanonut, niin se yhäkin olisi murtunut valtavaksi itkuksi eikä olisi siitä sen selvempää tullut.

Isä kun oli ollut Kerilässä kolme viikkoa kasakkana tervaksen hakkuussa, niin luuli kuitenkin, että vaikkapa se tämän viikkoa on sairastanut jalkojaan, on sille kai sentään vielä annettu palkaksi jotakin, ja oli halu sitä kysyä, vaan kun näki että itsekin on niin pahamielinen, niin jätti senkin semmoisekseen, ajatteli että tottapa hän sanoo, jos hän on tuonut tahi on haettavaa.

Niilo pani tuleen vereksiä tuohisia halkoja, jotka riemahtivat iloisesti palaa loihottamaan ja valaisivat koko huoneen, että koko pirtti näytti olevan valoa täynnä ja kuuraiset pienet neliruutuiset akkunat pirtin seinässä möllöttivät kuni lumiharkot ja näyttivät ihan heijastavan puhtailta. Kaikissa esineissä näkyi kuni jauhun tomua. Lattiallakin näkyi jokaisen askeleet kuni myllyn lattialla. Siitä äsköisestä tuhkapilvestä oli satanut sen tomun ja se teki vastenmielisen vaikutuksen sitä vastaan kuin iloinen tuli valaisi huoneen miellyttävän ja kodikkaan näköiseksi. Tämä vastenmielisyys väkistenkin paljastui äitin kyneleisiin silmiin, ja, ennenkun mitään kerkesi ajatella, niin vaistomainen pakko kiirehti häntä puhdistamaan asuntoaan; pienellä vasulla, nouti ulkoa vitilunta, pirsкуtti sitä kaikkialle, otti havuluutansa, ripsui sillä kaikki pöydät, penkit ja jakkarat. Ja viimeksi lakasi lattian. Niilostakin tuntui tämä mieleen, niin pani taas uusia tuohisia halkoja tuleen, jotka tuprahtivat heti palamaan ja kääriytyivät punertavain liekkien sisään, joista tuprusi tervamustaa savua, joka pyörteisenä patsaana kiirehti ahnaasti nielevään savutorveen. Mutta liekkien puhtaasti kumalteleva valo täytti taas huoneen ja teki niin miellyttävän näköiseksi, että väkistenkin tunkeutui kodikkaisuuden tunne asujain mieliin lievittämään mieliä äsköisestä alennuksesta. Äitikin tunsu saattavansa jo puhua, niin meni isän luokse istumaan ja nureksien virkkoi:

— Kun olisit edes sinä pysynyt tervennä, niin olisihan tässä ryvetty, mutta, mikä perinee nyt. Ei ole mille suutaan aukasta muuta kuin noita vehkajauhoja muutamaksi puuroksi.

— En suinkaan tiedä, virkkoi isä. Jos kykenisi työhönkin, niin ei saisi mitään ansaituksi.

— Eikö Keriläiset maksaneet mitään?

— Ei mitään. Kyllä niitä nyt saa työmiehiä aivan ruokapalkoilleen. Venakon Lassikin kävi Kerilään pyrkimässä ruokapalkoilleen tervaksen hakkuuseen, ja siihenhän se pääsikin kun minä tulin jalattomaksi.

— Ruokapalkoilleen? No hyvä Isä siunatkoon. Mikä sen Lassinkin perheen elättää, kun kuusi lasta eikä syömistä enempi kuin taivaan linnuilla kuulunut jo tässä tuonnoinkaan olleen.

— Kerjuulla on perhe ollut jo kolme viikkoa, virkkoi isä.

— Hyvä Isä! Kerjuulla Leena parkakin semmoisen joukon kanssa, voivotteli äiti.

— Kerjuulla on Leena ja moni muu Leena siellä on, lisäsi isä. Monia rekikuormia kerjäläisiä käy päivässä taloissa. Ei hevoset jouda muuta tekemään kuin niitä kyytsemään... Ja sinne muitten lisäksi joutunemme mekin. — Tätä viimeistä lausetta sanoissa murehtui mieli että ei saattanut enää puhua, vaan pani kätensä pöydän nenälle, laski otsansa käsiensä päälle. Kuumat kyneleet rupesivat juosta rapattamaan lattialle ja leveät hartiat nutjahtelivat katkeran mielen vaikutuksesta.

Äitin kasvoille myöskin vierähti kyneleet, mutta mieli oli kuitenkin enemmän Vesakon Leenan perheessä kuin omassaan; miten on tämmöisellä säällä mahdollista reessä pysyä hengissä puolialastomien sikiöitten ja vieläpä itsensäkin Leenan, tuon henkilaidan kituliaan näljän katkaseman raukan.

— Ei mahtane enää olla hengissä. Mitä tarkoittaa Jumala tänlaisella ajajia? Kun vielä ilmat tuommoiset? Kaksi kovaa: nälkä ja vilu. No aikoihin nyt on eletty. Voi, hyvä Jumala armahtakoon,

huokasi äiti sydämensä pohjasta ja virkkoi: Hyvä on niin, hyvä näin, suo siellä, vetelä täällä, ei kuivaa kussaan. Jos lähdemme kerjäämään, niin osana on kuolema; jos pysymme läjässä, niin kuolema on osana, kuolema viheliäisin... Hukkua veteen olisi silmänräpäys. Taudin hourauksissa ei tuntisi näljäästä, ei vilusta, nukkuisi vaan.

Siirtyi Vannin luokse, kohotti sen retkottavaa kättä penkille, kätki sen peiton alle ja toivomielisesti virkkoi: Sinullahan toki lienee se osa, että saat siirtyä pois tuonelan tuville. Kunpa joutuisit heti jo tänä yönä.

Vanni rupesi katkerasti itkemään, turskutti niin kovasti, että koko ruumis meni mukaan ja peitot soluivat lattiaan.

Äiti korjasi peittoja ja kysyi: Etkö sinä tahtoisit lähteä tuonelaan?

— Äitin kanssa lähtisin, kuului Vannin katkeramielinen vastaus ja rupesi yhäkin katkerammin itkemään.

— Minä tulen sitten muutamien päivien perästä, myönsi äiti herttaisesti ja kopeloi Vannin päätä, miten on kuuma, tuntuuko tauti kiihtyväksi, että todellakin joutuisi lähtemään jo tänä yönä. Kuuma oli Vannin pää ja kovasti löi suonet.

Kun Vanni ei tyyntynyt itkemästä, niin äiti hyvitteli: Elähän itke, Vanni rakas, kyllä minä lähden Vannin mukaan. Lähdetään yhdessä, minä otan syliini Vannin.

— Milloin sitä lähdetään? kuului Vannin tyyntymämielinen vastaus.

— Ehkäpä jo huomenna, lohdutteli äiti ja peitteli Vannin jalatkin hyvästi ja kuurtoili vuoteen, ettei liikkueensa vierähtäisi lattialle. Mielestä tuntui hyvälle, kun Vannin tauti tuntui kiihtyvän, että edes hän pääsee pois. Sitten selvisi mielessä, että Niilo ja Taneli kykenevät omin jalkoinsa lähtemään kerjuuseen, isän pankoot huutolaiseksi, itse kyyristyimpä mihin tahani; tottapahan siitä löytävät ja jos eivät löydä, niin sama sille... sama sille.

Laittoi vuoteet kuten ennenkin ja kaikki asettuivat yöteloilleen. Tulikin takassa varveni varvenemistaan ja valo pirtissä himmeni kuin nukkuvan silmä, että tuokion perästä oli pimeys käärintä ulkona ja sisässä. Tähän pimeään tyhjyyteen harreili äitin vesikiehteinen silmä, ja turvaton mieli reutoi ruumista että unta ei tullut. Vaikka aina kokosi kokoon ne hyvät puolet, että Vanni kun kuolee, niin pojat pääsevät omin jalkoinsa kerjuuseen, isän pankoot huutolaiseksi ja minä kuoliinpa mihin kuolin, niin ei siitä mieli sentään tyyntynyt. Hengityksestä ja liikunnoista kuuli, ettei isäkään ole vielä nukkunut, niin tunsin halun puhelemaan enemmän ja kysyi: Miten sinä polonen palellutit nuo jalkasi tuommoiseksi?

Isä rykäsi ja alkoi. Ne kengät kun olivat semmoiset rajat ja paikkaset ja kun olimme tuolla Asikaisen kankaalla tervaksen hakkuussa tässä tiistaina, niin siellä kankaan laidassa notkelmassa oli lumen alla vesi, jossa kastui kengät, ja liekki mennyt sisäänkin, jotta paikalla kylmettyivät kuin sarvet. Silloin rupesi palelemaan jalkoja. Arvelin etten lähde kesken päivin pois, vaan kun rupesi yhä kipeämmin palelemaan, niin läksin haromaan pois. Vaan kun matkaa oli vihainen neljännes, niin ei sitä ajatta päässyt, siinä tuli työtään. teki, ja ennenkun olin Kerilässä oli kaikki hiilenä. Sitten niitä kenkäronssia ei saatu jaloista pois muuten kuin piti panna kuumaan veteen.

— Kuumaan veteen, no mitä vasten siihen? ihmetteli äiti.

— Ne kylmettyivät semmoiseksi kallioksi, ettei jalka liikkunut enempi kuin hammaspuussa, selvitteli isä. Niin Leena toi karjan muurista ämpärillisen kuumaa vettä, johon hyppäsin seisomaan. Samassa kun suli kengät, meni lämmin vesi sisään ja yhtäkkiä sulatti kylmettyneet jalat. Silloin tunsin, että hyvin on käynyt. Varpaat rupesivat palamaan kuin tulesa... voi sitä yötä... kaikki vaivanen kokee... Aamulla oli jalat vesirakoilla, ja varpaat turvonneet suuriksi kuin sammakot.

— Hyvä Isä sentään, huokasi tuskaisesti äiti.

— Sitten kahden päivän kuluttua puhkesivat rakot ja ovat tulleet tuommoisiksi, lisäsi isä tyyneesti.

— Ei tule jalkoja enää niistä, huokasi äiti epätoivoisesti.

— No ei niissä nykyään olisi hyvin suuri tuska, kun olisi mitä syödä, niin kyllä ne jotenkin paraneisi, vaikka terveen arvoista niistä ei mitenkään tule. Varpaat ne kyllä lähtevät pois.

— Varpaat pois. Voi hyvä Jumala, varpaat pois, huudahti kauhistuksissaan äiti.

— Niin. Kyllä ne varpaat ovat mennyttä kalua, mutta palelihan kerran Lieverin likalta jalat samalla

tavalla, että varpaat märkänivät pois, vaan työnsäpäähän teki ja eli päälle päivänsä.

II.

Äiti kun tunsu, että isällä on vielä toivoa jaloistaan, niin lievisi mieli ja rupesi ajattelemaan miten sitä lähdeittäisiin eteenpäin. Ajatteli aamulla lähteä Koskelan emännältä tahtomaan suoloja, ja pyytämään isälle käsitöitä, edes verkon kudelmia, joista voisi jotakin ansaita, ja kun kuulevat isän onnettomuuden, niin armahtaessaan ehkä antavat jotakin apua. Eihän nyt Jumala liene heitä kironnut aivan suulleen kuolemaan, eihän köyhyyteen ole oma syy, kohtalo on kietonut. Ei, ei toki Jumala salli meitä niin onnettomiksi, että nälkään kuolemaan, ajatteli äiti, ja tuntui mielessä selviävän, että isän onnettomuus on sallittu sen tähden, että ihmisten armeliaisuus johtuu sen kautta heidän kaikkein hyväkseen. Mitä enemmän sitä ajatteli, niin mielessä valkesi kuni päivä, että niin se on, että tapahtuma, joka ihmisen silmään näyttää äärettömän pahalta, sen on Jumala viisautessaan määrännyt hyvän juureksi ja kääntää sanomattomaksi hyväksi. Kiitetty olkoon Jumala, huokasi äiti, ja tunsu tehneensä syntiä kun illalla oli niin synkkä ja toivoton kohtaloonsa. Mutta uskoi, että anteeksi antava Jumala antaa sen hänelle anteeksi. Ei tuntunut nukuttavan, niin nousi ylös, pani puita takalle, sytytti ne palamaan ja sen tulen valossa rupesi paikkaamaan töppösiään, että kun päivä alkaisi liketä, niin lähtisi Koskelaan.

Kaikki nukkuivat. Isäkin nukkui aivan henkijieverinä eikä Vanninkaan valitusta kuulunut, niin tuntui kuni rauhan enkeli olisi piirittänyt sen majan. Ja kun äiti sai paikanneeksi tamineensa, niin tunsu itsessään väsymyksen tapaista raukeutta. Köllistyi vuoteelleen ja nukkui samassa. Herasi vasta kun päivä valjenneena kohta tunkeutui pirttiin läpi jäisien akkunoitten.

Säikähtyen heräsi äiti ja toimittautui niin sukkelaan kuin taisi lähtemään Koskelaan. Mielessä oli yhä vaan Jumalan ihmeellinen johto, miten pahat asiat kääntyvät juuri parhaimmaksi hyväksi. Ovathan he kumpanenkin olleet ikänsä kelpo ihmisiä, palveluksessakin alkuaan ollessaan nuhteettomasti kaikin puolin käyttäytyivät — sen tietävät kaikki ihmiset. Nyt jos on köyhäksi jouduttu tällöisissä aikoina lapsijoukon kanssa kinnaroidessamme ja kylmään metsään mökkiä tehdessämme, ei ole oma syy; kyllä kait olemme kaikki voimamme panneet polaan, sen tietävät kaikki ihmiset, ja kun nyt tuommoisen tapauksen hyvä Isä salli, että tuon ainoan perheen tuen piti tulla jalattomaksi, niin eivät suinkaan voi olla auttamatta kellä pikkusenkaan lienee millä auttaa; ja onhan niillä Koskelaisillakin edes suoloja, joita kuormittaisin tuovat kerralla. Ja suoloja kun saataisiin, niin voisihan Jumala antaa metsästä edes yhden riekon päiväksi ja pyhäksi edes jäniksen. Eihän tuo sekään suurta koloa metsän haltian karjaan tekisi. Niitten ja suolain turvin menisimme talvesta yli, ja kesään kun pääsisimme niin sitkeä olisi kesänen kuolija.

Näissä mietteissään laittautua kahmerehti äiti matkatamineihinsa. Kenkiä ei ollut, niin pani kolmet paikkaset sukat päällekkäin ja niitten päälle pitkävillaiset turkkittöppöset, katsahti vielä orrelle isän töppösiin; panisiko vielä ne, ettei kävisi kuten isän jaloille, mutta paksulle ja lämpymälle se tuntui; oikein mukavalle tuntui lattialla kävellessä, kun jaloissa tuntui niin vahvalta, tilavalta ja lämpymältä. Monta kerrosta pani äiti alusvaatteita, joiden päälle pani isän päällyksettömän mustaksi pinttyneen rajettuneen turkin, ja satoi siiman palasella kiinni. No lämpymälle ja muhkealleppa tuo nyt tuntuu. Ei luulisi olevan pakkasella tekemistä minun kanssani, ajatteli äiti uunin korvalta, turvakoita ottaissaan ja pujottaissaan kaksia turvakoita päällekkäin. Ja asetellessaan käsiinsä katsahti vielä nukkuvata joukkoa, katsahti halkokokoa: No ompa noita halkoja pirtissä, että saavat tulen takkaan, ajatteli ja alkoi työntyä ulos. Mutta oven oli kylmänyt kiinni, että kolme kertaa piti polvillaan rysäyttää ennenkun pääsi irti, ja suuren jyräyksen synnyttikin kun viimein aukesi, ja kaikki heräsivät siitä jyräyksestä ja hyppäsivät istuilleen. Vaan kun näkivät olevan äitin ulos menemässä ja näkivät oven täydeltä tunkeutuvan pirttiin valkeaa pakkasen usvaa, joka mylläköiden alkoi vieräjä perään, niin paiskautuivat pitkäkseen, vetäsivät peitteet korviinsa ja kätkeytyivät kokonaan peittoihinsa.

Äiti ulos tultuaan jysäytti oven lujasti kiinni, otti kodan nurkkaa vasten pystyssä olevat kuurottuneet suksensa, turvakollaan pyyhki niitten pohjista kuuraa, heitti ne hangelle rinnakkain, astui jalkansa niitten päälle, vaan varpaallisiin piti kahden käden pakata noita suuria töppösen kärkiä sopimaan, mutta sopi ne kuitenkin, ja niin lähti hiihtämään. Suksenpohjat olivat karkeassa jäässä ja kahisivat lumessa, kuin säilärauta. Ja raskaalta ja tukalalta tuntui niitten vetäminen. Mutta siitä ei äiti huolinut, vaan vaston vihaista pakkasviima nilakkata ojentu matkansa Koskelata kohti. Syvään vajosi talvisessa pakkasvidissä äitin suksat, leveälle ulos suksen jäleltä työnti suuret töppöset pehmeän lumen ja katkeamaton raito näkyi leveän ladun sivulla äitin luutaisen sauvakon syviä askelia.

III.

Koskelasta ei heltinyt apua. Ainoastaan kouran täyden sai suoloja. Mutta Koskelainen oli pyhänä kirkolla käydessään kuullut, että kuvernööri on määrännyt tässä Pajurannan pitäjässä panna neljä köyhäinhoitolata toimeen, joihin sijoitetaan kaikki työhön kykenemättömät köyhät, ja että niistä hoitoloista tulee yksi tähän Kurkelaan, toinen Ärmäskylän Tervolaan, kolmas Jupakan kylän Kinnulaan, neljäs Saukkosen kylän Pihtilään. Ja Koskelainen kehotti kaiken mokomin näitä Metsävainion asukkaita kaikkia menemään sinne Kurkelaan aivan ensitilassa, ennenkun muita kerkiää tulla niin täyteen ettei sopisi.

Tämän tiedon saatuaan kiirehti äiti kotiin eikä ikäänään hänen mielensä vielä ennen ollut onnesta niin täysi kuin nyt Koskelasta palatessa. Nyt näkyi aivan selvään, että Jumala suuressa viisauudessaan oli näin laittanut. Nyt jos isä olisi terve, niin emme pääsisi siihen hoitolaan kukaan. Vaan kun nyt isä on työhön kykenemätön vaivanen ja Vanni sairas, niin ei suinkaan kukaan pääse jos ei nämä, ja luonnollisesti minä niitten hoitajaksi; ja ei suinkaan nyt poikia Niiloa ja Tanelia, tuommoisia kunnottomia raukkoja, toki eroteta vanhemmistaan. Suuri Jumala olkoon kiitetty, huokasi äiti aina väliin näitä ajatellessaan ja hiihtäessään Koskelasta kotiin kirteätä latuaan, paistaessa tammikuun uleisen päivän. Päivä oli jo jälellä puolen eikä äiti ollut syönyt mitään, ankara hiihtäminen suurenti nälän vaatimuksia ja kipeästi vihloi sydänelässä hiuka. Tämän lievittämiseksi otti niitä Koskelan emännän antamia suoloja rakeen, imi sitä ja nieli siitä syntynyttä vettä. Siitä kipein hiuka aina häpesi ja onnellinen hän oli, niin onnellinen kuin ihminen voi olla, joka suurimman onnettomuutensa on saanut vaihtaa suurimpaan onneen. Kaikki matkan varrella seisovat huurteen käärimät puutkin näyttivät katselevan lemмен hymykasvoin ja ojennellen kuuraisia kankeita käsiään onnen tervehdykseksi kulkijalle.

Kotiin tultuaan ei äiti mahtanut nostaa suksiaanakaan nurkkaa vasten pystyyn, kuten aina ennen, vaan jätti hangelle pitkäkseen ja rienti pirttiin näkemään perhettään.

Kaikki näkivät jo äitin kasvoista, että hyvin on asiat; pojat juoksivat syliksi äitiin ja yhdestä suusta joutuivat sanomaan: mitä äiti toi, meillä on nälkä.

— En tuonut paljon mitään, vastasi äiti ystävällisesti ja katseli loistavin silmin lapsiinsa, riisuessaan vaatteita päältään ja pyyhkiessään hikeä otsaltaan.

— Toittepahan äiti. Meillä on nälkä, lisäsi Taneli nureksien ja piteli äitiä ikäänkuin ettei pääsisi karkuun.

— Olkoon nyt nälkä. Huomen illalla meillä ei ole enää nälkä kun meillä on rukiiset leipävänkäleet käsissä ja rasvainen lihakeitto höyryää edessä, lisäsi äiti turvallisella painolla, repostellessaan lumisia töppösiä jaloistaan irti.

Pojilla jäi suu auki ja silmät pyöristyivät renkaiksi eikä ymmärtäneet mitä se on se äitin puhe. Mutta isä oli pöydän takana jalkojaan katselemassa ja niihin kääreitä laittamassa, niin se kavahti katsomaan terävästi äitiin ja lämpymästi kysyi: Miten niin?

Äiti kohosi seisalleen töppösiään kuivaan pannakseen ja huokasi: Jumala on hyvä. Se pitää huolen luoduistaan, kunhan vaan ymmärtäisimme häneen luottaa hyvänä ja pahana päivänä. Hän on totinen ja hyvä. Eikös ole ihmeellistä, että vaikka me nyt näytämme olevan onnettomista onnettomimmat emmekä näytä päivän päähän pääsevän, niin tämä kamala onnettomuutemme on juuri onnemme perustus. Katsokaas kun nyt kruunun varoilla kuulutaan perustavan Kurkelaan hoitopaikka kaikille työhön kykenemättömille köyhille ja vaivaisille. Ja kukas sen vaivaisempi on kuin sinä, ja Vanni on sairas, jota hoitamaan minä pääsen, niin eikös ole ihmeellistä? Tämä sattuma ei ole mikään muu kuin Jumalan suuri ihmeellinen armotyö meitä kurjia kohtaan.

— Ei tuo liene toki totta, keskeytti isä ja äänestä tuntui toivon ja epätoivon sekainen värähdys.

— Kyllä se on totta, toisti äiti. Koskelainen oli ollut pyhänä kirkolla ja siellä oli niiltä kirkonkylän ylimyksiltä kuullut. Kuvernööri kuuluu käyneen määräämässä.

— Kuvernööri! ihastui isä ja kiinnitti katseensa yhä tutkivammaksi äitiin.

— Niin juuri kuvernööri kuului, juuri itse kuvernööri kuului käyneen määräämässä, toisti yhä äiti. Niitä kuului tulevan neljä hoitolata tähän Pajurannan pitäjääseen, mutta tähän Kurkelaan se Koskelainen kehotti meitä menemään.

— Vai kuvernööri itse! myhähti isä. Sinne täytyy päästä ihan huomenna, lisäsi hän, päätään

punaltaen, ja ihastuksen loimo näkyi partaisissa kasvoissa.

— Kuinpa pääsisit siksikään noilla jaloillasi, mutta miten käypi sen? lisäsi äiti epätoivoisesti.

— No tämän matkan nyt minä menisin, vaikkei olisi jalkateriäkään, virkkoi ihastuneella mielellä isä, ei tule kuin nappanen peninkuorma, niin tokihan minä nyt sen päivän pitkään tallustelen, vaikka polvillani... Vai kuvernööri on semmoista toiminut.

Sairastava Vannikin virkistyi tästä puheesta, nousi istuilleen ja pyytävästi virkkoi: Minä lähden äitin kanssa. Ottaahan äiti minun.

— Ottaahan toki äiti Vannin, virkkoi herttaisesti äiti. En toki heittäisi Vannia, vaikka mikä, vakuutteli äiti ja korjailli Vannia vuoteellaan.

— Otattehan minunkin, kuiskasi Taneli, eikä muistanut enää nälästään mitään.

— Otan Tanelinkin, otetaan se toki Tanelikin, toisti äiti.

— Minäpä hiihdän suksillani ja jätän teidät kaikki, muistutti varmuudella Niilo keskustelun lopuksi.

Tänä päivänä ei ollut Metsävainion asukkaista kukaan vielä syönyt. Niilo ja Taneli olivat repineet vanhan suolakopsan ja ne tuohet liottaneet vähässä vedessä ja sen suolaveden kanssa koittaneet syödä petäjäjauhoja, vaan ei sekään ollut käynyt laatuun.

Äiti lähti käymään Telkkäpuron varrella riekon pyydyksillään, josko Jumala olisi niin armollinen että antaisi vielä edes yhden riekon viimeiseksi atriaksi. Ja sieltäpä toikin äiti aivan sulan riekon. Tämä oli äitin mielestä taas ilmeinen viittaus Jumalan ihmeellisestä johdosta, ja koko matkan Telkkäpurolta kotiin tullessaan hän hoki: kiitetty olkoon suuri Jumala, kiitetty olkoon Jumala, taivaallinen Isä.

Nyt laitettiin puoli riekkoa kiehumaan iltaskeitoksi, toinen puoli jätettiin aamuskeitoksi. Uuni oli päässyt lämpiämästä, niin uuniin laitettiin paistumaan petäjä- ja olkijauhoista suolaveteen tehtyä taherrusta leivän sijasta käytettäväksi lintuvellin kanssa. Ja vaikka ei kukaan ollut vielä tänä päivänä syönyt, niin ei kukaan tuntenut nälkää. Huomeisen onnen toivo täytti kaikkien mielet. Niilo ja Tanelikaan eivät keiton kiehuissa puhuneet nälästään. Mieli oli Kurkelassa ja matkassa Kurkelaan ja siellä kohtaavissa lihamaljoissa ja rukiisissa leipäkämpäleissä, aivan samanlaisissa kämpäleissä kuin mitä äiti aina Sopalan paksulta emännältä sai kehrupalkoistaan ja toi kylätulijaisiksi. Niitä ajattelivat lakkaamatta pojat, että makea vesi lorahteli suuhun. Mutta vaistomaisesti meni käsi aina äitin suolakuppiin pöydälle, jossa oli äitin Koskelasta tuodut suolat; niitä aina pojat hipistivät suuhunsa, ja hypähtelivät kimmoissaan. Väliin aina isältä kyselivät yhtä ja toista Kurkelan suhteista, onko siellä mäkeä, josta voisi laskea, miten pitkiä ja jyrkkiä ne mäet ovat, onko puroa, johon voisi myllyn ja pajan tehdä, onko järveä, jossa voisi uida, onko venettä, jolla saisi meloa ja mäikäröidä kesällä järvellä, onko se vene yhtä vuotava kuin tuo meidän vene, jota pitää myötäensä yhden hengen viskata, ja muuta senlaista. Ja kun kuulivat isältä, että kaikki on hyvin, niin suut mutuilivat ja silmät loistavina harreilivat korkeuteen, kunnes taas juohtui mieleen uusia kysymyksiä, joita taas ryhtyivät isältä kyselemään.

Äiti lauloi ennen nuorena Niskalassa piikana ollessaan talon heränneen muorin opettamia Sionin virsiä. Niitä hän lauloi kaikkia melkein samalla nuotilla kuin Niskalan muorikin. Sattuipa joukkoon virsikirjan virsiäkin; nekin saivat käydä ulos samalla nuotilla. Niitä hän lauloi askareita tehdessään kiitokseksi taivaan Jumalalle, ettei suu päässyt kiinni, ja mieli oli hellä. Ei koskaan ollut elämässään ennen tuntenut itseään niin rikkaaksi kaikesta hyvästä, kuin nyt, kaikki maljat näyttivät ylitse vuotavaisilta, savustunut pirttikin kaikkine tyhjiyksineen ja ristikkojalkaisine heiluvine pöytineen näytti varakkaalta ja miellyttävältä. Ja muhkealle tuntui mieli, laulellessa Sionin virttä ja viimeisiä vehkajauhon tähteitä sekottaissa repaleisen kattilan laidassa kiehuvaan lintukeittoon.

* * * * *

Nyt ruvettiin laittelemaan matkavarusteita, korjailemaan vaatteita, kelkkojen jukkoja, suksen varpaallisia, sauvoja ynnä muita. Pojat kantaa mysäsivät kaikki halot pirttiin, joita oli enemmän kuin kymmenen lämmitystä.

Äiti kehotti ne panemaan hyvään pinkkaan uunin kupeelle, jotta jos tuota niinkuin tultaisiin kerran takaisin, niin on siinä valmiit halot, mistä panna tulee. Silloin tuota ei tarvinne — sanoi hän — vehkajauhoilla keittoa suurustaa eikä liene leipänä paljas vehkajauhotaherrus. Erilainen, kokonaan erilainen lienee silloin tässä elämän alotus kuin nyt on lopetus. Saattaahan Jumala siunata elämämme hyvinkin runsaalla kädellä, koskapa nyt alkukin on näin lupaava. Jumalalle olkoon kiitos, ajatteli äiti siinä toimiessaan lähdon valmistukseksi ja alituisesti veisaillessaan sielua ylentäviä virsiään.

Pojat kun saivat kaikki halkonsa pirttiin, niin punaa uhkuvin poskin huudahti Taneli: Siinä ovat nyt

kaikki oluet ja maltaat, ja voittomielisenä kopisteli lunta suurista kengistä keskelle lattiaa.

Äiti katkasi virtensä, katseli leppoisesti poikiinsa ja muistutti: Mutta siellä Kurkelassa ei saakaan niin lumikenkineen tulla huoneeseen, siellä pitääkin opetella luudalla pyyhkimään ulkona kenkensä. Ei saa sylkeäkään lattialle.

— Sylkeäkään, huudahti Niilo.

— Ei sylkeäkään. Siellä kai on maalatut lattiatkin.

— Maalatut lattiat?... Onko kirkossa maalatut lattiat?

— Ei ole kirkossa, vaan Kurkelassa ovat, toisti äiti.

Pojat tyrmistyneenä katselivat toistensa silmiin ja väliin suuriin länttäkantaisiin ja puolikaudosta nokaksi vääntyneisiin kenkäronttosiinsa ja kuiskivat toisilleen: Paremmiin kuin kirkossa, pirtti on Kurkelassa parempi ja komeampi kuin kirkko. Minkäänlainen tuossa on katto? Ei varmaan se ole näin musta kuin tässä pirtissä. Ei, punanen kai se on laki vai liekkö sininen kuin taivas, juuri niinkuin poutainen taivas?

Äiti oli jo lintuvelliä pannut Vannin kuppiin, vienyt penkille Vannin luo, nostanut Vannin istumaan ja kehotteli nyt syömään, että tervehtyisi. Sitten poistui taas paikkaamaan töppöstään.

Vannin suussa pyöri pala. Sitä yhtä palaansa se purra vätkytti kauvan, että koko ruumis liikkui puremisen mukaan; mutta kun ei mennyt alas sittenkään, niin sylki sen pois ja nihkaisten kylmähti maata ryökköiselle vuoteelleen.

Tämän näki Niilo, niin kiimasi Vannin luo ja kuiskaili korvaan: Annathan minulle lihaosastasi pikku hinareen. Annathan... Annathan kirpun silmän verran... Minä annan sinulle siellä Kurkelassa... Minä annan sinulle noin paljon, koko tuon etusormen, koko tuon peukalon suuruisen tököle.

Vanni hytkäytti ruumistaan ja kätisten virkkoi: Elä tule siihen!

Äiti kuuli Vannin kätinän, niin katsahti Niiloon ja kättään puistattaen virkkoi: Tule pois Niilo! Sinä et ole taattu koskemasta Vannin lihaosakipeneeseen.

— Mutta minä sitten Kurkelassa annan Vannille.

— Kurkelassa, jatkoi äiti naurahtaen ja vetää kurautteli pitkää säiettään töppöstään paikatessaan piisitulen luona.

Niilo ei poistunut, vaan istui Vannin pään pohjissa ja katseli Vannin vellikupissa pilkottavaa riekon olkaluuta, teki mieli tarttumaan siihen ja vetämään ylös, että vesi tippui kielestä, mutta ei äitin luvatta uskaltanut.

Äiti sai nyt töppösensä paikatuksi, sitoi ne yhteen ja pisti orren päähän riippumaan, katsahti siihen niitä kirjavia valkeilla, mustilla, kirjavilla, paksummilla ja hienommilla paikoilla paikatuita töppösiään, ja hyvät ne olivat, kun olivat ehyet. Sitten hiipi Vannin luo ja ikäänkuin salaa katsoi Vannin hengitystä ja kuunteli sen rinnan hiljaista ryyhitystä.

Kun kuolisit pois, lapsikulta, kuului äitin suusta hiljainen ääni.

Vannin ruumis hytkähti, kuullessaan äitin niin likellä olevan. Kielellään kostutti kuivia huuliaan, vääntäytyi istuilleen ja vointeasti virkkoi: "Terve minä olen", otti lihakipeneen kupistaan ja rupesi syödä natustelevaan. Mutta silmät vierähtelivät heikosti kiinni eikä pala mennyt suusta alas, niin Vanni kuiskasi: "Karvasta on", ja pyyskähti jällelleen vuoteeseensa.

Äitistä tuntui hyvälle kun näki Vannin niin huonoksi. "Ehkäpä tänä yönä jo Jumalan aika joutuu", virkkoi hän ja poistui muulle perheelle iltasta laittamaan.

Otti uunin hyllyltä kaksi levyä, joilla oli paistettua petäjäsilkkoa, kantoi no pöydälle, ammenti velliä neljään kuppiin, joista sai kukin nimikkonsa ja kiertyivät pöytään. Huomenna tapahtuvan Kurkelaan muuttamisen toivo teki kaikki hyväksi, se petäjä mökerökin tuntui aivan vehnäselältä, jota ammentivat aina suunsa täyteen, ja harmaan rantaveden näköistä velliä särpivät palainsa painoksi, puhellessaan kaikista niistä suhteista, mitä huomenna majan muutossa tullaan tarvitsemaan. Harmaa kissakin, joka äsken oli saanut riekon suolet ja varpaat, hyrritteli tyytyväisenä ja vetäytyi Vannin vuoteen liepeelle, johon kätensä päälle kytistyi, Hiljaa raotteli vinoja silmiään, ja rinta hyrräsi.

— Ei kuole vielä Vanni kun kissa menee viereen, kuiskasi äiti, nähdessään kissan asettuvan Vannin vuoteen vierele.

— Kumma, että sekin tietää, mukautti isä.

— Kyllä se tietää, vakuutti äiti, — kyllä niillä on elävillä omat ilmoittajansa. Tiesipähän Suuteri, meidän viimeinen lehmämme, hävityksensä. Monta viikkoa itki että myötään, valui kyneleet silmistä, eikä sallinut puhuttelemistakaan eikä minkäänlaista hyvittelemistä, murjotti vaan raskasmielisenä.

— Tiesipähän se teerikin syksyllä tullessaan tähän pirtin katolle, että autioksi tämä jääpi, muistutti isä.

— Kas... Todellakin, en ollut muistaakaan. Eikös ole kumma kun sekin teeri lentää lehahtaa kuin käsketty pirtin harjalle... Kyllä ne käy ennustukset vaikka minkä asian edellä kun niistä vaan osaa ottaa vaarin.

— Mutta kuoleman tapausten edellä ne kerran metso ja koppelo tulivat Sirolan pirtin harjalle. Heti kuoli isäntä ja emäntä vähän jälkeen; ei päässyt vuosi umpeen ennenkun olivat kumpikin maan povessa, vaikka ukko vainaa päätteli, kun nähtiin ne linnut pirtin harjalla eräänä usmapäivänä, että ne sumussa ovat eksyneet, jaaritteli isä.

— Hym... Eksyneet?

— Niin se ukko tuumaili. Mutta osasivatpahan sitten lähteä sinne päin missä heidän varsinainen kotonsa oli. Kussa vaan humahtivat lentoon, niin paikalla oikasivat matkansa Huhtarovaa kohti, vaikka sumu oli kuin seinä.

— Kyllä ne toki Jumalan luontokappaleet tietävät tiensä... Mutta saattaisihan olla meillekin kuolemaksi se teeren ennustus, huomautti äiti. Saattaahan käydä niin ettemme koskaan enää tule tähän takaisin.

— Hyvin mahdollista.

— Mutta mihin joutuu tuo kissa, jos ei tultaisi takaisin, muistutti Tahvo kun ei muutakaan osannut säistää siihen puheeseen.

Sen kuuli Vanni että kissasta oli puhe, niin veti viereensä ja kätki peittojensa sisään.

Muuta ja toista, yhä puhelivat huomeisesta majanmuutosta, ennustuksista, tapahtumista ja sattuvista seikoista, kunnes tuli takalla riittyi aivan valkoisen untuvan peittämäksi ja otavan sarvetkin olivat suoraan etelää kohti. Silloin kallistuivat yönsä lepoon ja hyvälle tuntui tieto, että huomenna ollaan Kurkelassa valtion turvissa, jossa ei elatuksen murhe paina mieliä. Oi kiitos Jumalan, huokasi äiti, uneen vaipuessaan, muistellestaan huomeniltaista onnea.

Kissa käykyili liitin jaloissa huomisaamuna, kun takalla kiehuva keitosta haisi vereksen linnunlihan haju. Jaloissa se vaan pyöri, kohotteli selkäänsä, pitkät virkakarvat poskissa harallaan, ystävällisesti katsella pauruili äitin käsiin ja harmaan kirjava häntä mutkitteli ilmassa, Äiti ymmärsi kissan kielen, mutta ei ollut mitään mitä antaisi niin kääntyi isään ja virkkoi: Sinä saat tappa tuon kissan. On jo vanhakin ja saammehan me kissan kun tarvitsemme.

— Voi, voi minun mirrini. Ettehän isä tapa minun mirriäni, vaikeroi Vanni, kuultuaan äitin esityksen, nousi vuoteellaan istualleen ja silmät pyöri hätäisesti. Heikon näköisesti nojasi selkäänsä seinään ja kun isä ei virkkanut mitään, niin rukoilevasti lisäsi: Ettehän isä tapa mirriä. Ettehän... Ettehän... Minä otan mukaani Kurkelaan ja annan sille ruokaa.

Äiti näki Vannin hädän kissansa puolesta, niin liepsahti Vannin luokse, taputti kuihtuneeseen kasvoon ja hymyillen virkkoi: Ei tapeta, ei tapeta. Eihän toki Vannin mirriä tapeta.

Mutta Vanni ei uskonut tätä, luuli äitin narraavan ja pyyteli yhäkin, että ettehän, isä, tapa mirriä... ettehän. Ei tapeta, ei, kuului isän vakava ääni, niin Vannin kasvoihin levisi vakava turvallisuus ja rienti lattialta ottamaan kissaa syliinsä, kantaakseen sen vuoteelleen. Mutta pää ei pitänyt pystyssä. Vaan kun kuuristui kissaa ottamaan syliinsä, niin pyörtyä kytjähti lattialle, josta äiti kantoi vuoteelleen, nosti kissankin siihen Vannille mieliksi. Vanni kääräsi kissan kainaloonsa ja hyvälle tuntui nyt olo, vaikka korvat kihisi vielä äskeisestä pyörtymisen huumauksesta ja pirtti näytti silmissä pyörivän kuin kerinlaudat kerinkannassa.

Äiti kun näki Vannin niin mlleluisesti viihtyvän, siirtyi kohentamaan tulta takassa, puristi suonikkaaseen käteensä petäjäjauhoja vakasta ja varisti niitä hiljalleen kiehuvaan pataan, hämmänti siitä kapustalla ja aina lisäsi jauhoja, kunnes näki sen sakenevan velliksi, kasvot lientyivät mieluiseseen hymyyn ja mieli oli Kurkelassa.

Taneli seisoi äitin vieressä totisin kasvoin ja ruskeilla suurilla silmillään turvallisen näköisesti katseli

äitin silmiin ja myllylevään vellipataan ja taas äitin silmiin ja keittopataan. Näkyi ajattelevan mitä hän sanoisi jatkoksi äitin puheeseen kun näki äitin olevan niin harvinaisen virkeällä puhetuulella. Viimein totisesti virkkoi: Sielläpä Kurkelassa kuuluu olevan mäkiäkin, joista saapi laskea hujautella.

— On siellä mäkiä.

— Onko niin isoja, niin korkeita, tämän pirtin harjan korkusia?

— On siellä korkeampiakin.

— Onko niin korkeita kuin tuo Sirkkaniemen törmä, jossa pääskyseläiset pitävät pesiään?

— On siellä, mäkiä jos kuin monta ja korkeita jos korkeitakin, vaan kun sieltä ei saa lumineen tulla tupaan, niin ei sinne saa monasti mennä.

— Osaan minä puhdistaa kenkäni, virkkoi Taneli reippaasti ja katseli taas ympäriinsä länttään polkeutuneita kenkiään.

— Hym... Sinä osaat!

— Ei suuri sana suuta halkaise, muistutti Niilo, sen se on näköinenkin. On kengät kuin auskarin jalassa. Tuolla lailla, länttään polkenut, että varret ovat menemässä jalkain alle ja nokat käyristyneet polvien tasalle. Niillä kun kävellä vespeltää lumessa, niin askeleet ovat kuin kapustalla painellut.

— Sinä toinen hyvä, muistutti äiti, kattila pataa moittii, vaikka musta kylki kummallakin.

Niilo kinnasi äitin eteen, näytteli kantapäitään: Eipähän minun kenkäni kannat ole niin läntässä. Katsokaapa, onko niin rumat kuin Tanelin.

— Vanhempihan sinä oletkin, saathan sinä olla jo viisaampikin, muistutti äiti ja nosti vellipatansa tulelta pois.

Taneli vilkasi voittoisen silmäyksen Niiloon, kiimasi Vannin luokse ja kuiskutteli korvaan: Annathan nyt lihaosastasi pikkusen hinareen... annathan sen... Annathan tuommoisen puolen kynnen verran. Minä vien kissasi Kurkelaan.

Vanni kasteli kielellään kuivia huuliaan ja hiljaa kuiskasi: Annan.

Sen kuultuaan Taneli hymysuin istui puuhevosensa selkään ja iloissaan kiljahteli: truu, soo! truu, soo! käänny Kurkelaan! tuosta tiehaarasta, tuosta noin, so Kurkelaan! No... Ei mihinkään muualle kuin Kurkelaan!

Mutta Taneli näki, että äiti alkoi ammentamaan velliä kuppiin, niin meni katsomaan minkälaisia lihoja tulisi Vannin kuppiin ja iloisesti kuiskasi äitin korvaan: Vannipa lupasi antaa minulle lihaosastaan.

— Ole vaiti, sinä terve kuin jänis; Vanni kipeä raukka tarvitsee itse osansa.

— Enhän minä kaikkia tahokkaan, tuommoisen, tuommoisen kynnen laajuisen sirpaleen.

— Ei kynnen eikä kannen vertaa. Osallaan mies elää, konna toisen kohtalolla.

— Enhän minä ole vielä mies, tämmöinen, noin matala poika kurikka.

— Sinustapa ei tulekkaan miestä, jos et opettele osaasi tyytymään.

— Minustapa tulee mies, kun en tahokkaan Vannin lihaosaa, muistutti Niilo, seisoessaan äitin takana, ja katseli vasta paikatuita valkeita liinaisia paikkoja mustaksi pinttyneitten piikkohousujensa polvissa.

— Sinusta ja kaikista niistä, jotka osaansa tyytyvät, tulee mies, vakuutteli äiti.

Tanelikin heitti käristyksen pois ja alakuloisena sormi suussaan katseli äitin ruuan laittamista, ja silmät paloivat Vannin kupin puoleen kun näki menevän siihen suuremman lihakupineen kuin omaansa, ja mieli teki että makea vesi lorahteli suuhun.

Mutta Halli haukkui ja ulvoi ulkona. Hän ei haukkunut pyrkiäkseen huoneeseen, muuten vaan omia aikojaan haukkui ja ulvoa jollotteli istua tököttäessään pirtin perässä nietoksen harjalla valjetessa talvisen aamun.

— Taas Halli ulvoo, muistutti äiti. Se on monta viikkoa aina aikaväliin tuolla lailla ulvonut. Mitähän ennustanee, jokohan kuitenkin lienee viimeinen lähtö tästä majasta.

Pojat hyppäsivät akkunaan, hieroivat sormillaan reikää lasin kuuraiseen jäähän, josta toisella silmällään tirkistäen näkivät Hallin, miten se siinä nietoksella istua tökötti pystyssä kuin piirakka ja katseli järven selälle, jossa hieno pakkasen usva hienoina haituvina leijaili. Väliin aina pani silmänsä umpeen ja haukkui ihan hartian voimasta että pitkät takkuiset karvat hetalehtivat hartioilla. Sitten aina nosti päänsä pystyyn nokka ihan taivasta kohti, silmät umpeen puristettuina ulvoa jollotti niin kovasti ja kamalalla äänellä, että poikiinkin teki pahaa sen kuuleminen. Mutta heitti se viimein ulvomisensa ja tuli pirttiin, jossa pojat saivat hyvittelä ja antaa Hallinkin suuhun osan palastaan.

IV.

Taivaan kansi lientyi sileään pilveen, ainoastaan taivaan rannalla oli kaitanen viilu kirkasta vaskelle hohtavaa poutaa, josta nouseva aurinko paistoi ikäänkuin varjostimen helman alta sinne pilven peittämään katokseen, jonka perällä nyt Metsävainion kuurainen nietosten kiertämä mökki kylmötti, kuni talteen jätettyinä.

Lähtöhetki oli nyt tullut. Suureen kelkkaan köyteltiin vitsoilla kiinni korkea vasu, sen pohjalle pantiin pehkuruusuja, sitten vaateresuja, joihin käärittiin Vanni, kissa sylissä, istumaan. Vanha täplikäskirjainen vaippa käärittiin viimeiseksi katteeksi, jonka reijästä kuitenkin Vanni saattoi katsella ulos ja hengittää ulkoilmaa.

Isä oli jo kääriänyt kaikki töppösensä jalkoihinsa ja astua vinttaili jo järvelle laskeutuvaa tietä rantaan päin. Äiti otti kelkan vihtaisen jukon olkapäälleen ja lähti vetämään isän jälkeen. Halli rannan töyräällä istui ja kummeksien katseli sitä lähtöä ja haukkua vokahteli muutamia sanoja, mutta kun näki että kaikki tulivat rantaan, niin pyörähti etukynteen ja juosta loksutteli siihen mukaan mihin näki toistenkin tulevan. Taneli ja Niilo jäivät rannan töyräälle kelkkoineen odottamaan kunnes äiti kerkisi paeta tuota tuonemmaksi. Sitä istahti Hallikin katsomaan, mutta pojat pataltivat aika laukat, paiskautuivat vatsalleen kelkkoihinsa, jotta saivat aika luikosen törmän alle. Siitä ilostui Hallikin, laukkasi poikain luokse ja ystävällisellä haukunnallaan ilmoitti mielihyvänsä poikain kelkkakyydille.

Halki Kaislajärven, tietöntä hankea kulki nyt matka. Äiti jo tavotti isän. Pojat ne vähän jälempänä astua kaarittivat, jaloissa paikkaset kenkäkolttoset, päässä pitkävillaset, vanhasta turkista tehdyt reuhkat, yllä repaleiset takkiremut vitsoilla kiinni vyötettyinä, joitten siekaleina riippuvain helinäin alta kirjavina vilkkoivat vanhoilla hameen palasilla ja liinarievuilla paikatut piikkohousuiset polvet.

Poikia seurasi Halli. Taneli Hallille mieliksi heilutteli pitkiä nuttunsa hihvoja. Niihin tarttui Halli ja muristen retuutti ja vetää njuuutti sinne tänne tiepuoliin kun näki sen olevan Tanelille mieleen.

Hallille mieliksi paiskautui Niilokin aina silloin tällöin lumeen pitkäkseen, soristeli jaloillaan ja käsillään ja väkisi, että Halli häntä koittaisi auttaa ylös. Sitten taas juosta kupeltivat äitin perään.

Oli jo palanen matkaa kuljettu kun äiti kelkkoineen seisattui jäälle, korjasi Vannia kelkassa, katsoi jälle jäänyttä Metsävainiota, joka rannan töyräällä kipotti, ja taivaanrannan poutakaistaleesta paistavan talviauringon valjussa paisteessa liekehtivät sen repaleiset sisäpuolelta jäätyneet ikkunarudut, ikäänkuin muistuttaen ollutta rauhaa omassa majassa. Tätä katseli äiti, mutta kohotti silmänsä Vuonisrovan honkaisiin kuljuihin, jotka talon kohdalla tyyninä ja huurteisina muhjottivat kuni juopuneena kaukaa taivaan rannalta paistavan talvisen auringon vaisusta valosta. Alenti taas silmänsä vuoren juurelle jätettyyn ihmisasuntoon, joka lemmen hymy kasvoillaan salaperäisesti puheli vieläkin olleista päivistä, tarjoten suojaa matkalaisille. Siirti taas katseensa vuoreen ja hetken perästä taas siihen turvekattoiseen, huurteen käärimään majaan, eikä tiennyt itsekkään kun suuret kyyneleet olivat tehneet leveät juovat pitkin väsyneitä kasvoja.

Siihen seisattuivat pojatkin, mutta äiti pyyhkäsi nuttunsa hihalla silmiään ja lujitti nuoraista vyötä repaleisen turkkinsa ympärille. Päähuivinsa nurkalla pyhki vielä silmiään, sitoi sen huivinsa nurkat leukansa alle lujaan, otti kelkkansa jukon olkapäälleen ja ojentui matkalle.

Äänettömänä painui matkue edelleen. Kelkan jalasten vähäinen suhina ja askelten pehmyt kahje kuului joukosta. Hallikin oli heittänyt poikain hihain retuutuksen, pystykorvaisena juosta sipsutteli vaan matkan vartta siihen suuntaan, mihin näki matkueen kulkevan, välistä aina paiskautui piehtaroimaan vitiseen lumeen, keturoi siinä, että kun nousi, niin oli valkea kuin jänis, mutta puistalti taas lumen itsestään ja hyvämielisenä katsellen kaikkiin matkatovereihin jatkoi hänkin tietöntä matkaansa. Siten se matkue hiljalleen kulkeutui Kaislajärven pisimpään lahteen, josta Kervolan heinätie lähti johtamaan läpi metsien Kurkelaa kohti. Rannan urpaisissa koivuissa kupelehti teeriparvi, jota Halli rienti jo edeltäkäs

haukkumaan, mutta teeret eivät perustaneet Hallista, repivät vaan urpia ikäänkuin vihassa, että kuura yhtenä tulvana penisi alas. Tätä seisattui matkalaiset hetkeksi katsomaan. Jokaisen mieleen juontui nyt lintukeiton ihmeellinen maku, että makea vesi lorahteli suuhun.

Jospa olisi silmä nuolena, käsi kattilana, niin eipä nälkä kauan päättämme panisi, muistutti äiti ja vesikiehteeseen hämärtyi silmät, kun tunsii povessaan nälän hirvittävän voiman, johon yhtyi vapisuttava väsymys.

Metsään ojentuvaa tietä lähti nyt matkue siirtymään eteenpäin. Mutta teeret tämän nähtyään usahtivat lentoon, että tuiskuna pölisi puista kuura, ja sekalaisena parvena kaartuen lentää häkärktivät lahden toiselle rannalle. Halli se laukata kuosmitti perässä suu auki ja kieli pitkällä, mutta teeret jättivät kuulumattomiin. Halli sai palata alakuloisena takaisin ja yhtä nälkäisenä kuin toisetkin lähteä matkustamaan Kurkelaan.

Ilta oli jo hämärtynyt pimeään kuhjaksi, kun saavuttiin Kurkelaan. Mutta juuri portille saapuessa yhtyi toista tietä tuleva kymmenhenkinen matkue tulossa hoitolaan ja saapuivat yhtenä joukkona kartanoon, jonka porstuasta kuului ääniä:

— No ihme ja kumma, kuusikymmentä henkeä on jo tänäpäivänä tullut ja yhä tulee portin täydeltä... Hautuumaan veräjä kai on aukastu, ei suinkaan muualta niin paljoa riitä. Mihii noitten kanssa sopii, saa panna kuni silahkoita suolaan, muutoin kaatavat aivan alleen. Vielä niillä on koirat ja kaikki, eiköhän nuo koiratta löytyisi.

Tämä tyrmistytti äitiä, sillä hän ei ollut koskaan niin inhoittavan kylmiä sanoja kuullut. Mutta tästä huolimatta täytyi tunkeutua suojiin. Porstuassa hyppiytyi äiti kuitenkin hetkeksi seisomaan, johon pojatkin seisahdivat viereen ja käsillään pitelivät äitin turkin helmoista kiinni. Vasemman käden puoleisesta pirtistä kuului suurta väen liikettä, korkeaa ja laimeaa, sekä tervettä ja sairaloista puhetta, lasten itkua, miesten ja naisten, nuorten ja vanhain kamaloita kirouksia, nuorten ja vanhain hävyttömiä pilkkapuheita ja turhaperäisiä siunailemisia ja muuta semmoista. Tämä kaikki sekautui yhdeksi porinaksi, ja kammoksuen kuunteli tätä äiti. Mutta Vanni rupesi ruikuttamaan vasussaan: Äiti hoi, missä se on äiti, ottakaa äiti minua pois.

— Tässä on äiti, kuului äitin suusta surulliset sanat ja rientti ottamaan Vannia.

Hämärä pirtti oli väkeä täynnä kuni muurahaiskeko, mutta ovensuuloukko oli tyhjä juuri, kuin laitettu. Siihen penkille teki äiti matkaryysystään Vannille vuoteen ja asetti sen siihen, johon sai Vanni kissansakin vierustoverikseen. Siihen lattialle istumaan kyhnähti pojatkin, ja Hallikin häntä koipien välissä tunkeutui joukkoon.

Äiti kiirehti toimimaan saadakseen ruokaa itselleen ja perheelleen, mutta sai jyrkän vastauksen: Ei ennen kuin velli joutuu. Tämän kuultua äitikin rientti poikain ja Vannin luo pirtin soppeen ja istahti lattialle hankin ja mielessä tuntui jäytävä kaiho.

— Missä se on se Kurkela? kysyi Vanni.

— Tässä se on.

— Minkätähden tämä on Kurkela? Onko tässä kurkia?

— Enhän minä tiedä, kuiskasi äiti.

— Senkötähden tämä on Kurkela kun on näin paljon ihmisiä?

— Eikö tuo liene sen tähden, kun on näin paljon nälkäisiä ihmisiä.

— Eikö tämän Kurkelan äitillä olekkaan niin makeata leipää kuin Heiskalan äitillä oli kesällä... Eikö äiti... Antaako se Kurkelan äiti minulle voileivän niinkuin Heiskalan äiti kesällä? Antaako äiti?... Minulla on nälkä... Kuuletteko äiti... Minulla on nälkä.

Äiti ei tiennyt mitä vastata Vannin kysymyksiin; jos hän olisi totuuden sanonut, niin tiesi että Vanni parahtaisi itkemään, ja valehdella oli sitä vaikeampi. Mutta Niilo mulautti Vanniin ja kylmästi kuiskasi: Sinulla nälkä eikä muilla. On nälkä että silmiä hämärteää, vaan ei auta väkiseminen.

— Söisin pieniä kiviäkin kun saisin eteeni, virkkoi Taneli jatkoksi Niilon puheeseen.

— Söisin sorsan sorkkineen, sikiön söisin siipineen, kun saisin kynsiini, jatkoi Niilo yhä ja käsillään puristeli tyhjää vatsaansa.

Siihen sekoi ja keskeytyi Vannin kyselemiset, ettei äitin tarvinnut vastata mitään.

Tuokion kuluttua kuului ääni: Nyt velliä ottamaan! Jokahisella pitää olla itsellään astia!

— Hyvä Jumala sentään, jätimme astiat kotiin, kuului äitin suusta hätäinen sana ja rientä ulos löytääkseen jotakin, vaikka elukkain astiaakaan, jonka kävisi kaivolla pesemässä ja ottaisi siihen, mutta kipeästi voivotellen palasi takaisin, pyysi talon emännältä jotakin ropposta, mutta turhaan. Emäntä tiuskui: Paljonko on huolta, että laitate astiat itsellenne. Opite kyllä laittamaan astiat kun meillä olette.

Äiti oli ihan pökerryksissä, vapisi tuskasta ja rukoillen huusi: emäntä kulta, antakaa anteeksi, ettemme ymmärtäneet tuoda astioitamme. Olkaa armollinen, rakas emäntä, ja antakaa astiaa tänä kerraksi. Olemme kuolemassa, oi rakas emäntä.

— Kun kidutte niin kadutte, kuului emännän suusta ylpeä sana.

Emännän pyöreämuotoinen tyttö seiso i keittiön lattialla, ja kun tuns i tämän astiantahtojan vaimon sen sairaan lapsen äitiksi, mitä hän äsken oli säälien katsellut pirtin loukossa, niin sanaa puhumatta kiirehti hän nyt maituhuoneeseen, toi sieltä tyhjän maitohulikan, amment i sen velliä täyteen ja kantoi pirttiin Vannin äitille. Toimittipa kokonaisen suuren jäkäläleivän näille, Vannin äitin perheelle, kääntyi sitten hyvittelemään Vannia, joka suurilla silmillään ryysyisen peitteensä alta katsella remautteli tuntemattomaan ympäristöönsä.

— No entäs sinä, minun tyttöraukkani? Mikä sinun olikaan nimesi, nousetkos sinä syömään, virkkoi emännän tyttö hymyillen ja veti resuista peitettä Vannin kasvoilta pois.

— Vanni sen on nimi, kuului äitin sana, toimitellessa perhettään syömään.

— Vanni! huudahti emännän tyttö. Onpa sinulla kaunis nimi. Yhtä kaunis nimi kuin sinä itsekin, mutta kuolethan sinä Vanni rukka, kun sinä katselet niin sairaloisesti. Silmävalkeaisetkin näyttävät keltaiselle.

Vannin mieli meni pahaksi, näpisti kuivat huulensa lujaan kiinni, alkoi nyhkyttää ja silmiin ilmautui suuret pyörivät vesikarpaleet.

Emännän tyttö pyyhkäsi esiliinallaan vesikarpaleet pois Vannin silmistä ja hyvitteli.

— Voi sinua, pikku Vanni. Ei Vanni kuole vielä. En minä anna Vannin kuolla. Enhän toki minä antaisi noin sievän tytön kuolla. Minä otan Vannin tytökseni ja ajan surman suota myöten, taudin talvitietä myöten menemään toiseen kylään... Rupeathan sinä Vanni minun tytökseni, kun minä annan makeata ruokaa... Rupeathan... Mitä sinä söisit?

— Voileipää semmoista, kuin Heiskalan äiti kesällä antoi, kuului Vannin heikko vastaus.

— Minkälaista se Heiskalan äitin voileipä oli?

— Se oli makeata.

— Vasta paistetusta rukiisesta leivästä kuin sämpylästä ja vasta kirnutusta kesävoista kun oli, niin Vanni rukan mielestä oli se niin makeaa, että ikänsä muistaa — virkkoi äiti Vannin puolesta.

— Ei, ei, hyvä Vanni, sitä ole minulla niin makeata voileipää nyt, eikä kellään ihmisellä ole enää semmoista. Ei Heiskalan äitilläkään. Jumala ei antanut viime kesänä kellekään yhtään jyvää, niin kaikki saamme tyytyä vehkaleipään... Mutta söisitkö sinä, jos toisin sinulle meidän äitin leivästä pienen voileivän.

— Söisin, kuului Vannin suusta heikko kuiskaus, ja ruumis nytkähti mieluisen toivon vaikutuksesta.

Emännän tyttö toi nyt pienen voileivän tuoreesta jäkälä- ja olkisekaisesta leivästä.

Vannin mieli hytkähti nyt, kun näki hohtavalla kesävoilla katetun leipäviipulan häntä kohti ojennetussa kädessä. Ja samalla kuin tuns i mieluisen liehauksen käyvän läpi ruumiinsa, tuns i povessaan niin voimakkaan ruokahalun, että silmät menivät hätäisiksi, noustessaan istualleen, että josko Niilo tai Taneli kerkeäisi saada ennenkun hän kerkiää ottamaan. Äiti kun oli Vannin auttanut istualleen, niin kaksinkäsin tarrasi voileipään käsiksi ja heti haukata mäkäsi suun täydeltä sitä pehmyttä leipää. Ja Vannin ihastuneissa kasvoissa näkyi nyt mieluinen eloisuuden punastus.

— Kas sitä. Ompahan se yhtä makeata minunkin antama voileipäni kuin Heiskalankin äitin... No rupeathan nyt minun tytökseni kun sait niin makeata ruokaa, hyvitteli Vannia emännän tyttö.

Vanni ei kuitenkaan virkkanut mitään, syödä muokkasi vaan sitä voileipää enemmän sen hyvän näön kuin maun vuoksi, mutta pala rupesi pyörimään suussa, ja suuhun selvisi leivästä suuri tukko karkeita olen silppuja. Ne sylki hän ulos ja sen miellyttävän näön vuoksi haukkasi uutta, Äiti olisi antanut velliä palan painoksi, vaan kun ei ollut lusikkaa, niin paksusta hulikan laidasta ei voinut panna särpämällä.

Emännän tyttö toi sievän maalilusikan, jolla saisi velliä, ja uudisti taas: Rupeatkos nyt minun tytökseni, kun saat näin sievän lusikan, minun oman lusikkani, tämän saat ainaiseksi kun rupeat minun tytökseni.

— Rupean, kuului palaan takertunut sana Vannin suusta ja ystävällinen katse lensi Vannin raukeista silmistä.

Pojat palavin silmin katselivat emännän tyttöä, kun se yhä hyvitteli Vannia, vaan eivät joutaneet nyt velliin särpämiseltä minkäänlaiseen tuuman pitoon. Mutta kun velli loppui, niin Taneli viimmeistä jäkäläleivän palastaan kuiviltaan pureskellessaan siirtyi emännän tytön luokse ja virkkoi: Antaisitteko minulle samanlaisen voileivän kuin Vannille, niin minä rupeaisin pojaksenne.

— En minä huoli pojista, muistutti emännän tyttö. Minä en huoli kestään kuin tästä sievästä Vannista, jolla on vielä niin sievä nimikin, ja kun surma tätä riitelee, niin sen tähden minä otan Vannin tytökseni, että saan ajaa surman pois.

Mutta samassa remahti ovi auki ja ovelta kuului emännän vihanen ääni:
Onko täällä Hilma?

— On.

— Kävele sukkelaan puhdistamaan astioita ja laittamaan pahnvoja työmiehille.

— No, no. Kyllä, kyllä, kun sana tietään, virkkoi naurahtaen emännän tyttö.

— Äiti on niin mörkötuulella nyt kun näin paljon tulee näitä vieraita. Kun isä hänen luvattaan otti tämän hoitolaitoksen, niin sen tähden se on nyt niin karkeana, vaan kyllä se siitä lauhtuu, ja sitten se on taas kuin lammasnahkainen tuppi.

Sen sanottuaan kumartui Vannin luokse, kysyi taas: No olethan sinä nyt minun tyttöni... Olethan.

— Olen, kuului Vanuin suusta, ystävällinen kuiskaus.

— Pitääpä lähteä, ettei äiti kerkiäisi toista kertaa hakemaan, virkkoi kiireesti Hilma ja sen sanottuaan sukeltautui ulos.

Kuivia, pakkulan tapaisia jäkäläleipänsä palasia pureskelivat nyt isä ja pojat ja nielivät sitä tukkeeksi vielä tuntuvaan nälkänsä, äitin viimeisiä hulikan pyyhkeitä Vannille syöttäessä.

Äiti kiirehti nyt ulos ja näki että keittomuuri oli huuhtomatta, niin kaasi siihen vähäsen vettä, huuhtoi sen ja toi sillä hulikalla särpimeksi kuivalle leivälle. Pojat sitä yltyivät taas särpämään, mutta äitistä tuntui tämä tuimalta, että sydän hyppi vastaan ja hiukaminen sydänalassa tuntui vaan suurenevan, mutta somalle kuitenkin tuntui mieli kun näki, että pojat ja isä saattavat sitä särpää palainsa painoksi, ja kun Vanni oli saanut Hilmasta ystävän. Huomisella päivällä taas on suru itsellään, huokasi äiti, toivossa huomisen päivän valkenevan paremmalla onnella.

Mutta kiukkuisena ja vihasta puhisten haki emäntä hulikkansa pois ja tiuskui: Kenen luvalla tämän olette ottaneet, Koskekaapas vielä, nähdäksenne! Tämä pani äitin sydämmen vapisemaan. Hän kuuli, ettei Hilmallakaan ole tilaisuutta heitä puolustamaan.

Yhä tuli lisää kerjäläisiä, viluisia ja nälkäisiä, jotta yksi volina kuului joukosta. Äiti näki, että täyttävät pirtin aivan pistäin, niin kiirehti laittamaan vuodetta. Siihen ovisoppeen lattialle ripusteli Vannin vasusta pehkut, toi siihen muualta lisää, johon vanha vaippa pantiin aluseksi ja halkoja päänalaseksi, joitten päälle pehmikkeeksi pani itsekukin nuttujaan, ja asetuttiin tilalleen. Mutta äitin mieli oli tuskainen siitä tyhmyydestä, kun ei otettu mukaan ruoka-astioita; mistä tulee ne huomiseksikaan. Lohdutti hän kuitenkin itseään sillä, että huomenaamuna ennen ruoka-aikaa kävisi hakemassa kylästä lainaksi astioita, siksi aikaa kuin hän noutaisi kotoa omat, ja siihen ajatukseen nukkui tietämättä mitään muitten tunkeilevasta sovittelemisestä ja riitelemisestä tilan paikkain päältä.

Aamulla heräsi äiti jo ennen päivää ja aikoi lähteä kylästä hakemaan astioita, mutta päätä tahtoi viemata. Lähti ulos viilyttelemään, mutta siellä rupesi enemmän pyörryttämään, sydänalaa pani pahasti, maailma rupesi silmissä mustenemaan ja pyörimään. Niin lähti rientämään vuoteelleen, vaan pyörtyi jo ovesa tullessaan pirttiin ja lavahti kynnykselle maahan. Tointui siitä kuitenkin heti siksi että vetäytyi vuoteelleen, jossa kahden käden hieroskeli päätään, hieroskeli sitä oikein voimiensa takaa, kun tunki

sen tekevän sille hyvää ja selvittävän sitä siitä töhmeryydestä.

Päivän tultua sai isä kirveen, meni rankakoolle, teki siellä sievät purtilot ruoka-astioiksi, äitille ja Vannille yhteisen, Niilolle ja Tanelille yhteisen ja itselleen omituisen. Ja olivat ne valmiit jo kun aamiaisvelliä huudettiin ottamaan. Suuri oli taas kahakka velliin ottopaikassa. Kun illallakin oli velli käynyt vähäksi, niin jokahinen tahtoi rientää ensiksi ettei jäisi ilman.

Kodassa oli nyt iso muuripata täynnä harmaata vetelää velliä kuin savivettä, jonka hajuton höyry ja kekäleitten katkera kitku täytti koko huoneen. Siellä sumun seassa ammentaa loruutti mies sitä velliä astioihin ja saaneen kiirehti menemään pois toisten tieltä. Kota oli väkeä tikkanaan ja kartano puolillaan väristen vuoroaan odottavia. Millä oli kädessä kuppi, millä kiulu, millä ämpäri, millä mikin törppö.

Niilo ja Taneli olivat vikkelät, tunkeutuivat purtiloineen muitten raosta velliin antajan luo ja saivat melkein ensiksi, mutta odottivat kuitenkin äitin ja isän tuloa eikä ruvenneet syömään ennenkun äiti ja isä kotiutui; jos olisivat jääneet vellittä, kuten illallakin, niin oli heidän saamat vellit syötävät yhteisesti.

Tuli sieltä kuitenkin isä ja äitikin, tuoden vellipurtilot hekin. Silloin poikain silmät remahtivat suuriksi. Niilo löi käsiään yhteen ja huudahti: Onpa nyt velliä vaikka pirttiä pesisi.

Pojat saivat jäkäläleipä-vänkäleet, laskeutuivat lattialle polvilleen, haukkasivat jäkäläleipää suuhunsa ja purtilon laidalta särpäsivät velliä painoksi. Täynnä pulluili nyt poikain suu ja tiheään kallistui purtilo vuoroon toisen ja toisen huulelle. Ja syrjäsilmillä aina vilkasivat äitin ja Vannin purtiloon, jäisikö sinne lisää.

Isän kasvot olivat jähmeän näköiset, pala näkyi pyörivän suussa eikä näkynyt pakenevan vaikka velliäkin ryyppi. Heitti palasensa penkille ja ynseästi virkkoi: Kyllä näiltä eväiltä ei pitkältä laukata, mutta henkipä tuo lienee surmalle velkaa.

— Ei tämä vellikään tunnu olevan kuin märkää ja lämmintä, muistutti äiti, mutta lieneehän tyhjää parempi, koskapa tämä on ihmisten ruuaksi tehty.

Isä ei jatkanut puhetta, poistui oven pieleen lattialle istumaan, keräili taskustaan tupakin murenia tuomivartiseen piippunysäänsä, iski siihen tulen ja veteli siitä oikeen pullaussavuja. Ja visainen mustaksi pinttynyt piippu kärisi hohtavan ahjoksen kuumentavasta voimasta.

Velli oli aivan vesituimaa ja sen tähden oli äitistä taaskin vastenmielistä syödä, vaan ryyppi se sitä kuitenkin. Mutta kohta rupesi ellostelemaan sydänelässä. Tunsi ajavan okselle, niin riensi ulos. Palatessaan poikkesi emännän luokse, pyysi suoloja. Jos ei enempi, niin yksi rae suuhuni, virkkoi hän rukoilevasti.

— Ei yhtä eikä kahta. Se annetaan mikä annetaan, mutta kättämällä ei anneta mitään, virkkoi emäntä tyllysti, näpisti hienot huulensa visuun ja murnisti pulleat kasvonsa järkähtämättömän näköisiksi.

Äiti oli mennyt huonoksi, että vapisi joka jäsen ja seinistä pidellen tuli pirttiin poikain ja Vannin luokse, jotka vielä viimestivät syöntiään, ja virkkoi: Syötte niin paljon tuimaa velliä, jos käypi samoin kun minullekin.

Siitä ei pojat kuitenkaan välittäneet, ryyppivät isänkin kupista kaiken velliin ja arvelivat vielä autella Vanniakin. Mutta Halli katseli jokaista silmiin epätoivoisesti ja alkoi vikistä, niin antoivat sen Vannin tähteen Hallille.

Vanni sen nähtyään alkoi kätistä. Ei minun kuppiani Hallille, hyi, ei minun kuppiani Hallille, niin Taneli koppasi oman purtilonsa ja kaatoi siihen Vannin purtilosta velliin, pyihki ihan sormen kanssa, pani siihen isän leipäpalasen tähteen ja toimessaan tuumaili: Kyllä meidän purtilosta saa Halli syödä, Hallilla on puhtaampi suu kuin yhdelläkään meistä.

— Ja nuolee astiansakin puhtaaksi, ettei jää pesemistäkään, lisäsi Niilo tosissaan, kun heillä oli nyt antamista Hallillekin.

Halli palavin silmin pyörähteli poikain kintereillä ja maisteli suutaan jo toivon ilosta, kun näki että hänelle ollaan antamisen puuhassa. Ja kun sai eteensä sen ruoka-astian, niin häntä lurpallaan lakki velliin syödä, lotasi sen leipäpalan, että velli pärisi suupielistä lattialle. Mutta Halli nuoli purtilon mikä siitä vaan lähti, nuoleskeli lattiastakin ne velliin pisarat, mitkä syödessään olivat pärisseet, katseli vielä, kysyvän näköisesti kaikkien kotilaisten silmiin olisiko vielä kenelläkään antamista, ja loiski pitkällä kielellään suupieliaan kahta puolta. Mutta kun antamista ei näkynyt, niin siirtyi penkin alle, kytjähti lattiaan, pani turpansa kypäläinsä päälle, vilkasi muutamia välinpitämättömiä silmäyksiä huoneelle

päin, luksautti vielä tyhjää suutaan, nielasi tyhjän nielauksen ja ummisti silmänsä.

Äitin mieli oli apea, niin apea, että kyyneleet tahtoi valua kasvoille. Ei hän itsekään oikein ymmärtänyt minkä tähden se niin oli. Olihan hänet maailmassa köyhyyden ja kovan onnen keskellä opetettu tyytymään ja ottamaan vastaan jokainen päivä senlaisena kuin se tuli, joten tyytymisen voima oli hänessä kasvanut suuremmaksi kuin monessa muussa. Hän aina voi Jumalaan turvaten tyytyä, mutta nyt se lahja tuntui kokonaan paenneen, ja jos koitti pakottaa itseään tyytymään, niin sitä rauhattomammaksi meni sydän ja katkerammaksi painui mieli, eikä auttanut kuin täytyi antaa kyyneleitten juosta. Vannin vuoteeseen hän painoi päänsä ja tahtoi salata kyyneleensä, mutta Vanni kuiskaili: Elä itke äiti, en minä kuole... Mitä itkette, äiti... Äiti, elä itke...

Katseli sitten pyörein silmin pirtin pimentolakeen ja sormellaan toiseen käteensä painaen luetteli: Minä elän, isä elää, Niilo elää, Taneli elää, Mirri tässä vieressäni elää ja Halli elää, ja kaikki elämme, niin ei äitin tarvitse itkeä... Ettehän itke... Kuulettehan äiti... Ettehän itke.

Tästä ei kuitenkaan äitin sydän tyyntynyt, ei rauhoittunut mieli. Korviin kuului kihisevästä väen tungoksesta kirousta, siunausta, voitotusta ja katkeraa kärsimistäkin; kaikki tämä sekauneena yhteen tuntui kamalalta tunkiolta, johon ei hetkeksikään olisi lapsiaan sallinut, mutta ei mitään toivoa ollut siitä päästä pois. Tämäkin osaltaan lisäsi äitin surua. Mutta tähän oli kohtalon syy tämäkin ja tyytyminen oli ainoa auttava ase tässäkin, mutta tyytyä hän ei vaan voinut, vaikka kuinka ponnisti. Sitä ei hän itsekkään tiennyt miksi ei voinut tyytyä...

Hilman illallinen hyvitleminen Vannia herätti huomiota monessa äitissä ja nyt ahdistivat ne Hilmaa saadakseen siltä lapsilleen paremman palan. Hilman äitikin rupesi epäilemään Hilmaa, niin että päästäkseen äitinsä epäilyksistä erilleen Hilman täytyi pysyä erillään kaikista hoitolaisista eikä saattanut koko päivänä käydä katsomassa Vanniakaan, senkin tähden kun ei saanut sille mitään tuoda.

Mutta päivä kului kuitenkin iltaan ja pimentyi yöksi.

Vereksiä kerjäläisjoukkoja tuli yhä ja täytti koko huoneen, niin että nukkumaan asettuessa täytyi sulloutua ihan liha lihaan kiinni ja uunin päällyksetkin olivat aivan täpösen täynnä.

Koko pitkänä yönä ei kaikki nukkuneet ollenkaan.

Vielä aamukukon laulaessakin kuutamon tilyssä hämärässä, siellä täällä ryökköisellä vuoteellaan istui ryysyinen olento, jonka kurttuista otsaa valaisi piipun päässä kihisevä ahjos. Tai siellä täällä kirahteli ja ruikutti sairas lapsi, jonka vaiheella konkoili äiti, korjaillen lastaan kuin rauhaton haamu tuonen mailla. Niimpä äitikin sairaan Vannin jaloissa seinää vasten istui ja katseli hämäryyteen, vaikka ei varsinaisesti mihinkään, ja tuolloin tällöin kuului syvältä lähtevä raskas huokaus.

Sattuipa joku haparoimaan ulos saamaan raitista ilmaa keuhkoihinsa, heitti hän oven raolleen, että nukkujatkin saisivat jonkun puhtaamman henkäyksen. Mutta oven raosta aivan syöksyen tunkeutui pakkasen usva, että samassa tuokiossa oli yli pirtin kyynärää paksu savenharmaa lava, joka peitti alleen jokaisen nukkujan. Ainoastaan istujain karhaiset päät näkyivät sen hiljalleen leijailevalta pinnalta, kuni lahden selällä lepäilevät vesilinnut syyskuun hämäräisenä kuhjayonä.

V.

Kukko lauloi jo toisen kerran ja talonväen puolelta alkoi kuulua ovien luskeita. Ja kiireitä askelia kuului ulos ja sisään.

Silloin hoitopirtissäkin kirkastui yksi ja toinen silmä. Siellä täällä kuului lapsukaisten vaikerioivia ääniä: Anna äiti leipää. Antakaa pikkusen leipää, minulla on nälkä, antakaa äiti leipää; joihin kuului vastaukset: Ei minulla ole leipää, ei meillä ole leipää. Ei, lapsikullat, mulla ole leipää.

Tästä syntyi puhelua, joka tarttui miehestä mieheen ja levisi yli pirtin, että yhtenä purinana meni koko pirtti, jota ääntä suurenti monen kymmenen lapsukaisen katkera itku ja äitien syvämieliset valitukset.

Äiti kohosi ylös korjatakseen vuodetta kokoon, mutta päätä rupesi viemään, niin paiskautui Vannin viereen pitkäkseen ja käski poikain korjata pois omansa ja isänsä vuoteet.

Siinä Vannin vierellä lepäili äiti. Erityistä kipua ei tuntunut päässäkään, kihisi se vaan kuni kiehuva

vesipata, mutta ylös nousemista se ei sallinut. Korvatkin olivat alttiit kuulemaan ihmisten puhetta, joista kertomuksista kuului miten ja miten monta jo siellä ja siellä pitäjään nurkalla oli kuollut nälkään, mitä ja mitä tuskia se ja se isä, äiti tai vanhus oli saanut kestää ennenkun henki lähti. Tämän kuuleminen lisäsi äitin tyytymystä. Tunsi olevansa onnellisempi heitä kaikkia ja viihtyi kohtaloonsa kuni lapsi kehtoonsa, äitin laulaessa herttaisinta tuutilauluaan.

Päivä oli jo valkeimmallaan ja kaakon rantoja kultaili nouseva aurinko, kun ovelta kajahti ääni: Velli on valmis.

Mutta äitin sydän nytkähti vastaan eikä tuntunut tekevän mieli ruokaa, tuntui kuin se vuode, missä kytjötti, tahtoisi pitää omanaan, että siitä nouseminen tuntui pelottavan. Käski hän nyt poikain hakea velliä itselleen ja isälleen ja syödä sitten kun leivän jakaja tuopi leipää.

Pojat olivat asettuneet syömään vellipurtilonsa vaiheelle, mutta alakuloisina pureskelivat vaan kuivaa jäkäläleipää ja vellin päälle katselivat vaan syvästi inhoillen.

— Miksikä ette syö velliä, vaikka illalla olisitte siinä kylpeneetkin, kuului äitin heikko muistutus.

— Hevosen luita oli vellissä, kuului poikain suusta nureksiva vastaus.

— Hevosen luita! huudahti äiti.

— Ihan noin pitkiä, minun syleni pituisia hevosen sääriluita oli muurissa ja isäntä sanoi että hevosen ne ovat luita.

— Narranneet ovat teitä, lohdutteli äiti poikia, vaikka melkein uskoi, että poikain puhe oli totta.

Mutta kaikki syömämiehet joutuivat tarinoihin syötävästään hevosen luuvellistä, joista luista oli onnellisemmat ihmiset jo ennen syöneet lihat ja luut vaan joutuneet heidän vellinsä höysteeksi.

Kuu kaikki muut kuitenkin söi sitä velliä, niin Niilokin ryypäsi palansa painoksi, mutta Tanelilla rupesi sydäntä ellostelemaan, niin riensi kiireimmän kautta ulos.

Hoiperrellen ja vilusta väristen tuli Taneli pirttiin ja pauskautui äitin ja Vannin vaiheelle loukkoon pitkäkseen ja vilusta lokatti joka jäsen. Mutta äiti peitteli ryysyillä umpipäähän, niin tuokion kuluttua asetui tuisemasta riepulajä ja Tanelin nähtiin nukkuvan.

Koko päivänä ei äiti syönyt mitään, eipä vielä huomisaamunakaan haluttanut ruokaa, vaan kaikissa jäsenissään tunsi kiihtyvän taudin virkeneviä oireita eikä ensinkään kyennyt päättämään, vaan täytyi jäädä yöt eloilleen vuoteen omaksi.

Taneli ei tiennyt onko hän kipeä vai sairas, mutta ruokaa ei haluttanut. Sairastavan äitin vieressä tuntui huvittavalta maata, niin siinä makasi koko päivän ja tulevan yönkin. Mutta huomisaamuna ennenkun oli varsinainen nousun aika, rupesi hänen sydänalaansa kopristamaan pahasti ja tuimaa vettä kohosi ihan suun täydeltä, jota hän pään alustansa yli sylki minkä kerkesi. Tämän hieman tauvottua hän hätäisesti halasi äitiä ja kuiski: Äiti rakas, minulla on nälkä. Hiukkaa niin katkerasti... Juuri tuosta sydänalaa vetää kokoon kuin köydellä. Voi, voi minua, äiti... Voi, voi, äiti kulta, mitä minä tekisin.

— En, rakas lapsi, tiedä sanoa mitään, sillä sama tuska on minulla itselläni, mutta koetetaan tynesti kärsiä, niin Jumala meitä auttaa.

Ruoka-aikana koetti Taneli syödä, mutta kun tiesi taas olevan entisenlaista koninluuvelliä, niin pahalta tuntui nähdessä sitä toistenkin syövän. Koetti kuiviltaan syödä sitä jäkäläleipää, mutta ensimmäinen pala pyöri suussa, että pitkän ajan perästä sylki sen ulos, ja tunsi halun päästä vuoteelleen.

Äiti kääri märän raasun päähänsä ja kipeästi voihkaen painautui hänkin vuoteeseen. Mutta Vanni ja Niilo särpivät velliä, vaan ei kuitenkaan sillä innolla kuin ensi kerroilla, pala pyöri suussa heilläkin ja Halli sai enemmän puolen velliä osakseen.

Olipa joukossa tullut muitakin sairaaksi, niin kaikki sairaat komennettiin laittamaan tilansa yhteen lautturiin ja asettuivat ne vierä viereensä äitistä ja Tanelista lähtien. Mutta paikkakunnalla kulki taas läänin kuvernööri tutkimassa kansan tilaa ja tiedettiin sen tänä päivänä tulevan tarkastamaan Kurkelan hoitopaikkaa, sen tähden piti kaikkien sairaitten ja terveitten pestä silmänsä, kammata päänsä ja huone puhdistettiin niinkuin siinä kiireessä kerittiin.

Päivä oli puolessa kun kuultiin suurien kellojen ääniä kartanolta ja voimakasta rekien kohinaa porrasten edestä. Ja niistä herroja pölähti kartano mustakseen. Akkunasta katsojat kuiskivat hiljaa toisilleen: Tuo on pappi, tuo kait se on kuvernööri, tuo on nimismies, tuo mikä lienee, ei sitä tunneta. Se lienee kuvernöörin rekitoveri. Mutta kun näkivät niitten tulevan huoneisiin, niin laskeutuivat ikkunoista

alas. Ne kuitenkin menivät ensin isännän huoneeseen.

Mutta joutuisammin kuin kukaan kerkesi arvata astui pirttiin monien herrojen seuraamana ihmeellinen olento, joka jo paljaalla ilmestymisellään hämmästytti kaikkia. Tanelikin virkistyi tämän nähtyään, että kohosi jalkeille ja silmät rävähtämättä katseli sitä kaikilta puolilta. Katseli sen ihmeellistä vaalean hallavaa partaa, joka levisi rinnalle kuni mikähän esiliina. Katseli sen pitkiä verkaisia housunlahkeita, joissa leveä tulipunainen raito kumpaisellakin sivulla laskeutui yläältä alas. Katseli sen hirveän suuria päällyskenkkiä, jotka loistavan kirkkailla solilla oli nilkkoihin sidotut. Kuvernööri kyseli kaikesta hoitolan menettelystä ja kaikilta kuuli, että niukka on ruoka, ja pyysivät toimittamaan parempaa ruokaa, Tanelikin kun kuuli, että muutkin valittavat puutteitaan, niin hänkin sai rohkeutta kysymään. Hän likeni lattialla seisovaa kuvernööriä, katsoa naukasi sen silmiin kainostelemattoman silmäyksen ja nöyrästi pyysi: Anna, pappi, minulle leipää, minulla on nälkä.

Kuvernööri ei ollut sitä kuulevinaan, mutta Taneli kierti toiselta sivulta katselemaan kuvernööriä, katsoi taas silmiin ja uudisti: Anna, pappi, minulle leipää, En saata syödä hevosen luuvelliä.

— Syöhän sitä muutkin. Olen minäkin syönyt hevosen lihaa, vastasi kuvernööri kääntyen Taneliin.

— Senkö tähän te olette niin suureksi kasvaneet? lisäsi Taneli.

— Sentähden juuri olen kasvanut tämmöiseksi kun olen ollut kaikkiruokainen, huomautti kuvernööri totisesti.

— Minäpä en kuitenkaan saata syödä hevosen luuvelliä, marisi yhä Taneli.

Tätä ei kuvernööri ollut kuulevinaan, määritteli vaan miten leipä on tehtävä. Sormellaan toiseen käteensä naputtaen terotti että vellinsakunen liemi on taikinan juureksi tehtävä kulijauhoista ja se on täytettävä olki- ja jäkäläjauhoilla, ja olet ja jäkälät pitää survotettaman itsillään hoitolaisilla. Ja velli, jos ei kelpaa hevosten lihalla höystetty, niin se tehtäköön vedest ja jauhoist, johon pitää sekoitettaman puoleksi jäkäläjauhoja.

Hoitolaiset kuulivat, ettei päivät parane, niin rupesivat valittamaan, että täällä toisille annetaan enempi, toisille vähempi, että muutamat saavat elättää koiransakin rinnallaan.

— Koiransakin? Mitä, täällä koirilla tehdään? äsähti kuvernööri.

Äitiä vihiasi kipeästi kun kuuli puheen kiertyvän häneen, mutta tunsu siitä itsensä rohkenevan ja vaikeroiden lausui: Jumalan tähden, olen sairas enkä kolmeen päivään ole syönyt mitään ja tulinen nälkä polttaa povessani enkä täällä tarjotuita ruokia ole voinut syödä, niin tähteeni olen antanut koiralle; eihän sekään hengellään elä. Elkkää minua tästä syyttäkö, ehkäpä en enää tarvitse ruokianne. Tämän sanottuaan tyrskähti katkeraan itkuun.

Tämän kuultuaan masentui kuvernööri ja toisetkin heittivät kantelunsa, mutta Taneli se vaan käännähteli kuvernöörin kintereillä ja taas uudisti: Anna, pappi, minulle leipää... Minulle ja äitille.

— Ei minulla ole leipää, muistutti puoliäkäsesti kuvernööri.

— Ettekö te syökään muuta kun hevosen lihavelliä, muistutti Taneli ja pyöritteli sormeaan suussaan.

Tähän ei kuvernööri virkkanut mitään. Ja kun oli sanonut mitä oli sanottavaa ja nähnyt, että oli kaikki siistiä ja puhdasta, kuten ollakin piti, niin kiitti talonisäntää siitä. Määräsi kuitenkin nimismiehen käymään joka viikko tarkastamassa, että leivät on tehty siten kuin hän nyt määräsi ja muikin hoito menee sen mukaan kuin hän on määrännyt. Sen tehtyään hän lausui ystävällisesti:

— Toivon teitä mielellänne tyytymään tähän Jumalan sallimaan kohtaloonne. Me teemme hyväksenne mitä voimme. Hyvästi jääkää. — Hyvästi, hyvästi! kuului kymmeniä, ääniä ulospakenevan kuvernöörin jälkeen.

Toisetkin herrat seurasivat ulos kiirehtivää kuvernööriä isännän huoneeseen, jossa vielä muutamia virallisia muistutuksia tehtyään kiirehti matkalle.

Samoin kuin tullessakin seurasivat nyt kaikki kirkonkylän herrat kuvernööriä, kellojen räikävä kaiku rämisi hetken kartanon lumisissa räystäissä, mutta taukosi heti ja hienoa himinätä kuului tien suunnalta, joka sammui sekin huurteisen metsän syvyyteen.

VI.

Vanhan kirkkoherran silmään, kuvernöörin mukana käydessään Kurkelan hoitopirtissä, oli erittäin pystynyt entisen palvelijansa Metsävainion Liisan tuttavat kasvot ja mieleensä painunut erittäinkin ne sanat, kun hän puollustaakseen itseään toisten kanteista sanoi, että "Jumalan tähden, olen sairas enkä kolmeen päivään ole syönyt mitään ja tulinen nälkä polttaa povessani".

Kotiin tultuaan kirkkoherra ruokapöydässään perheensä vaiheella istuessaan kertoi tätä näkemäänsä, kertoi näitä Liisan sanojakin, niin kaikki tyrmistyivät kuullessaan tätä, mutta Fanny neitin kasvot menivät oikein vaaleiksi kauhistuksesta, löi käsiään yhteen ja huudahti:

— Kolmeen päivään ei mitään. Jumala armahtakoon Liisa parkaa, meidän rakasta Liisaa... Kolmeen päivään ei mitään... Minä jätän puolen ruuastani, tuossa on tämä palanen, en voi syödä ennen kuin näen Liisaa ja onko hänellä minun pikku kaimani mukana.

— Mukana on, se sairastaa, mukautti kirkkoherra.

— Sairastaa, huudahti Fanny, ja hyppäsi pöydästä ylös lähteäkseen Kurkelaan, mutta kirkkoherra muistutti:

— Siellä on monta sairasta lasta ja äitiä. Et saa mennä sinne lohduttamaan yhtä, Liisaa. Jos menet, niin täytyy olla jokahiselle jotakin antamisia.

Fannyn kasvot tulivat yhä tuskaisemmiksi ja ihan puoleksi huutaen virkkoi:

— Hyvät ystävät. Me emme saa tästä lähtien syödä kuin puoli veroamme ja toinen puoli säästää heille... Kolmeen päivään ei syönyt mitään. Hyvä isä siunatkoon! Kolmeen päivään ei mitään... Todellakin tehkäämme liitto, että syömme vaan puolen veroamme... Eikös niin, isä ja äiti?

Kirkkoherra ei sitä myöntänyt, mutta käskevästi muistutti:

— Jos sinulla on aikomus tänä päivänä käydä siellä Kurkelassa, niin laita ruokia mukaasi niin paljon että voit antaa edes palan kullekin.

Sen kuultuaan Fanny haki tavarahuoneesta suuren pärekorin, johon äitinsä kanssa keräsivät käsillä olevista ruokavärikistään leipää, lihaa, kalaa ja voita, ja kantoivat sen rekeen, jonka eteen oli hevonen jo valjastettu viemään niitä tavaroita Kurkelaan. Ja ennenkun ilta joutui hämärtämään, ilmestyi Fannyn hoikkaan pieni olento Kurkelan hoitopirtin lattialle seisomaan. Tyynesti, mutta iloisesti virkkoi:

— Hyvää päivää, hyvät ihmiset.

Tämä ääni sälähti puolinukuksissa olevan Liisan korviin kummalliselta. Mutta kohotti päätään, terotti silmänsä lattialla seisojaan ja huudahti:

— Fannyko täällä? Hyvä Jumala, vieläkö saan nähdä Teitä?

Fanny kiirehti tervehtimään Liisaa, mutta samassa huudahti:

— Ja pikku kaimaniko täällä? Voi, voi sinua raukka, missä nyt olet. Voi sinua, sinä kesäperhonen, voi, voi. Tule nyt minun syliini, tulethan.

Vanni alkoi konkoa ylös, mutta Fanny ei malttanut odottaa, vaan tarrasi siihen syliksi, suuteli Vannia, suuteli moneen kertaan ja tuntiessaan Vannin luiksi kuihtuneen olennon käsissään, ei voinut puhua mitään. Muutamia kyyneliä vuodatettuaan Vannin ryysyihin suuteli hän vieläkin Vannia, mutta laski sen vuoteelleen ja haki ruokakorinsa sinne hoitopirttiin.

Tästä huomasi nyt jokainen, mikä on tekeillä, niin kaikki kavahtivat pystyyn keritäkseen ottamaan ihan ensimmäiseksi ja olisivat ryöstäneetkin, vaan Fannyn kyytimies, joka hänelle toi koria pirttiin, esti poikaset siitä hommasta.

Ja Fanny nyrkkiä puistaen muistutti, että jos ette pysy rauhallisina siksi kunnes voin teille jakaa palan kullekin, niin täytyy jättää kaikki ilman.

Tämän kuultua asettuivat kaikki hiljaa, muutamia lasten ääniä kuului vaan joukosta:

— Ettehän minua heitä ilman. Ettehän minuakaan heitä ilman. Annattehan minullekin osani.

Kaikkien suut olivat nyt liikkeessä, kaikki sairaatkin olivat nyt pystyssäpäin, jokahisen mieli oli glennyksissä, mutta Fannystä erittäinkin tuntui somalta olla nyt antajana tänlaisen puutteen hetkenä.

Se vaikutti niin kummallisesti, ettei pitkään aikaan voinut mitään puhella, istui vaan Liisan vuoteen liepeellä Vannin vieressä.

Kun näki miten makean näköisesti Liisakin imeksi lampaan selkäluun solmua ja miten kurjannäköiseksi oli kurjuus ja nälkä vienyt entisen muhkean punaposkisen Liisan, ja kun mielessä soi isänsä kertomat sanat "kolmeen päivään ei mitään syönyt ja tulinen nälkä polttaa povessani", niin tunsu mielensä murtuvan ja kuumina karpaleina pyöri vesisherneet tummanruskeitten silmien nurkista alas. Mutta hyvälle kuitenkin tuntui saada olla siinä viihdyttämässä kärsiviä, tuttavია. Tuokion kuluttua kuitenkin tyhjjeni sydän, lauhtui mieli ja kielikin kuontui puhelemaan taas. Niin huolimatta huoneen vastenmielisestä ilmasta, istui Fanny pitkän hetken siinä paikallaan, kertoillen kuulemisiaan miten ympäri maailman raivoaa nälän hätä ja miten tuhansittain yksissä kirkkokunnissa kuolee ihmisiä, lohduttaen siten sillä, että tämä on Jumalan tahto, että olemme tähän aikaan eläneet, mutta kaikesta on kiitettävä Jumalaa.

Viimein Fanny muisti, että kotona rupeavat häntä, ikävöimään, niin otti Vannin syliinsä, suuteli sitä ja lupasi taas ylihuomenna tulla takasin ja tuoda taas jotakin suuhun panemista.

Liisakin kietoi luiset käsivartensa Fannyn kaulaan, vuodatteli siinä kuumia kyyneliä eikä tiennyt mitä sanoisi siitä hyvästä kun sai vielä tavata häntä.

Mieliä ylentävä oli tämä hetki kaikille. Kauvan jälkeen Fannyn mentyä, kuului pakinoimista Kurkelan hoitopirtissä eikä mistään muusta kuin Fannystä ja siitä miten oppineissakin ihmisissä on toinen kuin härkä ja toinen kuin enkeli. Miten toinen ihminen voi sulostuttaa toisen kuolinvuoteenkin ja miten toinen sitä läsnäolollaan vaan synkentää.

Fanny neitin käyminen hoitolassa ja hoitolaisten kiitokset Fannylle vaikuttivat Kurkelan emäntään lauhduttavasti. Tunsipa hänkin halua päästä kiittokilveksi. Joka päivä tuli hän nyt hyvittelemään sairaita, toimittamaan niille jotakin hyvää, ja lasten käteen toimitti hän aina niepseämmän palan.

Siten emäntä tuli lähempään tilaisuuteen tutustua hoitolaisiin, näki monen paleltuneet jalat, kädet, korvat ja kasvot ja samalla näki heissä syvän tyytymyksen kohtaloonsa. Hän tunsu nyt pistoksen sielussaan siitä, että hänkin oli ensi alussa ollut niin ankara hoitolaisille, että tunsu halun pyytää niiltä anteeksi. Sitä hän ei kuitenkaan tehnyt, vaan koetti palkita muulla hyvällä.

Nyt Hilmakin sai käydä aina Vannin luona ja aina silloin tällöin vei hän sen omaan kamariinsakin, että sai siellä rauhassa toisilta antaa pienen voileivän, maitotilkan ja vieläpä joskus viiliäkin. Ja erittäinkin kun näki, että Vanni on pappilan neitin lemmikki, niin Hilma olisi pitänyt sen aivan omassa kamarissaan. Mutta Vanni ei eronnut äitistään, niin sai olla enimmäkseen ajat hoitolassa yhdessä toisten hoitolaisten kanssa.

Fannyn esimerkkiä seurasi monet muutkin kirkonkylän herrasnaiset. Fannyn ei tarvinnut enää koskaan yksinään käydä Kurkelassa, vaan aina sai yhden tai toisen rouvan tai neitin toverikseen, joka hänkin toi tuomisia hoitolaisille, ja olivat siitä iloiset kun saivat aina jakaa heille paremman palan, etenkin sairaille ja lapsille. Mutta kaikesta tästä huolimatta joka päivä lisäytyi sairaita ja aina huomeisen aamun valjetessa tavattiin yksi ja toinenkin vuoteellaan kuolleena, joka nähtävästi ilman tuskia oli vaan nukkunut.

Kun moni tuli tautiin ja terveittenkin ruokahalu oli tympeynyt, että ruokaa meni ainoastaan kolmas osa siitä mitä ensin niukastikin jakaen tarvittiin, niin huolimatta kuvernöörin määräyksestä ja tarkastajain muistutuksista ja marinoista Kurkelan emäntä teki leivät puolta parempia kuin ensin ja velli keitettiin paljon höystöisempää ja annettiin sitä aivan imelin määrin, ettei suinkaan kenenkään tarvitseisi luulla, että nälkään olisivat kuolleet, jotka kuolevat. Kirkonkylän herrasnaisetkin käydessään näkivät tämän viljavuuden ja tiesivät, että joka ainoassa talonpoikaistalossa syödään huonompaa ruokaa, jolta täytyy toimittaa työnsäkin, ja elävät sentään.

Nyt kun oli Kurkelan hoitopaikassa näin viljavaa, niin turha oli syrjistä apujen tuonti. Ja kuoleminen kun eneni, niin oli se varmaan Jumalan tahto, jota vastaan oli turha potkia.

Rovasti kävi nyt kerran viikossa lohduttamassa sairaita ja muistuttamassa heidän sielunsa tilaa. Mutta terveitä lohdutti hän melkeen aina kertomalla historioista tai vanhain muisteluksista entisiä kuolovuosia, kuinka paljon silloin ja silloin on kuollut sen ja sen vertasesta väestä, ja sen ja sen vertanen osa vaan silloin ja silloin on väestöstä jäänyt eloon. Ja kertomuksensa lopussa hän aina huokasi syvään ja painavasti lausui:

— Nyt olemme, Jumala armahtakoon, eläneet samanlaiseen historian merkkipäivään, jota vuosisadat eivät nukuta, mutta meille monille maksaa tämä hengen. Jumala armahtakoon meitä kaikkia. — Sitten liitti hän hienosormiset kätensä ristiin, josta tähtenä välkkyi isokantainen kultasormus, ja luki Isämeidän ja Herransiunauksen, jonka perästä lähti tyytyväisenä pois. Ja tuntui taas sangen

miellyttävältä päästä ulkoilmaan siitä hoitopirtin vastenmielisestä höyryntapaisesta katkusta.

VII.

Sairaita lisäytyi joka päivä. Ja ruuan kaipio katosi kaikista terveistäkin pois. Vaikka väliin aina hiukava nälkä viileksi sydänelässä, niin ruokaa ei kuitenkaan haluttanut ja yhteinen painajainen tuntui väsyttävällä painolla vetävän vuoteen omaksi niin yhtä kuin toistakin. Sairastaminen oli kaikilla helppoa. Ei mitään tuskaa ruumiissa, mutta pää ei sallinut olla pystyssä ja ainoastaan sydänelässä silloin tällöin tuntui kipeitä vihlauskia ikäänkuin nälän hiukamista, vaan sitä ei kukaan uskonut näläksi, koskapa ruokaa nähdessä sydän hyppi vastaan ja kammoa herätti nähdä toistenkaan syövän. Mutta muutaman viikon kuluttua näkyi kalman jäkälä kuni vaipalla peittävän koko sairusrivit. Silmätkin kävivät kokonaan öljäkän harmaiksi eikä valkeisia luullut olevan ollenkaan.

Tästä eivät sairaita itse tiedäneet mitään, mutta viimein rupesi nenänpää valkeamaan ja kahdessa vuorokaudessa valkesi koko nenä kylmettyneen perunan näköiseksi. Silloin tunsin sairas sydänelässään kipeämpiä hiukamista tapaisia vihlauskia ja kokoon vetäviä puristuksia kuin koskaan ennen. Tuokion perästä se taukosi, varveni kuni lääkkeen saatua ja sairas tunsin nukkuvansa sikeään uneen. Mutta kuoppaan syventyneet silmät jäivät auki ja tuonen huntu verhosi lokahtaneet värähtämättömät kasvot.

Oli lauhkonen lauantaipäivä maaliskuun lopulla. Auringonpaiste sulatti pirtin päivänpuoleiset akkunat ensi kerran tänä talvena suliksi ja valaisi pirtin valoisammaksi kuin koskaan ennen, mutta ei ilostuttanut asujia pirtin.

Siellä täällä makasi kuolleena vanhus tai lapsi, jopa keski-ikäinenkin; joku tuolla, toinen täällä taisteli viime taisteluaan Tuonen kanssa.

Enemmän kuin kolmekymmentä oli tällä viikolla kannettu kuolleena ulos.

Taneli ja Niilo oli viety jo päiviä ennen, mutta tänäpäivänä kannettiin isä...

Äitin syvät silmäkuopat täyttyivät kyynelistä ja syvästi hyrskähteli rinta.

Vanni se kiipeili äitin rinnoilla ja pyyteli:

— Elä itke, äiti... Elä itke, äiti... Ei Vanni ole kuollut. Tässä minä olen.

Hienolla sormensa mutkalla koetti äitinsä silmäkuopista vetää kyyneltulvaa kuivaksi, mutta ei se kuivanut, niin taas uudisti:

— Elä itke, äiti... Ei Vanni ole kuollut, tässä minä olen...

Kuuletteko, äiti, tässä minä olen... Eikä Niilo eikä Taneli ole kuolleet. Hilma sanoi, että ne ovat rantatörmässä mäkeä laskemassa... Ettehän itke, äiti, enää... Ettehän.

Äiti olisi tahtonut Vannin sulkea syliinsä ja suudella viimeisen kerran, mutta ei saanut käsiään liikkeelle. Koko ruumis tuntui olevan kuni naulattu maahan kiinni, ettei yksikään jäsen päässyt siitä irti, niin raskaat olivat Tuonen kahleet. Mutta mustuneet huulet liikkuvat kunnes ylöspäin kääntyneitten silmäin loiste kirkastui läpikuultavaksi ja kasvoissa näkyi ihastuksen valo, mutta sammui heti kun rinta viimeisen kerran korahti ja väsynyt leuka hervahti alas.

Vanni taputteli äitin kasvoja yhäkin ja pyyteli: Ettehän itke enää, äiti... ettehän... Nukutteko nyt päivällä, äiti... nukutteko... Minulla on ikävä, kun nukutte... Ettehän nuku kauvan... Minulla on ikävä.

Mutta ruumiin kantajat tulivat, vieräyttivät parilleen äitin ja lähtivät viemään ulos. Silloin Vanni päästi hätä-äänen, jommoista ei koskaan ollut tarvinnut päästää. Hän pureutui kynsin hampain äitin paarilta ulkona retkottavaan käsivarteen ja sydäntä särkevästi parkui: Elkää viekö äitiä. Elkää viekö äitiä, elkää viekö minun äitiäni. Äiti, äiti, elkää antako viedä itseänne. Elkää viekö äitiä.

Talon emäntä kuuli tämän ja kiirehti apuun. Hän riensi Vannin luokse, otti syliinsä ja hyvitteli, että äiti on kipeä, ne vievät saunaan kylpemään, että paraneisi. Lähdetään tänne minun kamariini Hilman luokse odottamaan siksi kunnes äiti tulee kylpemästä. Tule minun syliini, lapsi kulta.

Kamarinsa sängyn päälle asetti emäntä Vannin istumaan, teki pehmeästä leivästä voileivän, antoi sen käteen ja väliin antoi ryypätä maitoa. Kas sitä kun siinä on hyvä odottaa äitiä, jopa siinä on hyvä odottaa

äitiä, hyvitteli emäntä Vannia.

Kauvan aikaa viihtyi siinä Vanni, mutta viimein alkoi vaikeroida: Eikö äiti ole jo tullut kylpemästä?

— Ei ole vielä kerinnyt tulla. Se meni kauvas kirkon saunaan kylpemään, eikä se tule ennenkuin kylpee terveeksi itsensä, vakuutteli emäntä.

— Eikö se tule tänä päivänäkään? kyseli yhä Vanni.

— Ei se tule tänä päivänä eikä vielä huomennakaan, mutta kyllä se tulee sitten kun terveeksi joutuu, vakuutti emäntä Vannille.

Syvästi huokasten Vanni tyytyi odottamaan ja suurilla suoniksi kuihtuneilla silmillään katseli emännän kamarin valkoista uunia, sen peltin varressa riippuvia punaisen ja mustan kirjavia tupsuja, keinutuolin kirjavia tupsuhelmaista mattoa, kaapin päässä kasvavia, lakeen asti yltäviä, suurilehtisiä fiukuksia, kaapin päällä seinällä raamien sisässä olevaa harmaatukkaisen mummon suurta ja elävännäköistä muotokuvaa.

Kaikki tämä oli Vannista taas niin ihmeellistä. Ja miettiessään minkähän tähden äiti ei kotiin ollut mitään tuonlaisia laittanut, viihtyi hän hyvin. Mutta väliin aina jylähti mieleen: kun ei tule se äiti. Silloin aina rupesi suu vetäytymään soppiseksi ja surkean näköisesti katselevat silmät kiiltivät vesikiehteisinä. Ja tuokion perästä väkistenkin murtui katkeran itkun puuskaksi.

Hilmasta tuntui se hyvälle kun äiti oli tullut Vannin kanssa niin hyviin väleihin, joka hänelle oli viime aikoina purissut Vannin liiasta hyvittelemisestä.

Nyt Hilma toi koprajaksen muistokorttia, antoi ne Vannille ja toimessaan kertoi:

— Äiti lähetti sieltä kirkon saunasta sinulle nämä kirjat ja käski lukea näitä sillä aikaa kun hän kylpee itsensä terveeksi... Katsopas tuossa miten sievä kyyhkynen lentää liihottaa, pikkunen kirje nokassa, jota tuopi tuolle pienelle tytölle... Katsopas miten tuo tyttö kaksin käsin ihastuneen näköisenä ottaa vastaan tuota kirjettä.

— Onko senkin tytön äiti kirkon saunassa kylpemässä? muistutti Vanni tyytyvällä mielellä.

— On. Sieltä se äiti on laittanut kyyhkynen tuomaan kirjettä omalle pienelle tytölleen, samanlaiselle kuin sinäkin olet. Sitten kun kesä tulee ja kyyhkysen tarkenevat lentää, se sinunkin äitisi laittaa tuomaan sinulle kirjettä.

Vannin suu mutui pyörein silmin katsellessa kirjenokkaista kyyhkystä ja pitkän tuokion perästä kysyi:

— Mistä se kyyhkynen osaa tänne?

— Se äiti sanoo kyyhkyselle, että Vanni on Kurkelassa, niin sitten se osaa... Ai ihmettä, miten se on lystiä kun me kauniina kesäiltana sylikkään istutaan tuolla nurmella, tuolla kauniilla rantanurmella, tuon suuren kuusen luona katsomassa tuonne järvelle siellä vienossa illan tuulessa, hiljalleen liikkuvia valkeita purjeveneitä, jotka lepäilevät siellä kuni meren lokit selällä. Ja silloin juuri, silloin se kyyhkynen lentää liihottaa luoksemme ja tuo meille kumpasellekin kirjeen... Ai, ai miten lystiä ottaa siltä näin korea kirje. Sitten se lentää tuohon kuuseen kuhertelemaan ja katsomaan kun me puhtaissa käsissämme pitelemme kiiltävänvalkoisia pieniä kirjeitä ja luemme niitä. Ai, ai kun joutuisi se kesä.

Vannin sydän hytkähti siitä hyvästä toivosta, että koko ruumis liikahti. Kasvot tulivat hyvän tuulen näköisiksi, ajatukset jäivät askartelemaan niissä ihmeellisissä seikoissa, minkämoinen mahtanee olla se kirkon sauna kun siellä kyyhkysenkin kulkevat, vaikka Metsävainionkaan saunassa ei näkynyt milloinkaan käyväksi, ja miten puhdas mahtaneekaan olla äiti sitten sieltä palattuaan, kun se siellä niin kauvan kylpee... Vissiin sen paitakin on niin puhdas, niin puhdas kuin mikähän vaan... Niin puhdas kuin tuo pilvi tuolla taivaalla. Niin puhdas, niin puhdas kuin tuo lumihanki, johon paistaa tuo aurinko... Niin mahtaa olla, huokasi Vanni pitkän tuokion perästä ja jäi katselemaan niitä toisia muistokorttia, joissa kussakin oli joku kuva kaunistamassa lehteä.

VIII.

Kuntahallitus oli päättänyt lopettaa Kurkelan hoitopaikan ja ne lapset ja vanhat, jotka eivät omin

voimissa kykene kerjäämään, "myöä huutokaupalla" vähimmin vaativalle hoidettavaksi.

Oli toukokuun lenseä päivä. Nurmet jo vihottavat ja lehti kiirehti puihin ja järvet lipplottelivat herttaisia väreältojaan hiljaisen etelätuulen lepposesta henkäilystä.

Tänä päivänä oli Kurkelassa köyhäin ja vaivasten huutokauppa. Ja olivat ne nyt kaikki, mitkä surma oli säästänyt, pesseet kasvonsa, harjanneet päänsä, ja keräytyneet Kurkelan kartanolle odottamaan sitä kaupan hetkeä. Mutta jokahisen povessa tuntui värisyttävä pelko siitä minkäläisten ihmisten pariin sattuu joutumaan. Se, että jo edeltäpäin oli ilmoitettu annettavaksi vähimmän vaativalle, antoi syytä tähän pelkoon, sillä olihan luonnollista, että sen kannatti ottaa vähimmästä hoitaakseen, joka aikoi antaa huonoimman hoidon.

Sitä paitsi näkivät saapuvan huutokauppapaikkaan köyhien huutamista varten senlaisia henkilöitä, joilla tietävästi ei ollut ruokaa, itselleenään ja muutenkin olivat ilkeitä ihmisiä, niin tuntui tämä hetki surkean pelottavalta.

Riutumaisillann olevilla vanhuksillakin tuntui olevan sääli antautua kurjuuden surmin kuolemaan, kun kerran olivat saaneet henkensä tuoduksi läpi sen taistelun, missä sadat muut sortuivat heidän silmiensä edessä. Ja pani tämä ihan vapisemaan, että pitääkö suden suusta päästyään joutua karhun kitaan.

Huutokauppaherrat olivat tulleet, ja hetken talossa tuumailtua tuotiin kartanolle pöytä, kaksi istuinta ja pöydälle paperivihko, kynä, mustepullo ja vasara.

Herrat saapuivat nyt paikalle, istuivat istuimilleen, pääherra pöydän päähän ja kirjuri sivulle. Mutta ennen kun huutokauppa voi alkaa, oli erotettu lampaat vuohista ja vuohet lampaista, mitkä jaksavat kerjätä ja mitkä ei. Kun oli kysytty kutka ovat joukossa ne, jotka eivät voi kerjätä, alkoi kuulua kaikkien suista ääniä:

— En minä voi kerjätä, en minä voi kerjätä, en minä, en minäkään voi kerjätä.

— No, jaksaa kait Auno Parviainen kerjätä, kuului kuntaherran suusta päättävä sana ja mustat silmät katsoivat käskevän näköisesti Auno Parviaisen surkean näköisiin kasvoinhin. Mutta Aunon kasvot muuttuivat yhäkin surkeammiksi ja ihan itkusissaan rupesi huutamaan:

— En minä, en, rakas herra, minä voi kerjätä, minulla on nyt menneet voimat ihan oteri tänä talvena, se tuotakin sarvenata kolottaa ihan kuin koiran kulkussa. Tuokin Riikka Kovalainen jaksaa paremmin.

— Sinä paremmin jaksat kuin minä, minun päällenikö sinulla on matala aita, kuului Riikan suusta vihainen sana. Ja Riikan puheeseen sekautuivat kaikki ja huusivat: Ei yksikään meistä jaksaa kerjätä.

Jotka tiesivät jaksavansa kerjätä, tahtoivat kuitenkin päästä huutolaisiksi. Entä sattuisi pääsemään hyvään paikkaan, niin pysyisi siinä, mutta jos pahaan, niin lyöttyisi kerjuulle.

Kyselemällä tästä erottelemisesta ei tullut kalua, niin nyt ketä Kurkelan isäntä ja emäntä esittivät kerjuuseen, niin ne saivat mennä, ja mitkä nämä esittivät huutolaisiksi, ne tulivat "myötäväksi" ja kirjoitettiin nimet listaan, jossa oli kolme sarekettä, yksi, johon tuli huutolaisen nimi, toinen, johon tuli huutajan nimi, ja kolmas, johon tuli sen huudettavan hinta.

Mutta pöydän toisessa päässä vastapäätä pääherraa seiso i Kurkelan vanterra emäntä, puhtaaseen kesäpukuun puettu, puhdaskasvoinen Vanni käsivarrellaan. Vanni oli kätensä kiertänyt emännän kaulaan ja suurilla silmillään arannäköisesti katsella pauruili väkijoukkoon.

Kun emäntä näki muuten olevan valmista, että ruvetaan vaan huutamaan, niin emäntä huomautti herroja: tämä ensiksi.

Vanni ymmärsi siinä olevan jotakin outoa, niin kasvot tulivat hätäisiksi, puristi kätensä yhä lujemmin emännän kaulaan, sydän löi kovasti, että tuntui emännän olkapäähän, ja parahtavan itkun seasta kuului sanat: Ettehän anna kellekään.

— En anna, en, en lapsikulta anna sinua kellekään, katsotaan vaan tässä mitä nuo herrat tekevät, ja taputteli kädellään Vannia kasvoihin, otti hameensa taskusta nenäliinansa ja pyyhki kyyneleet pois Vannin kasvoilta ja hyvitteli:

— Enhän toki tämmöistä orporaukkaa, jonka äiti yhä viipyy kirkon saunassa kylpyretkellä, raski heittää mihinkään, sinähän olet minun tyttöni... olethan.

— Olen, kuului Vanuin suunta värähtävä kuiskaus, ja nikkosekainen rauhoittava huokaus puhkesi ulos.

Pääherra otti pitkävartisen vasaran pitkään käteensä, hujautti sillä väen puoleen, viittasi samassa

Vanniin, mutta toissa päin kääntyneenä, ettei Vanni ymmärtäisi mitä on tekeillä, mutta samassa muut ymmärtäisi, että Vannia saa huutaa kuka tahtoo, hän päättävästi virkkoi:

— Mitä tahdotaan tuon hoidosta?

— Kuusikymmentä markkaa. — Viisikymmentä viisi. — Viisikymmentä neljä. — Viisikymmentä kolme. — Viisikymmentä kaksi. — Viisikymmentä yksi. — Viisikymmentä, — kuului joukosta ääniä niin kiireesti, että vasaramies ei kerinnyt mitään, mutta nyt seisattui huuto tähän, niin vasaramies huusi:

— Viisikymmentä, viisikymmentä. Eikö alene enää? Viisikymmentä.

— Siinä on paljon tuommoisessa työtä, ihan huimimmallaan ikävöimään, niissä on tuommoisissa paljon työtä, kuului miesjoukosta purinata, mutta vasaramies ei sitä kuunnellut, huuti vaan katkeamatta:

— Viisikymmentä. Viisikymmentä ensimmäinen ja toinen kerta. Viisikymmentä. Nosti yhä korkeammalle vasaransa, heilutti sitä ilmassa kuni tuskassa.

Kurkelan emäntä ei ollut vielä virkkanut mitään, niin Hilma emännän takana seisoessaan nyki emäntää ja hätäisesti kuiski:

— Elkää antako mennä, elkää antako, elkää äiti rakas antako muille. Minä annan puolen ruokaani tälle. Ettehän anna.

Emäntä ei siitä Hilman nykimisestä eikä kuiskimisesta ollut tietävinään, odotti vaan sitä silmänräpäystä milloin se huutaa ensimmäisen, toisen ja kolmannen kerran, niin silloin sanoisi sanansa. Mutta nyt oli jo vasaramies heiluttanut kättään ilmassa kylkiseen ja huutanut kymmeniä kertoja: Viisikymmentä ensimmäinen, toinen. Jo rupesi nyt laskemaan vasarataan pöytään ja sanomaan: Viisikymmentä ensimmäinen, toinen ja kolmas kerta. Silloin emännän povi hytkähti ja kuului sanat neljäkymmentä viisi.

Vasaramiehen käsi kohosi taas uudestaan, entistä kiivaammin huiteli pitkävartinen vasara ilmassa ja rupesi taas kuulumaan huuto: Neljäkymmentä viisi, neljäkymmentä viisi ensimmäinen ja toinen kerta, neljäkymmentä viisi. Mutta kun väkijoukosta ei heltinyt alentajaa, niin huuti entistä kovemmin: Neljäkymmentä viisi ensimmäinen ja toinen. Eikö tule alennusta? Neljäkymmentä viisi ensimmäinen, toinen ja kolmas kerta. Sen sanottuaan paukautti vasarallaan ontosti kumahtavaan pöytään, että kartano räjähti vastaan.

Silloin hypähti emäntä, kaksin käsin puristi Vanniin syliinsä ja iloisin kasvoin lähti juosta hynttyyttämään sisälle, johon Hilma kynttä kantta seurasi perässä ja kyseli:

— Ijäkseenkö se saatiin Vanni vai miten? Sanokaa äiti, tuliko se ijäksi vai miksi aikaa, no sanokaa, äiti.

Emäntä ei ollut kuulevinaan Hilman kyselemistä, mutta sisälle tultuaan. laittoi Vannille kauniin voileivän käteen ja hyvissään purisi:

— Olisin huutanut vaikka kahteenkymmeneen markkaan ja vielä alle siitäkin, vaan hullut kun niin korkealle heittivät... No onhan se isännän mielestä parempi kun jäi niin korkealle, saa maksaa veronsa sillä, ei tarvitse ei penniä kilauttaa, veron maksussa, se neljäkymmentä viisi markkaa riittää yllin kyllin.

Hilmakin katseli kassoistaan vielä koreampia muistokorttia antaakseen Vannille siitä ilosta kun jäi kotiin. Nyt tiesi Hilma saavansa ihan huomenna pappilan Fanny neitin vieraakseen, jonka kanssa saadaan oikein päättää Vanniin kasvatuksesta ja kertoa miten Vanni on meihin ja me Vanniin mielistyneet.

Rupesi nyt Hilma kiireimmän kautta punakirjaisesta karttuunista ompelemaan Vannille uutta kesämekkoa, jonka piti joutua huomiseksi valmiiksi, jos tuota sattuisi niinkuin pappilan Fanny tulemaan huomenna vieraaksi.

Kauvan aikaa nähtiin Kurkelan kartanolla väkiryhmän keskessä vasaramiehen käden pitkine vasaroinen ilmassa heiluvan ja myötään kuului ääni: ensimmäinen, toinen, ensimmäinen, toinen, ensimmäinen, toinen ja kolmas kerta. Mutta tästä eivät nyt Kurkelan asukkaat perustaneet, kun Vanni oli jäänyt heille, jonka hoitopalkalla saadaan kuntaveron maksetuksi.

Viimmein loppui kartanolla se toimitus ja kuni ainakin työstään väsyneinä ja työnsä tehneen näköisinä astuivat nyt huutokauppaherrat sisälle. Mutta Vanni hilmerehti siellä iloisena ja puhtaana taas uusien Hilman antamien muistokorttien kanssa. Niin kunnan esimiehen silmät kiintyivät Vanniin ja ennen kaikkea virkkoi hymyillen:

— Tämähkö se on se huutolaistyttö... Etpä sinä ole sen näköinen. Tuleppa nyt antamaan kättä, vai pelkäätkö vieläkin kuten äsken. Tulehan nyt, sinä sievä äitin tyttö, antamaan kättä, sinusta näkyy tulevan kaunis ihminen... Oletan sinä äitin tyttö, vai mitä?

Vanni ei kestänyt kuntaherran kielittelyihin, pysyi vaan kainona ja hyypiytyi sängyn päähän seisomaan, puristi kädessään muistokorttivihkoa ja lapsen viattomilla suurilla silmillään hieman arasti katsella remautteli herroihiin ja väliin aina ompelukoneen ääressä istuvaan Hilmaan, mitä se tähän asiaan sanoo.

— Arkanapa näkyy Vanni vielä olevan teihin, virkkoi Hihna naurahtaen, mutta menehän nyt kuitenkin antamaan kättä noin hyvälle vieraalle, joka sinut antoi meidän tytöksemme.

Vanni nyt kuuli, että se on hyvä vieras, niin mennä sipsutti kuntaherran luo ja lyödä lopsautti kättä oikein olkansa takaa.

— No sinähän olet vasta oikein kiltti, no jopa sinä olet kiltti, kun niin komeasti annat kättä ja osaat jo antaa oikealla kädelläsin. Annappas tuollekin toiselle herralle. Kas niin, no kylläpä sinä olet kiltti... Mitähän minä antaisin sinulle, että sinä rupeaisit minun tytökseni.

Sen homman kuultua kiimasi Vanni Hilman luokse, nojasi itsensä Hilmaan ja sormiaan suussaan pyöritellen katseli aran näköisesti herroja.

Hilma seisautti ompelunsa, taputti Vannia poskelle ja hymyillen vakuutti:

— Ei minun Vanniani anneta kellekään. Ilman minua ja äitiäni olisi Vanni tuonelan herran kamarissa... Sairaana, ihan heikkona sairaana oli jo tänne tullessaan. Mutta pappilan Fanny, minä ja äiti toimitimme tälle paremman palan aina joka päivä suuhun, niin siitä virkistyi. Ja kyllä tämä nyt tulee aikaan niin kauvan kun isä ja äiti ja Niilo ja Taneli tulevat sieltä kirkon saunasta kylpemästä.

— Kylpyretkelläkö ne ovat veljet ja vanhukset? virkkoi kuntaherra naurua hymähtäen.

— Siellähän ne ovat, ne kylpevät siellä ihan terveiksi ja puhtaiksi itsensä. Ja sitten ne kun tulevat, niin silloin meillä on lysti.

— Ja kyyhkynen tuopi meille kirjeenkin sieltä kirkon saunasta, lisäsi Vanni, ja syvä ihastuksen loimu näkyi Vannin pyöreissä kasvoissa.

Mutta kun emäntä oli toimittanut sekä huutolaiset että kerjäläisiksi määrättyt syömään viimeistä lähtöatriansa ja tuli nyt sisälle, niin vei herrat isännän kamariin, johon kohta tuli isäntäkin ulkoaskareiltaan, ja istuivat nyt vieraat puhuttelemaan talonväkeä ja talonväki vieraita.

Kuntaherra otti nyt vakavan muodon, nähtävästi sanoakseen jotakin asiallisempaa, vaan veteli kuitenkin letkavartisesta piipustaan vielä muutamia leuhakoita savuja. Mutta katkasi hän nyt tupakoimisen ja virkkoi:

— On se tuoni kolmella viimme kuulla niittänyt toukooaan... Tiedättekö että yli tuhat köyhää on yhteensä näissä neljässä hoitolassa, näillä kuukausilla kuollut.

— Vai yli tuhat henkeä... Se on lihan tekoa se, jatkoi isäntä. Se olikin kauheaa kun monta ja monta, ihan kymmeniä päivässä piti kantaa kuolleita ulos.

— Niin oli Jumalan tahto, huokasi kuntaherra.

— Se todellakin oli nähtävästi Jumalan tahto, lisäsi isäntä. Nähtiinpä tässä esimerkki. Kun kirkonkylän rouvatkin kulettivat parempaa ruokaakin ja pitivät niin äidillistä huolta ja ruoka oli ilman sitä paljon parempi kuin monella talollisella, ja sentään ne vaan kuolivat.

Emännän kasvot kuohahtivat, punalti tukevaa päätään ja päättävästi virkkoi:

— Tuhmuuksista ei koskaan saa syyttää Jumalaa. Olen varma siitä, että kymmentä sadasta ei ole niissä kuolleissa Jumalan tahdosta kuolleita.

— Ei liene totta... Olettehan nähneet kuinka suurta huolta on hallitus pitänyt ja parastamme olemme mekin koettaneet, keskeytti kuntaherra hieman närkästyneellä painolla.

— Ihminen ei elä ainoastaan leivästä, huomautti emäntä. Jos ne hoitopaikat olisi laitettu syksyllä ennen talven tuloa, niin asiat olisivat toisin. Mutta alituisilla tuiskupakkasilla niitä puolialastomia raukkoja kyydittiin talosta taloon lakkaamatta päivät ja yöt. Taloissa kun ei ollut antamista, niin kussa tuotiin rekikuorma, niin silloin valjastettiin hevonen ja käskettiin rekeen. Tätä tehtiin kolmatta kuukautta, niin katkasi vilu ja nälkä siihen määrään, että ruualla ne eivät olleet autettavissa... Sitten

vasta kun alkoivat kuolla tielle, kuten monta lasta jo kuolikin rekeen taipalilla ja moni vanhus kaatui suksiltaan pakkasen uhriksi, heräsi hallituksen silmät ja hypättiin muka auttamaan. Vaan se oli aivan sama kuin virottua kuollutta... Minä näin miten niistä ei vilu eronnut. Tuolla kuumassa pirtissä olivat jo vuorokausia olleet, niin yhä vaan vilusta värisivät eivätkä sietäneet vähintäkään raitista ulkoilmaa. Siitä syntyi tauti ja se teki työtään... Tiesin kyllä silloin kun nämä hoitopaikat perustettiin mikä siitä tulee. Enkä ikänäni ole toiselle ihmiselle ollut niin vihanen kuin olin ukolle silloin kun se oli hoitolan ottanut meille.

— Ei suinkaan kukaan teitä syytä niitten kuolemasta, keskeytti kuntaherra emännän puhetta.

— Eipä sillä, vaan olimmekos me sitten syypäät sitä surkeutta näkemään. Aikoi porista vielä kuvernöörinkin kovuudesta niitä raukkoja kohtaan, kun se määräsi niille ruuaksi vaan jäkäliä ja jäkäliä. Vaan samassa tulla sipsutti auki olevasta kamarin ovesta Vanni, kasvot hyvän tuulen näköisinä, käsissään vihkot muistokorttia, ja nojaten emännän polveen seisattui siihen. Siitä emännän huomio kääntyi Vanniin ja puhelukin kääntyi toisaalle. Emännän sydän nytkähti mieluisesti, koppasi Vannin syliinsä ja virkkoi:

— Sain mielihyväkseni kuitenkin tämän surman suusta koukatuksi... Sinun pikku nupukkani henkikö lienee ollut niin kallis, että sentähden piti hoitopaikan johtua meille... Sinunko, sinun, sinä minun pikku perhoseni.

Vanni nojasi selkänsä ja päänsä emännän rintaan ja turvallisen näköisenä katseli vieraita.

Emännän mieleen johtui monia kymmeniä muitakin kohtalon pakottamina kesken ikänsä hautaan joutuneita lapsia, muistipa omankin kovuutensa mitä hän ensi alussa oli kaikille hoitolaisille ja Vanninkin äitille osottanut ymmärtämättömyytensä tähden hänkin. Niin kirkkaat kyöneleet kihosivat emännän pitkäripsisien silmien nurkkiin ja harvasteeseen vierähtelivät alas Vannin valkoiseen tukkaan, jota emäntä ystävyytensä merkiksi verkalleen silitteli.

Kuntaherra tunsu, että ei luota talonväen kanssa puhe nyt köyhien tilasta eikä viime talven kokemuksista, niin käänsi puheen vuodentulotoiveihin, miten nyt on syytä toivoa hyvää vuotta, kun justiin kuukautta aikasemmin tuli kesä kuin viime kevännä ja laihotkin ovat kaikkialla kirkkaat.

Isäntä, joka ei mistään puhunut niin mielellään kuin maanviljelyksestä ja hevosista, tarttui heti siihen puheeseen, mutta emäntä ei siitä välittänyt, niin lasi Vannin sylistään ja lähti askareilleen toisiin huoneisiin. Sinne kiirehti Vannikin mukaan ja hyvälle tuntui mieli kun emäntä ja Hilma olivat niin hyvät. — Vuoden oli nyt Vanni ollut Kurkelassa, mutta menneen vuosikappaleen vaan huutolaisena, Kuntahallitus ei tänä vuotena enää sallinut huutolaiseksi, kun tiesivät alkavan voida kerjätä, luottivat vielä siihen, että Kurkelaiset pitävät sen luonaan kaikessa tapauksessa. Tämä suututti Kurkelan isäntää, että tahtoi ajaa Vannin jo uuden vuoden aikana pois luotaan, varsin näyttääkseen kuntahallitukselle, ettei heillä pidetä Vannia, kun ei edes häntä ruutilaiseksi pantu vaan pantiin sekin muualta.

Emäntä ei kuitenkaan raskinut talvisydämmen aikana päästää Vannia luotaan, vaan huolimatta isännän purinoista piti sen luonaan kesään asti.

Soikon Ulla oli kahdentoista vuoden vanha ja vikkellä tyttö. Hän oli syntynytkin kerjuutielle ja elänyt äitinsä kanssa kaiken ikänsä kerjuulla, mutta nyt jäänyt äitistään orvoksi. Kurkelan emäntä piti paljon Ullasta ja nyt tänä talvena kerjuulla kiertäessään sai Ulla viipyä monta yötä Kurkelassa tutustumassa Vannin kanssa, että kesän tullen saisivat lähteä yhdessä, jos ei isäntä muuttaisi päätöstään Vannin suhteen.

Kurkelan isäntä ei sittenkään taipunut emännän eikä Hilman houkutuksiin Vannin pitämisestä kotona, vaan tuli sitäkin ankarammaksi Vannille, kun kesä alkoi liketä.

— Lasta on meillä ainoastaan tuo yksi, Hilma, ja hän on jo suuri, kohta aika ihminen, niin miksi emme hupinamme lapsen sijassa, pitäisi Vannia, pyyteli emäntä kyynelsilmin isäntää eräänä kevätiltana, kun silloinkin oli isäntä käsenyt pois.

— Ei kun ei, ärjäsi isäntä. Sen olen minä sanonut, että Vannin pitää mennä pois, niin sen pitää mennä. Nyt emäntä tunsu, ettei mikään auta, niin rupesi toimittamaan Vannille vaatteita, jotka sopivat kerjäläiselle, ja päätti, että kun Ulla tulee ensi kerran, niin saavat lähteä yhdessä. Kuitenkin luotti emäntä, että kun jonkun retken käyvät, niin isäntäkin muuttaa mielensä ja sallii taas edes jonkun ajan olemaan Vannin kotona.

IX.

Oli toukokuun poutainen päivä. Laaksojen pohjarinteissä näkyi vielä lunta, mutta päivärinteissä rupesi koivun urpa suurenemaan ja vainiolla nurmen sängestä pilkotti uusi oras. Ensimmäiset pääskysket liitelivät ilmassa sinne tänne. Silloin tällöin aina laskeutuivat alas ja liukkaasti surahtelivat kentällä keloilevan kissan kynsiä hippoen ja samassa taas liitivät huimaavaan korkeuteen, jossa katkeamatta surittelivat yksinkertaisia laulujaan. Laskeusipa joku sopuisa pari viirin selkäänkin, jossa rinnakkain istuen lauloivat laulunsa lukkoon. Mutta tuokion perästä taas heittäytyivät alas ja liukkailla siivillään vauhtia lisäten luikasivat kissan kypälöitä, hippoen takasin ylös siintävään korkeuteen.

Tätä katseli nyt Vanni Ullan kanssa, istuessaan kivellä Kurkelan portin takana, kun emäntä oli heidät lähettänyt matkalle. Tähän olivat tytöt istuneet miettimään minne päin ensiksi lähetään ja kyynel tahtoi Vannin silmiin kihota, mutta paljon viihdytti ne iloiset pääskysket, kun heilläkään ei ollut kotia ja olivat iloiset.

Ulla hyppäsi seisalleen ja iloisesti lausui: Suru ei janota, mutta rikkaan hyvät eväät. Sen sanottuaan koppoi pienen kerjuumyttynsä kainaloonsa ja lähti reippaasti käyskelemään metsän syvyyteen urkenevaa tietä. Metsän rinteestä katsoi jällelleen Vanni, näkisikö siellä portilla emäntää tai jotakin talon ihmistä, mutta, niitä ei näkynyt: ainoastaan pääskyspari liiteli mäntyjen latvoilla ikäänkuin saatellen heitä, niin kääntyi Vanni Ullan jälkeen ja katosi metsään.

Ulla näki, että Vannin toveruus kerjätessä ei ollut vahingoksi; juuri Vannin tähden annettiin taloissa hänellekin parempaa ruokaa ja runsaammasti kuin koskaan ennen, niin päätti nyt matkustaa Koivulahden kaupunkiin, jossa oli jo ennen kerran äitinsä kanssa käynyt ja nähnyt kerjäämisen olevan parempaa kuin missään muualla.

Kaupungin puistoissa istui penkeillä ihmeellisen komeita ja kauniita ihmisiä, miehiä ja naisia, nuoria ja vanhoja, joita lähestyminen kainostutti Vannia, että usein hän tahtoi pysyä Ullan suojassa. Mutta kun Ulla lähestyi heitä rohkeasti, niin seurasi Vannikin, vaikka usein Ullan hameesta pidellen. Ulla aina pyysi köyhäinapua kahdelle orvolle, isättömälle ja äidittömälle raukalle, sekä itselleen että Vannille. Vannin orpouden hän etupäässä aina kertoi ja sen että miten se raukka oli joutunut hänen turviinsa. Mutta usein kävi niin, että lahjoittajat antoivat Ullalle viisi penniä ja Vannille kymmenen.

Mutta kun Ulla ja Vanni tulivat kahden kesken, niin Ulla esitti Vanuille, että sinä olet pienempi ja minä olen isompi, niin ota sinä nämä pienemmät rahat ja anna minulle isommat, johon Vanni taipuikin kun se oli niin luonnollista.

Kerjuuta jatkettiin päivä ja toinenkin ja aina näkyi niin, että Vanni nai kymmenen pennin lantin ja Ulla viiden pennin. Nyt Ulla sai jostakin liinan kaistaleen, josta ompeli itselleen pitkän ja niin kaitasen säkin, että justinsa sopi kymmenen pennin lantti tasalleen pohjaan, mutta sivulle ei mitään. Ja Vannille ompeli niin kaitasen samanlaisen säkin, johon meni justiin viisipenninen tasalleen pohjaan. Näihin asetettiin nyt entiset rahat ja lähdettiin toisia pyytämään, jotka nyt kahdesta luonnollisesta syystä jaettiin siten, että Vannin säkkiin pantiin viisipenniset ja Ullan säkkiin kymmenpenniset. Leivosten kauppiat myöskin antoivat Vannille isomman ja Ullalle pienemmän leivoksen, mutta Vanuilla ei ollut niille säkkiä, ne pantiin Ullan säkkiin ja syödessä jaettiin siten, että Vanni sai pienemmän ja Ulla otti isomman leivoksen.

Oli helteinen sunnuntai kesäkuussa. Enemmän kuin koskaan ennen oli nyt kaupunkilaisia tullut viileään lehdikkopuistoon nauttimaan sen varjoisesta viileydestä ja tapaamaan tuttaviaan ja tulemaan uusille tuttaville tutuksi.

Nyt Ullan ja Vannin kerjuu oli oikein rovelaan ja tuotti tuloja enemmän kuin koskaan ennen ja saalis lisäsi rohkeutta. Tytöt hilmerehtivät kuni pulmuset kevään ensimmäisessä pälvässä.

Rönningin Sanna istui yksinään eräällä sohvalla. Hän oli vaivanen ja ruma, riiden syömä, kyttyräselkäinen raukka, jonka tähden hän nyt tänä hetkenä, jolloin kaikki etsivät hauskuutta, näkyi saavan olla yksinään. Mutta hän viihtyi luonnosta, siitä kun näki muittenkin niin hyvin viihtyvän. Sattuipa Ulla ja Vanni kulkemaan Sannankin kautta, niin Ulla rohkeasti esitti asiansa Sannallekin. Mutta Sanna ennen kaikkea ryhtyi kyselemään, mistä ja ketä olette ja mikä on nimenne. Sannan Ullalta kysellessä, Vanni katseli ihmeissään Sannaa, kun ei ollut ennen sen näköistä ihmistä nähnyt. Kauvan katseltuaan kysyi Vanni:

- Minkätähden sinulla ei ole kaulaa, niinkuin muilla ihmisillä?
- Sen on tauti syönyt jo lapsena, kuului tyyni vastaus.

— Olempa minäkin sairastanut, mutta ei minulta ole tauti syönyt kaulaa.

— Kiitä, hyvä lapsi, Jumalaa siitä.

— Mutta minkätähden sinulla on suu syrjässä?

— Tauti senkin on tehnyt.

— Onko se tauti suunkin syönyt?

— On syönyt kasvoluun, niin suu on kasvaessa siirtynyt itsestään siihen missä se nyt on.

— Eipähän minun kasvolutani ole syönyt tauti, vaikka sairastin Kurkelan pirtissä.

— Lapsi kulta, kun sinä olet vielä viaton... Tule nyt minun syliini.

Vanni kuultuaan Sannan herttaiset sanat ja nähdessään Sannan ojetut kädet, tuli hieman kainoksi, mutta siirtyi kuitenkin Sannan lähelle, josta Sanna otti kamaloista ja nosti syliinsä.

Vanni nojasi itsensä Sannan rintaa vasten, oli siinä niinkuin tunki Sannan tahtovat pitää eikä tuntenut mitään kiirettä mihinkään. Ulla vilkasi Vanniin kiirehtivän silmäyksen ja kuiskasi: Lähtään pois... Tuonne tuli paljon vereksiä ihmisiä, lähtään sinne... lähtään.

— Mene sinä nyt sinne, Vanni jää tänne vähäksi aikaa, muistutti Sanna Ullalle.

Ulla lähti yksin, niin Sanna kysyi Vannilta. Antaako Ulla sinulle puolet rahoista?

— Antaa... Minulla on pienempi säkki... Tämmöinen säkki ja Ullalla on isompi säkki, johon sopii isompi raha.

— Ullako sinulle teki tämän säkin?

— Ulla... Ulla näki ettei puoliakaan tuota kerjääminen kun ei ole Vanni mukana, niin tuli liehakoiden Vannin luokse kiireesti ja palavin silmin virkkoi: Tuonne tuli iso joukko herroja, jotka eivät ole meitä nähneetkään, lähetään nyt yhdessä sinne... Ne on komeita ja suuria herroja... Lähtään nyt heti.

Vanni katseli Sannan silmiin, mitä siihen Sanna sanoisi. Vaan Sanna keskeyttääkseen sitä Ullan liehakoitsevaa kiirettä kysyi: Näytappä minkä verran sinulla on rahaa...

Ulla punastui, mutta veti kuitenkin kerjuupussistaan esiin pitkän säkkinsä, jota oli jo puolen kyynärän verran täytetty kymmenen pennin lantilla.

— Miksikä sinulla on noin paljon ja Vannilla näin vähä?

— Minä sain nyt tuolla käydessäni paljon, lipasi Ulla.

— Mene nyt vielä yksinäsi sinne, minä annan saman verran Vannille mitä sinä saat sieltä... Mene nyt ennenkun ne herrat menevät pois, kehotti Sanna Ullaa, mutta Ulla hämmästyti ja jäi pyytelemään Vannia mukaansa. Mutta Sannan kasvot tulistuvat ja sanoi kärkevästi: Mene nyt aivan heti, sinä petturi.

Tämän sanan kuultuaan lähti Ulla häpeissään astua lurpottelemaan ihmisjoukkoihin, mutta kerjäämisestä ei näkynyt tulevan mitään, vaani vaan salaa mitä Sanna Vannin kanssa meinaa.

Sanna puristi Vannia lujemmin rintaansa vasten, katseli sen suuria tumman sinisiä silmiä, joista avonaisesti loisti vielä puhdas lapsen viattomuus, ja kysyi: Tahtoisitko ruveta minun tytökseni?

— Tahtoisin, kuiskasi Vanni kainosti.

— No lähdetään sitten kotiin, virkkoi Sanna, kohosi seisalleen ja lähti santaista puistonkäytävää kävelemään kotiin päin, ja somalle tuntui kun Vanni piteli häntä kädellään hameesta, astuessaan hänen rinnallaan. Kaupungin laidassa oleva punainen valkoikkunainen korkea talo oli Sannan ja hänen kahden veljensä yhteinen, jäänyt vanhuksien kuollessa perinnöksi heille. Tässä oli nyt kaksi huonetta Sannalla, joissa hän toisessa isommassa huoneessa teki vaatteiden silitystyötä ja toinen pienempi huone oli varsinaisena asuinhuoneena. Mutta se oli kaikenlaisilla suurilla ja pienillä kasveilla täytetty, että tuskin sopi yhdelle sivulle sänky, joka oli ladottu vaatteita miestä korkealle. Sen päässä pieni kumalteleva kaappi, jonka päällä oli iso kuvastin. Ja sängyn edustalla pyöreä pöytä, jonka ympärillä oli puoli tusinaa topatuita tuolia. Tähän kamariin Sanna toi nyt Vannin, asetti viereensä istumaan topatulle

vieteripohjaiselle tuolille ja sanoi: Tämä se on minun ja sinun koti.

Vannista tuntui kuin olisi eksynyt. Ei pitkään aikaan kyennyt puhumaan mitään. Mutta kun oli saanut Sannan kanssa syödä, ja saanut uudet alusvaatteet, niin aukesi hänen kielensä, ja kesti sitten kyselemistä koko viimeiseksi iltapuoliskoksi päivää, eikä Sannaakaan haluttanut enää mihinkään koko iltana.

Kauvan vielä tilkatteli Vanni nukkumasijallaankin, että Sannaa rupesi väsyttämään vastaaminen kaikkiin kysymyksiin, pyysi rupeamaan nukkumaan ja oli panevinaan silmänsä kiinni.

— Mutta ethän sinä ole vielä siunannutkaan, muistutti terävästi Vanni.

— Kukas sinun on opettanut siunaamaan?

— Äiti... se äiti, joka on kirkon haudassa.

— Miten se käski tehdä?

Silloin Vanni liitti kätensä ristiin rintansa päälle ja luki Isämeidän ja Herransiunauksen ja lopuksi lausui: Jeesus rakas, siunatkoon Vannia, isää, äitiä ja kaikkia hyviä ihmisiä tänä yönä.

— Minkä tähden se äiti käski sillä tavalla siunata?

— Sentähden, ettei ruma henki saisi tulla tekemään nukkuessa pahaa...

Mitenkäs se sinun äitisi käski siunata?

Sanna tuli hämilleen. Oli vaikea sanoa, ettei hänen äitinsä opettanut mitenkään ja vaikea oli valehdella, sanoi kuitenkin: Kyllä kai se opetti samalla tavalla.

— Mutta eikö täällä olekaan rumaa henkeä kun sinä et siunaa?

— Kyllä se on täälläkin, vaan minun ei tarvitse siunata kun sinä siunasit.

— Mutta sinäpä et pannut käsiäsi ristiin silloin kun minä siunasin.

— No siunaa nyt uudestaan, niin minä panen käteni ristiin, näin juuri.

Vanni pani kätensä ristiin rintansa päälle, siirti itsensä oikein likelle Sannaa ja luki Isämeidän ja Herransiunauksen ja lopuksi lausui herttaisesti: Jeesus rakas, siunatkoon Vannia, Sannaa, Ullaa, isää ja äitiä ja kaikkia hyviä ihmisiä tänä yönä.

— Mutta eihän nyt tarvitse enää isää eikä äitiä siunata kun ne ovat kirkon haudassa.

— Onhan Kurkelassa äiti ja isä.

— Siunasiko se Kurkelan äiti milloinkaan?

— En minä sen kanssa nukkunutkaan yhdellä vuoteella.

— Onko sinulla muualla äitiä kuin Kurkelassa?

Vanni ei vastannut siihen kysymykseen, painautui vaan Sannan kylkeen lujempaan, niin Sanna kysyi: Olenko minä sinun äitisi?

— Olet, kuului hiljainen kuiskaus Vannin suusta.

— Sinä lapsi kulta, sanoi Sanna ja sulki syliinsä Vannin, suuteli häntä ja lisäsi: Sanotko sinä aina minua äitiksesi?

— Sanon, kuului Vannin suusta sydämmellinen kuiskaus.

Nyt tekeytyi Sanna uniseksi, oli heittäytyvinään nukkumaan ja muistutti Vanniakin nukkumaan rupeuksesta.

Vanni asettuikin tyyneen, mutta kauvan harreili silmät huoneen esineisiin ja huulet mutuilivat, mutta nukkui viimein.

Sannaan vaikutti Vannin oleminen hänen vieressään niin kummalla tavalla, että ei nukuttanut kaukaan aikaan, vaan Vannin nukuttua nousi istualleen ja katseli Vannin ihanasti puhtaita kasvoja ja ihmetteli mielessään sitä metsien rauhaa, mikä kasvattaa lapset ihan enkelin viattomuudessa näinkin suureksi kuin Vanni on, joka kaupungissa ei ole mahdollista. Ajatteli sitäkin, kykeneekö hän ensinkään suojelemaan Vannin puhtautta, kykeneekö hän äitin sijalla ohjaamaan tuon vilkkaan, herkkäluontoisen

lapsen elämän askeleita. Nämä kysymykset panivat mielen ahdistuksiin, kohottivat kyyneleet silmiin ja tunti sydämensä nöyremmäksi kuin koskaan ennen alistumaan Jumalan armolliseen johtoon. Ja kun oli rukoillut Jumalaa yksin antamaan viisautensa ja voimansa Vannin kasvatuksessa, kuin muissakin asioissa, niin sitten vasta palasi hänen sieluunsa rauha ja sai vaipua uneen.

X.

Huomenaamuna oli Vannilla ensimmäinen työ käydä pesutupaan, jossa puhdistettiin joka puolelta, jonka jälestä sai hän samanlaisen pukineen päästä jalkoihin asti kuin saman ikäisellä ja kokoisella Flanderin Siirillä ja monilla muillakin herrastalojen samanikäisillä tyttölapsilla oli.

Nyt kaikki kaupungissa asuvat Sannan tuttavat rouvat ja neidit kävivät Vannia katsomassa. Ja kun niitä kulki myötäänsä ja puhuivat semmoista kieltä, jota hän ei ymmärtänyt, sillä nyt hän ei ymmärtänyt Sannankaan puhetta, niin luuli muuttuneensa kummitukseksi. Ja vaatteetkin puristivat toisella tavalla kuin entiset ja olivat muutenkin niin kummalliset, ettei hän osannut niilläkään kengillä kävellä. Päähinekin tuntui pahalta ja koko oleminen niissä pukineissa oli niin tukalaa, ettei ollut hyvä istua eikä astua. Vieteripohjaisella toppatuolilla hän punaverisenä istui, kainoina pyöri suuret silmät. Mutta viimein alkoi kasvot muuttua hätäisen näköisiksi ja yhtäkkiä möllähti voittamattomaan itkuun ja sydämen pohjasta lausui: Ei tule se äiti.

Sanna koppasi Vannin syliinsä, suuteli sitä, ja hyvitteli: Minähän sitä olen Vanni kullan äiti. Vannilla on ollut monta äitiä, mutta tuoni on vienyt ensimmäisen ja Kurkelaan on jäänyt toinen ja minä olen nyt tullut äitiksi. Saanhan olla sinun äitisi... Saanhan... sano nyt... Elä nyt itke niin katkerasti... Vanni kultani, elä nyt itke niin paljon, ettet jaksa hallita itkuasi... Mikä sinulla on... Tyynny nyt, minun Vanni kultaseni. Olethan sinä minun tyttöni.

— Tuleekos se Ulla tänne? kuului Vannin suusta itkumieliset sanat.

— Käymme Ullaa katsomassa tästä sitten kun saamme tämän Nordmannin rouvan vaatteet silitetyksi, joita hän on tullut hakemaan. Lähdeppäs katsomaan miten niitä silitetään. Juokseppas omin jaloin tänne niillä sievillä kengilläsi, jotka narisevatkin... Kas niin! Eipä olekaan Ullalla niin sieviä kenkiä, eikä niin uutta leninkiä eikä tämmöistä keltaista, näin komeaa hattua kuin on Vannilla. Jossa on näin komea ihan silkkinen leuvalanusnauhakin. No, käveleppäs nyt, että nuokin rouvat näkevät miten näppärä se minun Vannini on.

— Kas vaan... no, jopa se onkin sievä tuo Sannan tyttö. Ai, ai, kuin se on näppärä. No, jopa se Sanna on saanut sievän tytön ja niin helposti. Mikä onni!

— Aivan löytämällähän tämä tuli. Löysin kuni tielle pudonneen rukkasen tuolta puistosta eilen illalla.

— Etpähän löytänyt. Ullan kanssahan minä tulin luoksesi ja sitten otit syliisi.

— Herranen aika, miten huomaava, hymähti Sundbergin rouva.

— Aivan niin, että Vanni tuli minun luokseni, mutta minä tälle rouva Sundbergille sanon sen vuoksi löytäneeni Vannin kun Vanni tuli minun luokseni ja minä sain ottaa siitä syliini ja Vanni lupasi ruveta minun tytökseni, ja nythän sinä olet minun tyttöni. Olethan?

— Olen.

— Olenhan minä nyt sinun äitisi.

— Olet.

— Heti huima houkuteltu, hymähti rouva Sundberg.

— Lapsella on lapsen mieli.

— Mutta ihmeellinen lapsi.

— Ja viaton kuin taivaan enkeli.

— Hänellä on varmaan ollut hurskas äiti, joka hänelle on aina puhunut totta.

— Jotakin senlaista täytyy olla, mutta kuinka kauvan pysyy hän näissä oloissa noin puhtaana?

Tämä viimeinen sana kuultuna hänen parhaimman ystävänsä rouva Sundbergin suusta vihiasi kipeästi Sannan sydäntä. Se koski samaan haavaan, joka jo yöllä oli purkanut monta kyyneltä.

Sanna tunsu, ettei hän voi nyt jatkaa puhetta rouvain kanssa, niin kiirehti työhönsä vaateen silitykseen ja pyysi vieraita istumaan siksi kunnes hän saisi Nordmannin rouvan vaatteet silitetyksi, joita hän odottikin. Mutta työssä liehuessaan kuitenkin kyyneleet väkistenkin tunkeutuivat Sannan silmiin ja usein täytyi niitä pyyhkiä, etteivät variseisi synnyttämään pilkkuja silitettäviin vaatteisiin.

Rouvat näkivät tämän auki olevasta väliovesta ja arvasivat, että heidän puheensa Vannin puhtaana pysymisestä koski Sannaan, mutta Vannin kuullen eivät jatkaneet puhetta, ei ruotsiksikaan, pysyivät vaan tyyninä, kun ei mitään olisi tapahtunut.

Mutta Vanni näki Sannan kyyneleet, niin pyörähti viereen, otti Sannan hameesta kaksin käsin kiinni, katsoi säälivännäköisesti silmiin ja kysyi: Itketpähän sinäkin... Onko sinullakin äitiä ikävä?

Rouvain suusta porahti sydämmellinen nauru. Samassa puhkesi Sannankin sydämmestä voittamaton naurun nytkähdys. Ja samassa jätti silitysrautansa rautaiselle jalalle, tarttui syliksi Vanniin, nosti syliinsä ja ihastuneesti huudahti: Voi sinua, Vanni, mikä sinä olet, sinä kuokka!

— En minä ole kuokka, minä olen Vanni.

— Ei vainenkaan Vanni ole kuokka, se on vaan minun tyttöni, minun Vannini, sinä kesän perhonen.

Rouvain suu oli yhä lystissä naurussa ja puhelivat:

— Jokainen kai tahtois ottaa tuon lapsen.

— Ottaisin kait minäkin.

— Ottaisin minäkin.

— Lähtisitkö sinä minun tytökseni, kuule Vanni, lähtisitkö? virkkoi sitten rouva Sundberg ja ojenti kätensä ottaakseen syliinsä Vannia.

— Menetkö sinä rouva Sundbergin tytöksi?... Menetkö?

— On sille Ulla, virkkoi Vanni ja kääpertyi Sannan kaulaan.

— No nyt se oikein meni, huudahtivat rouvat nauraen ja iloisesti tervehdittyään sekä Sannaa että Vannia ja vielä kerran toivotettuaan onnea menivät tiehensä.

XI.

Joka päivä aina iltapäivällä, kun Sanna oli saanut senpäiväiset vaateen silitystyönsä tehneeksi, ellei vaan satanut, kävi Sanna Vannin kanssa puistossa. Ensimmäiseksi tahtoi Sanna aina istua siihen, missä hän tapasi Vannin. Ja somalle se tuntui kun nyt ei koskaan tarvinnut hänen kauvan istua yksinään, kuten ennen, vaan Vannin tähden aina tuli siihen tuttuja ja tuntemattomia tekemään seuraa ja puhelemaan Vannista.

Mutta moni köyhä katupoika ja tyttö kuuluivat samassa Vannin syntyperän ja kun näkivät, että monet rouvat pitivät Vannista enemmän kuin yhdestäkään heistä ja Rönnerbergin Sannakaan ei heille yhdellekään ollut koskaan mitään antanut ja nyt Vannista piti niin paljon, että otti ihan tytökseen, niin tunsivat syvää kateutta Vannia kohtaan.

Vanni oli jo perehtynyt Sannan kotiin, että hän uskalsi mennä yksinkin sinne puistoon eikä Sannakaan siitä välittänyt kun näki, ettei se mene edemmäksi kuin missä hänen kanssaan aina kävi, ja näki, että se hyvin osaa takaisin.

Eräänä päivänä meni Vanni puistoon, mutta siellä tapasi hänet suuri joukko katupoikia, jotka ilkeästi jätkyttelemällä alkoivat: Sinäkö olet se huutopiikki? Kieropään Sannan huutopiikki. Rönnerbergin kieropään Sannan huutolainen. Voi kun on sääresi hienot, ihan kuin varpusella! Ilmankos se olisi

huutopiikki!

— Minä olen Vanni, kuului Vannin suusta nureksiva sana ja kummissaan katseli poikain käytöstä.

— Malli! Mikä malli sinä olet? Paljas huutopiikki vaan, Rönningin loppisuun Sannan huutopiikki. Sen kyttyrä Sannan huutopiikki.

Vanni ei ollut koskaan senlaista nähnyt, niin ei ymmärtänyt mitä tämä on. Mutta mieli kuitenkin meni pahaksi, että itku pääsi, niin lähti rientämään kotiin. Vaan pojat rupesivat jälkeen viskelemään pienillä kivillä ja juuri portille päästessä sattui yksi terävä kivi päähän, että takaraivoon tuli suuri haava, ja hattu lensi päästä kadulle.

Hätäisin silmin ja parkuen juoksi nyt Vanni kartanoon ja veri juoksi virtana haavasta.

Sanna hätä-äänien kuultuaan juoksi ulos ja nähtyään Vannin verissään löi käsiään yhteen ja huudahti: Hyvä isä siunatkoon, menitkö hevosen jalkoihin, vai mitä!

Vanni ei kyennyt sanomaan mitään, parkui vaan ja luuli poikain kivien vieläkin tähtäävän hänen päähänsä. Vasta sitten kun Sanna oli Vannin kantanut työhuoneeseensa ja yhä jatkoi kyselemisiään: mikä sinulle sen teki? sanoi Vanni, että vieraat pojat viskasivat kivellä, sanoivat minua monta kertaa huutopiikiksi. Sitä hokivat vaan, että Römperin Sannan huutopiikki, kieropään Sussan huutopiikki, kyttyrä Sussan huutopiikki. Ja sitten kun lähdin juoksemaan pois, niin jälkeen viskoivat monta kiveä ja yksi kävi päähäni.

Sanna näki, että haava ei kuitenkaan ollut syvä, terävälaitainen kiven liuska oli vaan viiltänyt takaraivosta nahkaa halki, niin satoi sen, jotta veri lakkasi tulemasta ja Vanni sai ruveta pää kääreessä maata lattialle tehdyille vuoteelle, johon Sanna peitellessään varotteli, että ei milloinkaan saa Vanni enää mennä yksinään ulos, jossa pahat pojat semmoista tekevät.

— Mistä ne ovat ne pahat pojat tulleet?

— Ihmisten poikia ne ovat, vaan ne ovat pahoja,

— Miten ne ovat tulleet niin pahoiksi?

— Oppineet pahoista ihmisistä,

— Eipähän Niilo ja Tanelikaan olleet oppineet pahaksi.

— Sempä tähden Jumala on ottanutkin ne taivaaseen.

— Eipähän minua ole ottanut.

— Ottaa se vielä sinutkin kunhan pysyt hyvänä lapsena.

— Eikös se Jumala noita poikia ota taivaaseen.

— Ei milloinkaan, jos eivät tule vaan hyviksi lapsiksi.

Mutta nyt muisti Sanna, että Vannin hattu oli jäänyt sinne loukkauspaikalle, niin kiirehti sitä hakemaan ja tähän keskeytyi nyt Vannin kyselemiset.

Sannasta tuntui hieman hyvälle, kun Vanni oli pojilta saanut semmoisen muistipalan. Hän tiesi, että ei Vanni uskalla nyt yksin liikkua ulos ja siinä tapauksessa varjeltuu monesta pahasta. Tuntui se Sannan mielestä ihan Jumalan sallimiselta Vannin varjelemiseksi.

Mutta syvään tarttui Vanniin pelko poikain kivityksestä. Sannankin kanssa kun hän kävi puistossa tai missä tahaan ulkona ja kun näki katupoikia, niin hätäillen pakeni hän Sannan suojaan. Tätä Vannin pelkoa katupojat käyttivätkin hyväkseen. Missä ne vaan näkivät Vannin, nostivat kätensä ylös muka viskatakseensa Vannia. Vanni silloin parkasi pelvosta, mutta pojat rähähtivät nauramaan ja huutamaan, miten hupsu raukka on tuo huutopiikki. Ei sydäntä enempi kuin jäniksellä ja kaupungin koirain keskeen on uskaltanut tulla. Mitähän jos meilläkin olisi noin mitätön sydän, ja muuta sen laista, huusivat aina pojat.

Vanni ei saanut tätä pelkoa pois itsestään, vaikka hän itsekin sitten isompana tiesi sen pahaksi. Vielä vuoden kahden perästä kun piti kulkea kouluun melkeen yli kaupungin, täytyi Sannan tai jonkun muun vanhan ihmisen viedä kouluun ja hakea sieltä. Tämä vaikka oli haitallista, oli kuitenkin Sannasta mieluista, sillä nyt ei Vanni ollut hetkeäkään tietämättömissä. Siten tuntui Sannasta siltä kun Vanni kasvaisi häneen kiinni, ei ainoastaan sydämeen, mutta luihin ja lihaankin.

Koulussa olivat opettajat aina Vannille ystävälliset ja kaikki kohtelivat kuni lastaan, ja koulun käynti oli Vannista sangen mieluista. Mutta eräänä päivänä opettaja opetti ymmärtämään merkkien merkitystä ja niitten nimiä, mikä niistä on kysymysmerkki, mikä piste, mikä pilkku, mikä puolipiste, mikä huutomerkki j.n.e. Niin huutomerkkiä opettaessa eräs tyttö Vannin takana kuiskasi: Se on Rönnerbergin Vanni.

Silloin Vannin koko ruumis nytkähti, kasvot lentivät tulipunaisiksi ja itku purskahti ulos.

Opettaja riensi käsiksi ja pyyteli: Mikä sinulle tuli, mikä sinulle, hyvä lapsi, tuli. Ja kauvan sai opettaja hyvittelä ennen kun itkunsa seasta voi sanoa: Sanovat minua huutopiikiksi.

— Kuka sen sanoi? kysyi opettaja.

— Tuo tyttö tuossa, virkkoi Vanni ja osotti tyttöä takanaan.

Mutta tytöt yhteen ääneen usahtivat: Valehtelee, kurja, pelkuri raukka, ei kukaan, ei kukaan meistä ole häntä sanonut, mutta katupojat häntä eivät kutsu koskaan muuksi kuin huutopiikiksi; opettaja kun nyt opetti huutomerkistä, niin raukka luuli, että häntä sillä herjataan.

— Niinkö se oli! huusi tiukasti opettaja, mutta Vanni osotti sormellaan takanaan olevaan tyttöön ja väitti: Sinä sanoit minua huutopiikiksi, sinä, juuri sinä.

— Sinä valehtelet! Hyi sinua, minkälainen valehtelija olet. Sinäpä vasta valehtelija olet, säksenti tyttö.

Mutta opettaja kuitenkin luotti niin paljon Vannin sanaan, että kaikki ne tytöt, mitkä kiistivät Vannia vastaan, määrättiin tunniksi arestiin.

Arestista päästyään tytöt uhkasivat Vannille sen kosta, niin nyt syntyi Vanniin pelko, että tytötkin häntä kivittävät. Tämän saivat tytöt tietää, että Vanni pelkää kivittämistä, niin missä vaan näkivät, ojentivat kätensä, muka viskatakseen kivellä.

Tästä oli ensi aikana kauhea pelko Vannilla, vaan vähitellen se kuitenkin haihtui, sitä myöten kuin muutenkin kasvoi, mutta ainiaaksi jäi veriin luottamattomuus tuntemattomiin ihmisiin, että ainoastaan kotona tunsu hän olevan turvallisen olla ja parhaiten viihtyvänsä.

Tähän ei loppunut Vannin luokkatovereitten karsasmielisyys Vanniin.

Kaikki opettajattaret olivat vanhoja neitiä, Rönnerbergin Sannan suuria ystäviä, jota tietä Vannin luokkatoverit luulivat opettajissa näkevänsä jotakin hienoa erilaisuutta Vannia kun heitä kohtaan. He luulivat näkevänsä, että Vannia ei muistutettukaan niin vähistä rikoksista kun heitä jo nuhdeltiin ankarasti, jopa kuritettiin. Ja jospa joskus muistutettiin tai nuhdeltiin Vannia, niin luulivat siinä huomaavansa jotakin senlaista läpikuultavaa lämpymyyttä, jota ei heidän osakseen tullut, ja jokapäiväisessä kohtelussa luulivat huomaavansa jotakin niin selittämättömän hienoa lämpymyyttä, jota opettajat eivät olisi tahtoneet näyttää, ei Vannille eikä toisille. Mutta heidän silmänsä oli näkevinään sen kuitenkin. Ja sitä enemmän kun näkivät, että opettajat tämän ystävyytensä tahtoivat salata heiltä ja kuitenkin pitivät käytännössä, suututti heitä ja koettivat sitä suuttumustaan purkaa Vannille. Mitään erinomaista eivät he kuitenkaan saaneet aikaan muuta kuin hokivat: "Nuori vanha piika, vanhasta pienennetty piika". Tämän nimityksen kuuli Vanni luokkatovereiltaan muunakin vuodenaikana eikä ainoastaan koulun aikana eikä ainoastaan yhdellä luokalla, vaan koko koulunkäynti-aikana. Tämä nimitys pysyi nyt merkinä luokkatovereitten mielestä häntä kohtaan ja synnytti Vannissa halun pysyä heistä erillään niin paljon kuin mahdollista, mutta sitä enemmän tunsu juurtuvansa kiinni kotiin.

XII.

Kaksi vuotta oli nyt Vanni ollut tyttökoulun läpikäyneenä ja tyttökoulun aikuiset mielenvaiheet, kaikki toisten luokkatovereitten tuottamat mielen raskaudet olivat vaan hämää, tyhjyyteen sulaneita muistoja. Luokkatoveritkin olivat unohtaneet kaiken ja monet kymmenet heistä olivat sitoneet ystävyysliiton Vannin kanssa, ja mitä lämpimim seuraelämä oli syntynyt heidän keskenään. Mutta Sannaa tämä rupesi huolettamaan. Sitä hän ei tiennyt minkätähden se huoletti, mutta se kuitenkin voittamattomasti huoletti.

Eräänä heinäkuun iltana viipyi Vanni tovereittensa seurassa tavallista kauvemmin, jopa tavallisen nukkumaan asettumisajan sivu, mutta Sannaa ei nukkuttanut, vaikka hän varmaan tiesi, ettei Vanni

missään pahassa seurassa ollut.

Kotiin tultuaan Vanni huomasi Sannan kasvoissa jotakin tavallista ikävämpää, niin tekeytyi oikein iloiselle tuulelle. Noppelammasti tavallista heitti hän liiat vaatteensa, pani ne nauloihin ja hulmusi niissä toimissaan tavallista enemmän. Mutta Sanna sohvallaan istuessaan neuloi harmaata sormikasta eikä ensinkään näyttänyt häntä miellyttävän. Ja ennenkun Vanni kerkesi mitään sanoa, virkkoi Sanna nureksien:

— On ollut tämä ilta niin pitkä, niin sanomattoman pitkä, eikä kuitenkaan ole haluttanut mihinkään lähtemään... En koskaan toivoisi, että niin pitkään viipyisit kylässä silloin kun tiedät minun olevan kotona.

Vanni itse ajattelemattaan vanhan opitun tapansa mukaan istua leimahti toiseen päähän Sannan sohvalle, lopsautti kädellään Sannan olkapäähän ja kiirehti sanomaan ennenkun Sanna kerkeäisi jatkaa:

— Mutta tiedätkö, että kymmenen tyttöä minun luokkatovereitani päätti hakea seminaariin.

Sannan kasvot vaalenivat ja hieman vapisten kuului sanat:

— Seminaariin?... Sinäkö yhdenneksitoista kun toisia kymmenen?

— Niin, jos sinä lupaisit.

Se Vannin sana, että "sinä lupaisit", meni Sannasta läpi niin kummallisesti, ettei hän tuntenut saattavansa sanoa mitään ja toivoi, että Vanni alottaisi puhetta, joka särkisi sen hänen mielensä kahleen, mutta sanomattoman somalle se kuitenkin tuntui nyt juuri tänä hetkenä Vannin suusta kuulla se sana, että "sinä lupaisit".

Vanni kun näki Sannan pään painuvan alas eikä tulevan sieltä mitään puheen jatkoa, ja varsinkin kun hän oli nyt heittäytynyt tavallista iloisemmaksi, ei häntä huvittanut pitkä äänettömyys, niin jatkoi:

— Olimme neiti Sundholmilla koolla kolmattakymmentä tyttöä ja meidän opettajattaremmekin neiti Pajula oli meidän joukossamme ja opetti niitä hakemuksia tekemään ja mitä kaikkea siihen tarvitaan... Kovinhan se kehotti minuakin.

— Neiti Pajula!... Mitä hän ajatteli silloin?

— Ei suinkaan mitään pahaa. Hän oli oikein innostuksissaan siitä hommasta ja aikoi huomenillalla tulla tänne meille vieraaksi jos olisimme kotona ja tuumata siitä enemmän.

— Mitä hänellä on siitä tuumaamista, huudahti Sanna ja kasvot elpyivät... Eikö hän tiedä, että me tulemme aikaan kotonamme ilman hakematta mitään tämän suurempia etupaikkoja... Puhuiko hän minun kohtalostani mitään?

— Puhui hän paljokin. Hän esitteli muun muassa, että kun minä tulisin seminaariin, niin sinä lähtisit mukaan, tekisit siellä vaatteiden silitystyötä, jota kyllä olisi sielläkin aivan yllin kyllin, ja sitten tulisimme aina kesäksi tänne... Arvelipa juuri huomenillalla tulla hommaamaan, että jos niin, niin hän asuisi talven ajan tässä näissä huoneissa.

— Hym... En voi muuta kuin nauraa niin lapsellisille tuumille. Mekö lähtisimme yhdessä ajelehtimaan kuni Tiikkajan tamma varsoineen ikäänkun työ olisi siellä lystimpää kuin täällä.

— Ainoastaan siinä tapauksessa jos minulla tulisi vaikeaksi lähteä yksin ja sinulla jäädä tänne yksin. Eikähän se mitä ajelehtimista olisi käydä neljänä talvena muualla ikäänkuni jäähdyttelemässä ja neiti Pajulan sanaan kopistelemassa itsestämme kotoisia pölyjä.

— Kotoisia pölyjä! Hym, kotoisia pölyjä! virkkoi pilkallisesti Sanna ja oli mielessä sanoa, että se pöly, mikä kotona ainoastaan koulutyttöin silmiin näkyy, ei tarvitse kopistelemista, vaan kun kuuli ystävänsä neiti Pajulan sanaksi, niin jätti sanomatta ja jatkoi: Siihen neljään talveenko se mieron kiertäminen sitten loppuisi? Sinä joutuisit johonkin maailman kolkkaan johonkin kurjaan kansakouluun opettajaksi, olisit siinä yhden lukuvuoden, toiseksi hakisit toiseen, kolmanneksi kolmanteen j.n.e. Minäkö kotini ehdolla seuraisin mukana? Miltä minä näyttäisin? Ei miltään muulta kuin hännän jatkolta.

Tämä Sannan vakava puhe masenti Vannin mieltä. Koitti hän sen kuitenkin salata ja muistutti:

— Mutta jos pääsisi tähän kaupunkiin opettajaksi.

— Tähän kaupunkiin! huudahti ystävällisesti Sanna. Tähän kaupunkiin! Voi lapsi kulta ajatuksiasi. Tähän kaupunkiin otettaisiin opettajaksi vasta leivottuja tyttöhutikoita... Jos sinä omistaisit kaikkein parhaimmat lahjat, niin saisit kymmeniä vuosia riekkuu muualla ennenkun olisi syytä ajatellakaan

senlaista, ja silloinkin jonkun mitättömän ja harmittavan syyn, esim. syntyperäsi alhaisuuden takia saisit väistyä ylhäisempi-syntyperäisen tieltä syrjään. Näitä esimerkkejä olen nähnyt monta ja useamman olen kuullut niistä kertovan.

Vannin mieli kokonaan lamautui, pää vaipui käden nojaan ja melkein kuiskaamalla virkkoi:

— Joksikin kotiopettajattareksi.

— Kotiopettajattareksi! huudahti Sanna, suusta sanan katkasten. Etkö nyt jo itsekin voi käsittää mitä etua olisi sinulla silloin seminaarissa käynnistä ja niitten tuhansien markkain tuhlaamisesta kun jäisit tähän kylään kotiopettajattareksi... Sanon, että tuhatta, tuhatta ja vielä sittenkin tuhatta kertaa kelvollisempi toimi on meillä tämä vaatteen silytys, jossa on meillä suurin luottamus koko kylässä. Emmekä ole kenenkään orjia, kuten ne kotiopettajattaret, jotka ovat opettamassa toisen lapsia toisen kotona.

Vanni ei nyt jatkanut puhetta, istui vaan selkä kenossa sohvallaan, pää oikean kämmenen varassa ja katseli kenkiänsä, joitten kantoihin suutari oli kiiltonahkasta tehnyt jonkunmoiset kuvikkaat koristeet. Mieli ei nyt kuitenkaan joutanut kengän kärkiin, vaikka silmät katselivat niihin kun ei muutakaan ollut edessä merkillisempää. Mieli oli yhäkin siellä äsköisessä innokkaassa joukossa, niissä liikuttavan isänmaallisissa lauluissa, joita äsken laulunopettajan neiti Pajulan johtamana laulettiin, ja toivoi huomeniltana saavansa niillä lämmittää Sannankin sielua, koska neiti Pajula saapuu heille.

Sannakaan ei tuntenut nyt enää puheenhalua, kun näki Vannin täydellisesti voittaneensa, jonka lisäksi hän nyt sai tulla tuntemaan, että Vannin yhteys häneen ei ollut ollenkaan heikennyt. Hänen mieltänsä mutui nyt sangen hyvän makuisena kun kuuli, että hänen ystävänsä neiti Pajula tulee huomeniltana tänne, jonka mielen hän luuli saavansa käännetyksi ja toivoi sen kautta saavansa vaikutetuksi Vanniin, ettei se koskaan tulisi aikoneeksi seminaariin eikä mihinkään pois kotoa. Tämän hyvän toivon kanssa laittautui nyt Sanna yöteloilleen ja päänalunekin tuntui nyt pehmeämmälle kuin moniin aikoihin.

Vuoteelleen laskeutui Vannikin, vaan sielu oli levoton, levottomampi kuin moniin vuosiin. Ajatukset hapuilivat tulevaisuuden avaruudessa, loivat sieltä kokoon suuria kasoja, mutta ne hajosivat samassa olemattomiksi, loivat taas uusia erinäköisiä kasoja, mutta nekin taas tupsahtivat tyhjyyteen kuin veden kupla ja mieli hämärtyi kuni heinäkuun pilvinen yökin, mutta unta ei tullut koko yönä. Muisti hän uskonnon opettajan koulussa aina usein lausuneen: Kaikki työ, mikä ei ole Jumalan mielen jälkeen, on kuni hiekka, jota virta kuljettaa, väliin siitä syntyy uoman rannalle pakkoja, mutta tuokiossa vierii se syvyyteen ja näkyy vaan tyhjä sija. Vannikin tunsu, että hän oli nyt niine ajatuksineen niitten isänmaallisten laulujen pilviin nostama höytyvä, jota tuuli kuljetti mihin tahtoi, mutta tuulen pyörteessä suistui alas ja jäi siihen. Mutta toinen tuulen puuska singahutti taas uudelleen korkeuksiin, jossa ei vielääkään ollut kuin ääretön tyhjyys, josta tuulen tauvottua maan vetovoima kiskoi maahan.

Mutta vaikka hän koetti olla aivankin ajattelematta, ei kuitenkaan uni tullut.

Huomenaamuna näki Sanna Vannin töhmeröisistä silmistä, että Vanni ei ollut nukkunut, ja arvasi, mistä se levottomuus oli Vannille tullut, vaan ei hän siitä ollut tietävinään. Sanna oli päättänyt pysyä Vannille jyrkkänä seminaariaikeen suhteen. Ja kun tunsu Vannilla olevan ratkeamattoman kiinteyden häneen, niin uskoikin hän sen voittavansa parhaiten sillä, että pysyy jyrkkänä eikä antaudu ensinkään puhumaankaan siitä asiasta. Muuten hän pysyi ja tahtoi pysyä ystävällisenä Vannille.

Vannikin pysyi iloisena, teki työnsä reippaasti eikä näyttänyt Sannalle vähintäkään ynseyttä, vaikka Sanna olisi sitä toivonut, että hän pääsisi puheen alkuun taas vakavammista asioista. Sitä ei kuitenkaan tullut. Päivä meni iltaan, jolloin tiedettiin neiti Pajulan tulevan vieraaksi tuumaamaan enemmän Vannin seminaariin lähtemisestä, mutta tuli tieto, että neiti Pajulan oli pitänyt matkustaa äkkiä sairastuneen sisarensa luokse Paimolaan.

Vanni tunsu nyt viime öisen valvontansa tähden raskasta väsymystä, niin tekeytyi mitään ajattelemattomaksi ja toimittautui nukkumaan sekä nukkuikin heti, nukkui aina aamuun asti. Mutta mieltä ei uni selvittänyt. Tuntui nyt Sannan ja itsensä välillä olevan jonkunmoisen väliaidan, joka heitä eroitti toisistaan ja teki mielen kaipaavaksi, eikä kuitenkaan tiennyt mitä se kaipasi, koskapa Sanna oli ystävällinen kuten ennenkin.

Kului päiviä päivien perästä eikä mitään sen syvempää keskustelua Sannalla ja Vannilla tullut. Sannakin tunsu karttuvan mieltänsä säiliöön jotakin, joka ei puhumatta tule ulos. Toivoi kumminkin mielessään, että kun tulisi se neiti Pajula, niin se saisi asian alkuun. Vaan neiti Pajula viipyi yhä Paimolassa eikä tietty, koska se tulisikaan, kun sisarensa tauti yhä kiihtyi.

Eräänä iltapäivänä päivänsä työn lopetettuaan olivat Sanna ja Vanni taas lähteneet kävelyretkelle virkistelemään itseään kuten usein ennenkin.

Heinäkuun ilta oli nyt kaunis, mutta se ei miellyttänyt. Ruskohohtaisen illan valossa läpi kuultavat lehdet hiljaa liikkuvat kuuliaisuutensa merkiksi illan tuulen vienoille henkäilyille, mutta se ei viehättänyt. Taivaan sinipohjaisella kannella lepäilevä kullankärsällä silkillä verhottu pilvi ei näyttänyt miltään. Kaikki oli kuni salattua. Kaikki tätä illan luontoa ihailevat ihmiset näyttivät ihailevan itselleen, ja Sannasta ja Vannista tuntui ikäänkuin heitä kaksi olisi vaan maailmassa, mutta ei hekään tuntisi toisiaan.

Tämä tuntui oudolla, kamalalta ja väsyttävältä, sanomattoman väsyttävältä. Jalat kuitenkin vaistomaisesti vetivät kotia kohti ja Sannalla ja Vannilla aukesivat kuin sokeain silmät näkemään vasta portaittensa edessä, että he olivat kotona.

XIII.

Siihen he nyt seisahtivat ja kääntyivät jälkeensä katsomaan matalan lankkuaidan ylitse näkyvää uhkeaa puistoa, joka siinä toisella puolen katuja täysilehtisenä kuhotti ja hiljalleen huokailla tuhaili illan tuulen hienoille henkäilyille. Ei siitäkään silmänsä mitään keksinyt, ja mielet tuntuivat tyhjiltä, tuntui kuin ei mitään kotiin tuotavaa olisi mukana eikä missään olisi mitään saatavaa, ja tyhjänä kotiin meneminen tuntui pelottavalta. Seisoivat siinä kuitenkin hetken ja tavan vuoksi katselivat ryöheisiä oksiaan heiluttelevaan puistoon, niin Vannin silmät yhtäkkiä virkistyivät, näkyi kuuntelevan ja tuokion perästä virkkoi:

— Itään kai menee tuuli, kun karusellin posetiivin soitto kuuluu rantatorilta niin selvään.

— Todellakin... En ole huomannut sen ääntä koko iltana, vastakohan se pantiin käymään, virkkoi Sanna ja nosti hänkin lyhytkaulaisen päänsä pystympään.

— Mutta jos lähettäisiin sinne katsomaan sitä, kun ei muukaan tänä iltana miellytä, virkkoi Vanni ja silmät vilkkuivat virkeästi. Sanna otti rintataskustaan pienen kultakuorisen kellonsa, katsoi siihen ja virkkoi:

— Mutta nyt on myöhä, kello on yli puoli kymmenen. Emme lähde nyt enää.

— No emme lähde sitten, mukautti Vanni ja alkoi kiivetä portaita ylös. Mutta huoneeseen tultuaan aukasi sen puoleisen akkunan, josta soitto kuului ja istui sen akkunan pieleen sohvalle. Auki oleva akkunan puolisko kuurtosi posetiivin ääntä siihen, että kuului paljon selvemmin kuin sinne ulos. Ja vaikka se niinkin yksitoikkoista oli, niin oli se kuitenkin soittoa ja Vannin mielestä tyhjää parempi ja tuntui ylentävän mieltä.

Sannankin mieleen sen kuuleminen vaikutti virkistävästi, vaan Sanna ei tahtonut sitä ilmaista, sillä hän aina halveksi karusellilaitosta. Alkoi laittaa vuodettaan ja kiirehti nukkumaan, mutta siihen vuoteelle se väkistenkin tunkeutui soitto ja esti nukkumisen siksi, kunnes Vannikin kyllästyi ja pani kiinni akkunan.

Vannikin rupesi valmistautumaan nukkumaan, vaan siinä toimiessaan virkkoi:

— Pitäisipä todellakin ruveta nukkumaan ja nukkua oikeen kissan unet ja koiran unet, että selviäisi elämä... Minä tänä päivänä olen elänyt kuni tainnoksissa. En ole voinut ajatella mitään, en muistaa mitään, en rakastaa mitään, en vihata mitään, en viihtyä mistään, kuin ainoastaan nyt tuosta posetiivin soitosta, josta minä ikäni olen kaikkein vähimmän pitänyt.

Sannan koko ruumis nytkähti vuoteella ja ennen kun Vanni kerkesi lopettaa puheensa, virkkoi Sannakin:

— Minä myöskin olen tänä päivänä elänyt kuni muitten maailmassa, jossa ei minulla olisi tehtävää mitään. Ja tässä äsken palatessa kotiin olin hämmentynyt, etten tiennyt eläkö minä ensinkään. Ja heräsin kuin yölepakko illan pimetessä tuossa porrasten edessä siitä, kun sinä seisahdit ja nykäsit minua kädestä... Mutta mistä se todellakin tuonlainen pimennys aina joskus tulee.

Vanni ajatteli sanoa, mutta keskeytti sanansa kielelleen ja mietti, olisiko se juuri tänä hetkenä ensinkään sopiva. Ajattelemattaan istui keinutuoliin, vaikka hänellä oli aikomus kiirehtiä nukkumaan ja tuokion perästä hän hymähti ja virkkoi:

— Lieneekö totta, mitä neiti Pajula viime kerran yhdessä ollessamme puhui, että se ihminen, joka

työskentelee yksinomaan vaan itselleen ja kotonaan, muuttuu vähitellen senlaiseksi kuolleeksi kaluksi, joka ei tiedä itsekään, onko hän kuollut vai elävä. Kotikin tulee hänelle niin jokapäiväisen näköiseksi, ettei hän tunne ensinkään rakkautta siihenkään ja eläminen siinä tuntuu alinomaan kärsimiseltä; jos hän sen sijaan työskentelee isänmaan hyväksi, niin hänen työmaansa on silloin kauvempana kodin rajotettua piiriä. Koti tuntuu nyt suloiselta leposijalta, johon työstään väsyneenä poistuu kuni äitin helmaan, ja koti saa nyt kodin arvon.

— Höpö! virkkoi Sanna ja puistalti päätään kylmäkiskoisesti. Minä luulen ymmärtäväni, että sinä puhut tätä sen tähden kuin mielessäsi on yhä se seminaariin aikomus.

— En puhu minkään tähden, kerron vaan neiti Pajulan sanat, jotka nyt mielestäni tuntuvat aivan tosilta.

— Tunnusta pois, että sentähden puhuit... Olen aivan varma siitä, että sentähden puhuit, sanoi Sanna melkeen tiuskaisten, kääntyi vuoteellaan syrjälleen ja kasvoissa näkyi mielenkiihkeyden väreitä.

Vanni ei puhunut tähän mitään, painoi päänsä kätensä varaan, hiljalleen liikutteli keinutuolia lattiaan varatulla jalallaan ja vasta pitkän tuokion perästä virkkoi vakavasti:

— Minun mielestäni ei tunnu mikään niin inhottavalta kuin turhanpäiväiset ennakkoluulot.

— Ei mitään ennakkoluuloja, keskeytti Sanna ja katseli kiinteästi Vanniin.

Vannin kasvoille vierähti muutama kyynel.

— Tuntuu hyvin pahalta, että sinulle tätä nykyä ei saa sanoa mitään asiallisempaa, ulkopuolelta tämän kotoisen toiminnan... Olen vasta kahdeksantoista vuoden vanha, ja tiedän hyvin, etten kykene mihinkään tosivakaviin keskusteluihin. Mutta mieleni kuitenkin kaipaa jotakin senlaista ja kun sinun kanssasi, johon on minulla suurin luottamus, ei näy voivan syntyä mitään sentapaista, niin tämä tuntuu sangen kuolettavalta. Ja kun sitä paitsi alkaa syntyä väliimme tuonlaisia ennakkoluuloja, niin kohtaloni tulee hämärtymään joka päivä. Ja mieleni pimenee kuni yö.

— Tuntuu siltä kuin sinulla olisi halu asettua minun kanssani riitelemään. Etkö tiedä, että...

— Mitä että, kysyi Vanni, suusta sanaa katkasten. Sanna ei kuitenkaan virkkanut, vaikka mielessä oli sanoa, että tämä koti on hänen, että Vannilla ei ole mitään tekemistä. Vanni kuitenkin arvasi, mitä Sanna tarkoitti siliä sanalla, ja karahti se aivan läpi ruumiin. Varsin näyttääkseen, ettei hän tahdo siitä masentua, Vanni kuitenkin virkkoi terävästi:

— Sinä olet ihmeteltävän kummallinen nyt. Onko se sitten niin, että minä en saa sinun kanssasi keskustella mistään muusta, kuin ainoastaan mitä tässä kodin jokapäiväisyydessä tarvitaan ja siitäkin vaan: on, on, ei, ei.

— En viitsi kuunnella, tiuskasi Sanna, pyörähti vuoteellaan toisin päin, painoi kasvonsa päänaluseen, varsin näyttääkseen kyllästymistään Vannin puheeseen.

Vanni ei hiiskahtanutkaan mitään enää, mutta istui kauvan siinä keinutuolissa, ja mietti sitä ja tätä. Se tuntui käyvän selväksi mieleen, että ei kestäisi kuin yhden kerran Sannan sanoa, sen sanan "etkö tiedä että tämä koti on hänen", ennenkun hän sen jättäisi. Ja tuntui varmalta, että kyllä se sen huomenna jo sanookin, koska sillä on se mielessä. Ja mieleen syntyi kysymys, missä hän huomen illalla lieneekään... Syvää kiitollisuutta tunsikin Sannaa kohtaan, että Sanna oli hänelle tähän asti ollut se, mikä oli ollut.

Vuoteensa teki Vanni lattialle, kytjähti siihen, ja kauvan aikaa hämmänti mieltä kysymys, mikä Sannan on tehnyt tuonlaiseksi. Hän oli kyllä kauvan aikaa jo luullut näkevänsä Sannassa vanhain tyttöin omituisia elämäntilanteita, mutta tämä nykyinen Sannan mielentila ei siltä tuntunut, se paremmin tuntui kuni ulkoa tulleelta, mutta se ei selvinnyt niistä. Tämän kaiken yli kuitenkin näkyi mieleen nuoren, terveen tytön valoisa tulevaisuus, jonka viihdyttämänä nukkui kohta.

Sannan töhmeröinen mieli oli saanut siitä äsköisestä suuttumuksesta virkistystä. Ajatuksilla oli nyt askartelemista sinne ja tänne, mutta ne äsken Vannille lausumansa tyhmit sanat selvisivät mielessä sitä pahemmiksi mitä enemmän ajatteli, ja pelko, että jos ei Vanni antaisi niitä anteeksi, teki mielen kipeäksi.

Huomen aamuna nousi Vanni toimimaan askareihinsa hilpeänä kuin ei mitään olisi mielessä, vaikka alituistaan povessa värähteli, milloin hän saa kuulla sanan että "etkö tiedä että tämä koti ei ole hänen."

Mutta kamarista kuului Sannan ystävälliselle kajahtava ääni: Vanni kuule!

— Mitä nyt? tuli Vannin suusta sanat aukastessa kamarin ovea ja iloisin kasvoihin kiirehti kamariin.

Sanna tarttui syliksi Vanniin.

— Olen ollut ihan kipeä koko yön siitä, kun olin illalla niin tyhmä sinulle, Vanni, rakas... Annathan toki sen anteeksi.

— Aivan mielelläni, kuiskasi Vanni ja heittäytyi sohvalle istumaan.

Sanna suuteli Vannia ja kiirehti Vannin viereen, hänkin istumaan ja silmiin ilmaantui kyyneleet.

Vanni suuteli Sannaa ikäänkuin todisteeksi anteeksi annostaan ja arveli sanoa, että elä ole lapsellinen, vaan hän tunsivat voimakkaan pukkauksen niin syvää rakkautta häneen, jommoista ei Sannassa luullut koskaan huomanneensa, ja samassa tulvahti kyyneleet silmiin. Ja ennenkun huomasi, kierti hän kätensä Sannan kaulaan ja suuteli taas uudestaan Sannaa...

Pitkän hetken itkivät siinä sylissä mitään toisilleen virkkamatta. Ei itsekään tienneet, minkätähden he niin paljon itkivät, mutta he vaan itkivät ja tyhjentävän tunsivat sydämensä.

Viimein Vannin sydän tyhjeni kokonaan, niin otti nenäliinansa, pyyhki sillä Sannan kasvoja ja herttaisesti hyvitteli:

— Ei ikänäni ole ollut niin lysti itkeä kuin nyt. On lysti, että meitä on vaan kaksi. Voimme iloita, voimme surra yhdessä kuni pienet lapset; muu maailma ei siitä mitään tiedä. Ai, ai, kun tämä on sentään lystiä.

— Vanni rakas, miten hyvä sinä olet, huudahti Sanna. En tiedä mitä tekisin sinulle.

— Et mitään tarvitse tehdä, sanoi Vanni naurahtaen. Se on tehty mitä on tehty, saimme yhdessä itkeä, niin jouduimme puolta pikemmin työstämme. Eikös niin, Sanna rakas.

Sannalta pääsi sydämmellinen nauru, niin Vanni kun näki, että hän sai Sannan niin hyvälle tuulelle, jätti siihen ja kiirehti työhuoneeseensa.

Sanna oli tänä päivänä niin kummallinen. Hän ei ollut moniin vuosiin tuntemat itseään niin läpitsensä iloiseksi kuin nyt ja työaskareissakin ollessa olisi tahtonut olla niin liki Vannia, että joku kohta olisi pitänyt aina olla kiinni Vannissa. Koko päivän rupatteli nyt Sanna elämänsä tapauksista, muistonsa ensimmäisistä päivistä lähtien, ja somalle tuntui niitä lukea kuni ennen luetusta kirjasta. Somalle tuntui Vannistakin nähdä Sannan niin avonaisena, kuin nyt oli.

Tänä iltapäivänä he eivät tunteneet halua mihinkään kävelyille, niin istuivat neuleet käsissään tapansa mukaan sohvalleen. Mutta Sannan mieli oli niin elävällä kannalla, ettei neulomisesta tullut kalua. Keskeyttäkseen Vanninkin neulomista, että se paremmin malttaisi kuunnella hänen puhettaan, otti Vannin käden helmaansa ja alkoi:

— Tunnen tavattoman halun puhella, etten voi sitä olla tekemättä.

— Hyvä ystäväni, kukas estäisi siitä? sanoi Vanni.

Sanna näkyi hieman ajattelevan ja jatkoi: Katsohan noita kadun toisella puolen olevan puiston røyheitä puita. Niissä on elämäni kuva. Nuo välissä seisovat pienet, vanhuuttaan jäkälöityneet rosoiset puut ovat suojelleet ja tukeneet noita nykyisiä suuria puita, heidän hentoina vesoina ollessaan. Mutta kun ovat saaneet latvansa viedä ylemmäs heitä, niin levittävät nyt lehvänsä yli eivätkä muista, että he vanhemmilleen tuottavat kärsimistä ja kuihtumista sillä, että lehvillään estävät auringon paisteen. Ja tämän tekee Jumalan säätämä luonnon laki... Sama on laita ihmiselämässäkin. Olin onnettomista onnettomin, kurja, kituva lapsi kun jäin orvoksi isästä ja äidistä. Mutta Jumala siunasi hyviä ihmisiä, jotka minua hoitivat, niitä kutsuin minä äitikseni... ja hyvällä syyllä... Olin niille avomielinen kuni lapsi, rakastin niitä kuni lapsi... Ja hyvällä syyllä... Mutta tulin kouluun, niin koulu kasvatti vesan suureksi puuksi... Ja ennenkun tyttökoulun seitsemäs luokka oli läpi, tunsin, että isänmaa on meidän ja sen kohtalo riippuu meistä... yksin meistä... Silloin vanha, rosoinen puu ei näyttänyt silmistä miltään... Tämmöiseksi kasvatti koulu, jonka häveten tunnustan... Tiedän, että tämä kuva sopii sinullekin, niin tuntuu hauskalta kertoa.

— Aivan hyvin, Sanna rakas.

— Kertomukseni ei kuitenkaan lopu tähän, muistutti Sanna. Luulet kai, että silloin olin onnellinen kun aloin isäimmemaata ikäänkuin kourissani puristella. Ei, ei... Se oli vaan sitä päivän tuulta, joka iltauringon aletessa raukesi, tyyntyi ja jätti isänmaan laivan soutimien varaan, vaikka kuinka olisi purjeita pönkittänyt. Näihin utukuviin vaihtui se avonainen rakkaus, mikä minulla lapsena oli äitiin ja äitin

arvoisiin. Ja jätti aukon, joka ei mistään täytynyt, katkasi siteen, joka ei mihinkään liittynyt. Äiti, äiti... Mikä on sun vertaisesi... Isänmaa on meidän suuri äitimme, mutta sen rinta on niin leveä, ettei mahdu syliini... Sen rakkautta reutoo monet lapset ja voimakkaammat imevät sen rinnat kuiviin, että minua nuorinta ja vaivaista tuskin hän tuntisi... Sen tähden rakastan tätä pientä kotia, rakastan enemmän kuin mitään muuta. Tiedätkö, Vanni kultani, minkätähden tätä paitsi Jumalaa rakastan enemmän kuin mitään muuta... Sinun tähtesi. Tämän viimeisen sanansa sanoi Sanna kuiskaamalla, vaan siinä kuului kuitenkin Hyvä totisuus ja järkähtämätön vakaumus.

— Pelkään, että sinulla on hetken huimaus. Tuntuu liioitellulta.

— Siitä ei puhetta... Tämän olen minä kärsimällä ostanut, kärsimisillä, jonkamoisista kärsimisistä sinä, kulta Vannini, hento kahdeksantoista vuotias tyttö heiskale, et tiedä mitään.

— Kivessä on kipeä kun on toisessa. Silloin kun sinun olen nähnyt kärsivän minun tähteni, olen kärsinyt yhtä paljon, tai enemmän sinun tähtesi...

— Voi, kuin sinä olet hyvä. Sinä olet niin hyvä... En tiedä mitä sanoisin, lausui Vanni syvästi ja tarttui syliksi Sannaan.

— Minä ymmärrän... Tyynny nyt, elä itke nyt enää niin kovin, itkinnnehän aamulla jo itsemme tyhjäksi.

— Elä kiellä, nyt...

— Mutta ethän muista Jumalaa nyt kun minua ihmistä halaillet niin kovin.

— Mutta Jumala sinut on minulle antanut. Ja älköön sinua ryöstäkö pois.

— Kyllä minä iso puu tahdon nyt lehvilläni peittää sinut vanhan puun, mutta en tahdo estää auringon paistetta. En koskaan, en koskaan.

Noista Vannin sanoista: "En koskaan, en koskaan", kuului selvään, että hän tarkoitti ei heittävänsä Sannaa, ja se lämmitti yhä enemmän Sannan mieltä.

Kauvan aikaa vielä Vanni piteli Sannaa, sitä kyttyräselkäistä raukkaa sylissä, kuni lasta, ja terävät luut tuntui käsiin sekä hartioista että kokoon rytistyneestä rintakehästäkin, ja siihen nähden tuntui mahdottomalta senlaisesta risukoosta löytää senlaista sydäntä, joka omisti sen paljouden tunteen tulta kuin tämä. Mutta nyt tuntui siltä kuin tauti olisi polttanut pois kaiken muun ja jättänyt asumaan tunteekkaan ja rakastavan sielun ja määrännyt ne puhdistetut luut palvelemaan ainoastaan niitä kahta, rakkautta ja tunnetta. Sillä hän ei voinut nyt toisin olla.

Pitkän tuokion perästä palasi taas Sannaan vakavampia ajatuksia ja ollessaan Vannin helmassa, sanoi hän herttaisesti: Sinä olet vaan kahdeksantoista vanha.

— Niin olen ja kyllä ymmärrän mitä tarkoitat.

— Sanoppas, Vanni kulta.

— Etten olisi päätösteni herra, Mutta minä olen.

— Oletko todellakin ihminen nyt?

— Olen kun olenkin, usko pois, että olen, että olenhan jo kahdeksantoista vuoden vanha ja näin suuri tyttö. Kuka olisi päätöstensä herra, ellen minä.

Viimeiset sanansa sanoi Vanni niin voimakkaalla painolla, että Sanna tunsu niissä peruuttamattoman ajatuksen.

Tähän loppui nyt heiltä ne ihannekeskustelut, mutta Sanna oli yhäkin iloa niin täysi, että kannattelemaan mieli. Otti kaappinsa laatikosta paperia, kirjoitusneuvot ja asettui kirjoittamaan pyöreän pöytänsä ääreen eikä koskaan ollut Vanni nähnyt Sannan roukkeloisia kasvoja niin asiallisen näköisinä kuin nyt. Vannilla paloi mielessä tehdä leikkiä Sannalle, saadakseen vähän hämmentymään sen totisuuden. Mutta kun vasta äsken oli itsekin juuri ensi kerran eläessään puhellut vakavista asioista, niin pysyi hänkin vakavana. Piti lystinä kuitenkin katsoa miten Sannan soppinen suu mutui kirjoituksen mukaan ja vinot korkeitten kulmain alla piilevät silmät terävästi tähtäilivät kynän kärkeen. Mutta viimein hän nakkasi kynänsä punaiselle kirjoitusmatolle, sytytti kynttelin, poltti lakkaa kirjoituksen alle ja painoi sinetillään siihen oikein hartian väestä. Sitten luki vielä sen kirjoituksen, katsoi sinettiä, tuliko se oikein täysi, ja lausui:

— Nyt se kuitenkin tuli tehdyksi, jota olen kauvan aikonut.

— Ja mikä? kysyi Vanni, vaikka hän arvasi mitä se Sanna kirjoitti.

— Tässä on nyt testamentti, että saat periä tämän majan, jos minä ennen kuolen.

— Mutta johan sinä, hyvä Sanna, tahrasit liittomme ihanan hetken.

Tämän sanottuaan Vanni hieman tyrmistyi, ja ikäänkuin takertui sanat suuhun, vaikka ei hän sitä itsekään tiennyt, minkätähden se siltä tuntui.

Sanna ei huomannut Vannin viimeistä sanaa, luki vielä kerran kirjansa, aukasi kaappinsa ja kätki paperin erääseen pieneen laatikkoon, jossa hänellä muutkin kalleutensa oli. Pani sinne kaappiinsa entiselle paikalleen kirjoitusneuvonsa, lupsautti kaapin oven kiinni ja puoliääneen virkkoi: Tehty seisoo, tekemätön tuntematon.

Sannan mielestä oli välttämätöntä olla kirjallinen testamentti, joka jäisi hänen kuoltuaan toteuttamaan hänen lupaustaan ja lain turvaksi Vannille, vaikkapa vielä pitäisi kärkeä mennä.

Hymyillen istua kupsahti Sanna Vannin viereen sohvalle, kiersi kätensä Vannin kaulaan ja tuntui nyt suuri lämmittävä aarre olevan takana kun kaapissa oli testamenttipaperi ja vieressä Vanni, hänen ainoa rakastajansa, joka rakasti ei ainoastaan hänen sydäntään, vaan häntä kokonaan, jota ei yksikään muu tehnyt hänen ruman ulkokuorensa tähden.

Kauvan vielä univuoteellaankin puhelivat siitä miten tuulessa hapuileva on se ihminen, joka omistaa rakastavan ja tunteekkaan sydämen ja ei ole esinettä, josta hän saisi tälle vastapainoa. Miten isänmaakin on vaan helisevä kuollut sana, ellei ole joku tai joitakuuta sen lapsia, jotka rakkaudesta toisiinsa, sulautuvat yhdeksi jäsenistöksi, jotka avonaisina toisilleen toimivat yhdessä.

Mutta viimein tavotti uni ja siirti toiseen päivään.

XIV.

Iloisena ja keveällä mielin nyt Vanni liikkui vaatteiden silityspöytänsä vaiheella. Pellavan kellahtavat kumaltelevat tukat kahtena suurena palmikkona leiskuivat hartioilla, joitten latvat punasella silkkinauhalla oli sidottu yhteen ja muodostivat vyötäisiin asti yltävän moniväriselle hohtavan palmikkolenkin.

Koti tuntui nyt kodille enemmän kuin koskaan ennen ja ihmeellinen maku tuntui olevan sillä, ett'ei tullut päätöstä lähteä seminaariin taas outoon ja tuntemattomaan keskuuteen.

Milloin Sanna ja Vanni vaan liikkuvat ulommas kartanonsa portista, niin nähtiin he aina yhdessä ja oli Vannin rinnalla Sanna kuni vanha, rosainen kanto, josta Vanni oli aikanaan puhkeutunut vihantana vesana ja kannon juurien kautta imemällä maasta kasvantavoimansa, kasvanut suureksi vihannaksi puuksi, suuremmaksi monta vertaistaan ja lehtevämmäksi ketään muita.

Ilmestyi paljon uusia tuttavuuksia, jotka pyysivät käymään vieraisilla kotonaan. Mutta paljoa niitä kutsuja Sanna ja Vanni hylkäsivät. Puistossa, kadun pohjoisella puolen aivan kadun vierellä oli tuuhea metsä; se oli ainoa paikka, jossa he enimmin hupikävelyillä käydessään viihtyivät. Mutta siellä ei koskaan saaneet he olla kahden, vaan aina siellä oli yksi tai toinen, joka jonkin tekosyyn nojalla tukkeutui seuraan. Ja kaikilta puolilta näytti siltä, että he enemmän ja enemmän tulevat yhteiskunnassa huomatuiksi ja että se tuli itsestään, noin vaan ajan virran mukana, ilman heidän sitä vähintäkään takaa-ajamista.

Oli joulukuu jo käsissä. Talvi oli luonnossa, kaikki kansa liikkui turkki päällä ja rahtimiehetkin huopasaappaissaan nähtiin kuuraisina kävellä kurkkasevan rekikuormainsa mukana kiriseväin jalasten jälkeä. Rannan puutkin ryhöttivät valkoisessa kuurassa ja järvissä jäät halkeilivat, että lakkaamaton mourina kuului kuni ukkosen jyrinä ja tuntui, kuni luonnon voimat olisivat kokonaan liikkeessä. Nyt olivat jäät järvissä tulleet ennen joulua kantaviksi, lujemmiksi kuin ennen kaukaan aikaan, eikä lunta ollut jäillä ensinkään, ainoastaan kuuraa, että siellä liikkuminen oli parempi kuin aivan kierällä jäällä. Kaupungin nuoriso puuhasi suurta rekiretkettä Tapaninpäiväksi, niin suurta, ettei koskaan ennen ollut sellaista ollut, ja siitä ei saanut jäädä ketään siihen ikäluokkaan kuuluvia pois. Matkan suunta oli jo päätetty kahden peninkulman päähän Kausalan hoviin, suuren Niepingin selän toisella rannalla. Useilla pojilla oli jo neitonen tiedossa rekitoveriksi, mutta kenellä ei vielä ollut, ne kävivät pyytämässä Vannia. Mutta kun ei kukaan tahtonut Sannaa, niin Vanniltakin saivat rukkaset. Mutta Sannan setän poika Ketolan Aaro oli ylpeä. Hän ei huolinut niistä, jotka mielellään olisivat lähteneet, ja niitä, joita hän

tavotteli, ei hän saanut, ne oli jo vienyt toinen. Sentähden oli nyt Aaro jouluiltana vielä ilman ja tuli pyytämään Vannia, selittäen miten tällä rekiretkellä on laeva kansallinen tarkoitus, miten esimerkiksi kaikki kursailemiset, kaikki teidittelemiset kaikkien väliltä jäävät pois, että koko matkue on yksiä sisaria ja veljiä; ja miten suuri askel tämä on ruotsalaisuuden voittamiseksi, sillä siellä kaikki puheet ja laulut pitää käydä suomeksi, yksin vaan suomeksi, ei miksikään muuksi. Ja sanalla sanoen: ei mitään arvoastetta saa olla yhden eikä toisen välillä, vaan kaikki, juuri kaikki ihan kuni yhden emon kantamia.

Tämä tuntui sängen luonnolliselta Vannistakin, mutta kun kuuli, että Aaro ei tahtonut Sannaa, ja tiesi, että sopimatonta olisi heitä kahta sovittaa yhteen rekeenkään eikä suinkaan kyytimieskään heitä ottaisi, niin Vannin povessa jylähti oudosti, kasvot vaalenivat ja koko homma tuntui masentavalta. Katseli vaan pienessä joulukuudessa palavia kyntteliä, silmäili sen joulukuusen valaisemaa pientä kamaria, joka nyt enemmän kuin useinkaan muulloin näytti hymyilevän rauhasta ja tyytymyksestä. Tätä hän silmäili ja odotti, mitä Sanna virkkaisi vastaukseksi Aaron puheeseen. Sanna ei kuitenkaan puhunut mitään, niin Vannin ruumis hetkahti kieltävän näköisesti ja kuului ynseästi murahtava sana:

— En suinkaan minä yksin lähde.

— Ei, ei, eipä suinkaan yksin, kiirehti Aaro sanomaan. Tarkoitukseni on, että tulisit minulle rekitoveriksi.

— Niinapa niin, mutta minä tarkoitan Sannaa.

— Sannaa, huudahti Aaro, eikä ollut ymmärtävinään Vannin mieltä. Tämähän on nuorten, meidän ikäisten hupiretki; eikä oikeastaan sen ikäisten kuin Sanna on. Vai mitä Sanna?

— Niinipä niin. En suinkaan minä lähtisikään, kuului Sannan suusta tyyne vakuutus.

Tästä sai Aaro taas uutta lisäkettä esitysinnolleen, kääntyi Sannaan ja jatkoi:

— Mutta Vannia et suinkaan kieltäne. Olisihan ihan kuivaa järjettömyyttä, jos Vannia estäisit... Vanni, joka ei koskaan ole senlaisissa ollut, niin tämä jos mikään on hänelle erinomaista. Senlainen on joskus omiaan virkistämään sekä sielua että ruumista. Siellä jos missään haihtuu kodin ahdasmielisyyden ja ikäänkuin puhdistuu ihminen kodin jokapäiväisyyden tomusta, näköpiiri laajenee ja avautuu ulommas kodin yksinkertaisuudesta.

— Kodin yksinkertaisuudesta, keskeytti Sanna. En ymmärrä, miten senlainen puhdistaminen olisi tarpeellista. En sano sillä, että tahtoisin kieltää Vannia menemästä, vaan kuitenkin tuntuu se oudolta, kun nuoret ihmiset, jotka eivät ole vielä elämän pitkästä läksystä yhtään värssyä oppineet, puhuvat jo kodin epäpuhtaudesta, sen tomuista, sen yksinkertaisuudesta ja sitä vastaavasta puhtaudesta, vapaudesta ja sen tuntemattoman avaruuden näkymättömästä voimasta, josta ei ole heillä itselläänkään muuta kuin paljaita haaveiluja.

— Sinä Sanna olet yhtä herkkä kuin kaikki muutkin ihmiset närkästymään jostakin sanasta, vaikka eivät tarkoin tiedä sen merkitystäkään, jatkoi Aaro totisesti... Kodin yksinkertaisuus sanaan sisältyy pahaa ja hyvää... Pahaa en kuitenkaan tarkoittanut. Koti olkoon vaikka loistavin, täydellisin ja monipuolisin koko maailmassa, mutta siltä on se verrattuna tuhansiin muihin koteihin ja kaikkiin niihin asukkaihin yksinkertainen. Mutta kodilla kuitenkin, olkoon se kuinka pieni tahansa, on ja pitääkin olla se viehätysvoima, että sitä ei vaihda mihinkään. Eikä rekiretkemmekään tarkoitus ole halventaa kodin arvoa, vaan päinvastoin puhdistaa sen kunniaa ja tulla tuntemaan muitakin ihmisiä eikä vaan itseään.

Sanna ymmärsi nyt erehtyneensä Aaron suhteen. Tunsikin, että rekiretken tarkoitus on vaan paljasta hyvää, ja hyvää hän ei tahtonut Vannilta kieltää, niin tekeytyi ystävälliseksi ja virkkoi:

— Kuten jo äsken sanoin, en tahdo Vannia kieltää lähtemästä, mutta ainoastaan sinun kanssasi, kun sinä olet sukulaiseni.

Tuossa sanassa "ainoastaan sinun kanssasi", kuului suuren luottamuksen kaiku Aaroon, jonka kasvot leimahtivat virkeiksi ja iloisesti, hän huudahti:

— Silloimpa me lähdemme. Eikös niin, Vanni, ihan tuohon käteen.

— No, olkoon menneeksi, virkkoi Vanni kättään ojentaissa, mutta arka punastus näkyi Vannin kasvoissa ja kysyvän silmäyksen vilkasi Sannaan, että mitä Sanna tästä kumminkin näyttäisi pitävän.

Vanni tuli nyt aivan tyyneksi, ei edes kuullut Aaron ja Sannan keskustelua illan kuluessa. Rekiretken suuremmuus tuntui aivan selittämättömältä ja tyrmistytti se aivan siihen paikkaan. Sellaiseen suureen joukkoon meneminen tuntui aivan tukehduttavalta, mutta toiselta puolelta tuntui vahingolta jäädä pois nyt, kun Sannakin niin mielellään lupasi, ja turvallisuus Aaroon tuntui kasvavan yhä enemmän, koska Sannakin sanoi lupaavansa hänet ainoastaan Aaron matkaan... "Ainoastaan Aaron

kanssa" johtui Vannin mieleen ja Aaron kuva iskettäytyi selvemmin hänen sieluunsa, kun hän ajatteli joukon suuruutta Kausalan hovissa, johon näki hukkuvansa kuni kärpänen mereen, ellei olisi Aaroa, josta pitäisi kiinni... Ainoastaan Aarosta pitäisi hän kiinni.

Puistojen ympäröimältä Ruhtinaantorilta oli kaikkien määrä lähteä yhdessä jonossa ensin kaupungin halki Niepingin selän rantaan ja sitten jälle tultua rinnakkaisena matkalintujen tapaisena raitona halki selän Kausalaan.

Lähtötunti oli joutunut. Kahdessa pitkässä rivissä jonottivat lähtijät. Kaupungin pulskin ajuri istui nyt Vannin ja Aaron reen ketaroilla, ja joukon komein hevonen komeimmissa tamineissa seisoi edessä kuni tuomittu, odottaen lähtöä. Mutta kohta oikasi eellimäinen pari matkalle, niin silloin ikäänkuin säikähdyksestä remahtivat hevosten helyt ja jokahinen kaplas oli heti liikkeessä.

Ei yksikään silmä, ei vanha eikä nuori nyt tahtonut jäädä näkemättä tätä matkuetta, ja suuri oli katsojakansan paljous katuvierillä. Matkue antoi hevosten mennä hiljaista lönnkäjuoksua kahtena rinnakkaisena jonona alas rantaan, ettei ketään sortuisi matkueen jalkoihin. Mutta kellot ja kulkuset hevosten verkalleen juostessa remisivät sitä hurjemmin ja synnyttivät valtaisen räikkinän, johon hukkuu koko kaupunki.

Rantaan tultua levisi matkue siten, että jonojen eellimäiset jäivät raidon keskimäisiksi ja jälkimäiset tulivat raidon päihin. Siten ne valtaisen kaarena ojentavat matkansa halki Niepingin selkää Murjun saaren etelä- ja suuren Väinönsaaren pohjoispuolitse aina Kausalan hovin siintävää rantaa kohti. Ja tuokion perästä näkyi matkue hienona vyönä kuni syksyiltana lännen rantaa kohti vaipuva joutsenraitto. Kaukaiset vuoret vaan himisivät vastaukseksi sille tuskin kuuluvalla kellojen pauhulle, mikä matkueesta levisi tyyneen pakkasen kirteään talvi-ilmaan. Rekiretken paluumatkalla kyytimiesten hevoset juosta helkuttelivat melkeen kuni tahdin jälkeen, joten taas matka vierä, tie lyheni. Mutta ei kukaan joutanut kajoamaan siihen yksitoikkoiseen kellojen hölkinään eikä matkan tasaiseen lyhenemiseen. Mieli oli kaikilla täysi äsköisestä hurakasta Kausalassa ja kelkkein mielin puhelivat rekitoverukset keskenään.

Vanni oli kuitenkin tyyne ja itseensä uponneen näköinen. Mieli tuntui oudolta ja pahalta, ei hän itsekään tiennyt, minkätähden se niin oli. Tämän huomasi Aaro jo matkan alussa, niin kääntyi Vanniin ja ennenkun kerkesi ajatellakaan, viskasi vasemman kätensä Vannin hartiaihin taakse ja iloisesti huudahti:

— Sinä, Vanniseni... Mitäs nyt sanot? Eikös se ollut jotakin erinomaista, kuten jo edeltä sanoin, vai mitä?

— En sano mitään, kuului Vannin tyyne vastaus.

— Sinä voit sanoa, mutta et tahdo, jatkoi Aaro. Senlainen hetki ei mene nuoren sielusta niin läpi, ettei siitä voisi sanoa sitä tai tätä... Me olemme nuoria, me tarvitsemme elää, me tarvitsemme aina silloin tällöin raitista elonilmaa keuhkoihimme ja jos mikään, niin tämä se juuri on sitä.

Nuo viimeiset sanansa Aaro oikeen innoissaan huudahti, siten enemmän vaikuttaakseen Vanniin, mutta Vanni ei virkkanut mitään. Mieli tuntui vaan syventyvän syvempään alakuloisuuteen. Aaron käsikin hänen hartioittensa takana, vaikkapa se olikin hermotonna, tuntui kuin kahlehtivan, jonka tähden kyytimiehenkin silmä silloin tällöin pyrki turkin kauluksen raosta tirkistämään rekiperään, etenkin kun hänen korvaansa pisti somasti äskeinen Aaron sana "Vannini."

Aaro kun näki, ettei tätä tietä Vanni antautunut keskusteluihin, niin tekeytyi vakavaksi ja alotti toiseen tapaan.

— Ihmisluonteita on monenlaisia. Niitä on sangen monenlaisia. Joku niistä ei viihdy missään, niinkuin yksinäisyydessä ja nauttii ainoastaan työstään. Toinen nauttii työttömyydestä, ja vaihtelevasta ajanvietosta. Joku nauttii erittäin nähdessään iloisia seuroja. Toinen nauttii saadessaan itse iloita seurassa. Mutta minä nautin ainoastaan suuresta humusta, juuri senlaisesta kuin tänä iltana oli Kausalassa... Sanoppas, Vanni, mistä sinä oikeen nautit?

— En mistään, murahti Vanni lyhyesti. Hän arveli sanoa, että minä nautin ainoastaan työstäni ja tiedän silloin olevani hyödyllisin ihminen maailmassa, vaan kun tiesi, että tämä lisäisi vaan puheluintoa Aarolle, joka ei nyt tuntunut häntä huvittavan, niin ei sanonut sitäkään.

Aaro näki, että Vanni on nyt sillä tuulella, ettei tahdo antautua suurempaan ajatusten vaihtoon, mutta hänen sentähden mykäksi jäämisensä tuntui aivan sopimattomalta, niin vei taas puhetta toisaalle koetteeksi, löytäisikö sieltä sitä, mihin Vanni tarttuisi.

— Tuo tähti tuolla, alkoi Aaro, tuo suuri tähti juuri tuolla, näetkö, mihin sormeni osottaa, tuo juuri tuolla, joka niin puhtaan näköisesti rapistelee silmiään, on suurempi tätä meidän maapalloamme, ja samalla tavalla monet noista muistakin tähdistä ovat tätä maapalloa suurempia ja kaikki ovat tulleet

tyhjästä, saaneet alkunsa avaruudessa lentävistä tomuhiukkasista. Sitä tomua on joutunut ensin kokoon tuommainen, juuri tuommainen kahden nyrkin kokoinen mukula. Se on ruvennut pyörimään avaruudessa ja kokoamaan lisää tomua, joten miljoonissa vuosissa ovat kasvaneet siksi mitä ne nyt ovat. Luonto on sitten synnyttänyt senlaisia asukkaita ja eläimiä, mitkä sopivat mihinkin ilmanalaan.

Siitä, minkälaisia asukkaita missäkin taivaankappaleessa luullaan olevan, kertoi Aaro ihan syventyneenä niihin, mutta Vanni kun ei näkynyt käsittävän sitä, niin palasi hän tähän maapalloon ja kertoi tämän kehittymisestä, sen maan-alaisen tulen syntyisestä, sen vaikutuksesta maanpinnan muodostumiseen, sen vaikutuksesta kasvikuuntaan ja vieläpä ihmisiin.

Mutta matka loppui eikä Aaro saanut Vannia toivotulle puhetuulelle, niin tunsii jäävänsä ikään kuni vieraaksi rotuverostaan. Ja tuntui Aaron mielestä koko rekiretki aivan arvottomalta ja makunsa menettäneeltä. Sitä hän ei kuitenkaan ilmoittanut, pysyi vaan nauttivan näköisenä loppuun asti.

Vanni oli kaikkeen tähän ikään kuni humaltunut. Ainoastaan kellojen yksitoikkoinen reminä virtasi läpi päästä; samaa tietä kulki Aaron puhekin eikä siitäkään jäänyt enempää kuin tiukujenkaan soitosta. Mutta kun päästiin kaupungin rantaan ja kaupungin rakennukset helisivät vastakaikua kellojen räikkinään, niin Vanni heräsi kuni unestaan ja iloisesti huudahti:

— Ai, kuinka somalta kuuluu tuo vastakaiku. Ai, ai, kuinka somalta. Se on kuni kotoista puhetta, ihan kuni äiti kotona iloissaan huutaisi, nähdessään lastensa tulevan kotiin.

Aaro ajatteli sanoa, että senlaiseksi se juuri tulee ihminen, aina pysyessään kolona, ettei viihdytä mikään muu kuin koti, mutta näki matkan loppuvan kesken ettei kerkeäisi siitä tarpeeksi asti puhua, niin jätti toistaiseksi ja mukautteli vaan Vannin ihailemisiin.

Aaro tahtoi kyytimiehensä kyyditsemään heitä Vannin kotiin ja seisotettiin Vannin porrasten edessä. Mutta Sanna, kun ei tullut vastaan ottamaan, niin Vanni ei käskenyt Aaroa sisälle, tarjosi vaan kättä ja kiitteli lämpimästi hyvästä toveruudesta.

Aaro luuli Vannin hyvästijätössä kuulevansa jotakin syvempää ystävyiden ilmausta, niin puristi Vannin käden kauvaksi käteensä ikäänkuin pantiksi siitä, että saa Vannin tunnustamaan oliko rekiretki miellyttävä vai ei.

Vanni pysyi vaan herttaisena ja iloisena, kiitteli yhä Aaroa kaikesta hyvästä, pyysi anteeksi sen, ettei viitsi käskä huoneeseen kun Sanna nukkuu. Melkein kuni riistämällä irrotti kätensä Aaron kädestä ja alkoi matkasaali vasemmalla käsivarrellansa kiivetä portaitaan ylös.

Aarokin, hyvää yötä sanottuaan, lähti astua vihmomaan kotiinsa, ja erottua niin muhkeasta olennosta kuin Vannista, tuntui mieli tyhjältä. Ei mitään muuta ollut jäljellä siitä äsköisestä rekiretkestä kuin se hämärä ystävyiden koitto, joka Vannin syvimmästä oli häämöttävinään hänen hyvästijätellessään.

Vannin mieli pysyi katkeamatta siinä rekiretkessä, mutta vaikka hän sitä myötänsä ajatteli ja koki sulattaa elämään, niin sen sisällöstä, sen tuloksista ei tullut mitään selvää, Alituistaan näkyi silmissä ne tuttavain ihmisten innokkaat kuvat, mutta ne näyttivät vaan tuulta hapuilevan ja riippuvan kiinni vaan luonnottomissa tähtien tavoittelemisissa, kuten Aaron matkatarinatkin. Vanni olisi tahtonut puhua Sannankin kanssa tästä, mutta ei osannut ja sitä pahemmalta se vaan tuntui. Vanni sai halun lukea raamattua ja tunsikin viihtyvänsä siitä enemmän kuin koskaan ennen.

Sannakin huomasi nyt Vannin käytöksestä, että rekiretkellä oli ollut jotakin, joka ei ole Vannia miellyttänyt, ja tuntui se hänestä hyvältä. Ajatteli kysellä rekiretken menoista, mutta varsin näyttääkseen, että hän ei perusta mitään senlaisista lystipaikoista, ei kysellyt mitään, mielti vaan että tulepa se aikaa voittaen itsestäänkin tiedoksi.

XV.

Viikko oli nyt umpeen kulunut siitä rekiretkestä, kun tuiskuisena sunnuntai-iltana Sanna ja Vanni olivat pyöreän pöytänsä ääressä lukemassa raamattua, mutta Aaron tultua kilmasivat pystyyn kuni ihastuksesta Aaron häntä tervehtimään. Sanna oikein iloissaan huudahti:

— No tuonlaisella ilmalla!...

— Eihän ilma miestä syö, kuului Aaron suusta tyytyväinen sana, etuhuoneeseen kopistellessa

nutustaan enintä lunta.

— No, olithan velikulka soma kun tulit, lisäsi Sanna, käyhän peremmäksi, soma, soma kun tulit. Tuonlainen nurkissa jyrisevä pyry tekee mielenkin niin synkäksi, ettei tahdo viihtyä ei mihinkään.

— Ja juuri itätuulella, ilman tänlaista pyryäkin on mieliä synkentävä voima enemmän kuin muilla tuulilla, vakuutteli Aaro, astuessaan Vannin ja Sannan seuraamana kamariin.

— Muita eikös se ole todellakin totta, että itätuuli enemmän kuin muut tuulet synkentävät mieltä? lisäsi Sanna. Vaikka en ole osannut merkitä, vaan nyt muistan jo lapsena ollessani erään sanoneen, ja minä muistan että aina itätuulella olen levoton ja voin pahoin.

— Se on totta, toisti Aaro. Sen on ihan tutkijat käsittäneet, että sillä on senlainen mielen tympeyttä ja ärtyisyyttä vaikuttava voima.

— Nyt minä, itätuulella kun tulen levottomaksi, tiedän että syy on tuulesa. Tähän asti olen aina senlaiseksi tultuani murehtinut, että miksi minä nyt taas senlainen olen, mukautti Sanna mielissään.

— Etpähän nyt ole ärtyinen etkä paha kuni itätuulen lapsi, kuten aina sanotaan, muistutti Aaro naurahtaen.

— Niin, sen tähden kun sinä tulit, toisti Vanni.

— Todellakin sen tähden kun sinä tulit, lisäsi Sanna.

Vanni oli nyt laittanut pieneen hellaan tulen ja teeveden kiehumaan, niin kiirehti nyt pyöreän pöydän kolmannelle kulmalle istumaan, jossa jo Sanna ja Aaro istuivat kahdella kulmalla, ja somalle tuntui nyt olo, somemmalle kuin koko viikolla. Aarokin tunsu aivan näkymättömällä tavalla huokuvaa ystävyyttä siinä seurassa ja hänestäkin tavattoman somalle tuntui mielestä siinä olemisen. Mutta hänen tapansa ei ollut koskaan tyytyä paljaaseen olemiseen, niin nytkin piti saada puhe alkuun jostakin asiallisesta. Mutta nyt oli erinomainen halu hänellä valita puheluaine senlainen, joka ei kyllästyttäisi talon väkeä, jos vaan arvaisi valita. Sannan kuuloon hän ei tahtonut alottaa muistelua viime pyhäisestä rekirekkestä ja mitäpä siinä olikaan muistelemista, se itsestäänkin tuntui jo vanhalta. Raamattu oli ainoa kirja siinä pöydällä, niin hänen kätensä vaistomaisesti menivät siihen raamattuun ja hetkisen sitä katseltuaan virkkoi:

— Tiedättekö että minäkin olen ruvennut lukemaan raamattua? jonka sanottuaan viskasi kysyvän silmäyksen Sannaan ja Vanniin.

Vannin koko ruumis hytkähti. Kävi mieleen että saikohan Aarokin halua raamatun lukemiseen samasta syystä kuin hänkin. Entä se Kausalan lysti ei viihdyttänytkään niin suuresti kuin edeltä luultiin. Tämän huomasi Aarokin, että hänen sanansa vaikutti Vanniin miellyttävästi, niin sai halun enemmän siitä keskustella ja aikoi viime pyhäiltäisen tähtien tutkimisensa yhdistää raamatun kertomusten vastapainoksi ja ruveta niillä alusta lähtien jollakin hienolla tavalla kumoamaan muka raamatun totuuksia luomisen kertomuksesta. Mutta ennenkun kerkesi mitään sanoa, niin Sanna kysyi: "Mistä se tuli?" Ja Sannan kasvoissa näkyi kummastus, kuten ainakin odottamattomasta uutisesta.

— En tiedä itsekään, muistutti Aaro, mutta on muun lukemisen väliin tuntunut somalta lukea raamattuakin ja olen lukenut jo lopulleen koko ensimmäisen Mooseksen kirjan.

— Mitä siitä olet löytänyt? hymähti Vanni ja suu vetäytyi naurun kihnaan.

— Yhtä ja toista... Mutta enimmäen askaroitti minua se seikka, että mitä ajatteli Jumala silloin kun asetti ihmisen siihen paratiisiin. Ja sitten asetti sen kielletyn puun senlaiseksi viekotuskaluksi keskelle paratiisia.

— Mutta olihan ihminen luotu viisaammaksi kaikkia luotuja, muistutti Sanna, niin piti hänen tietää mikä on kiellettyä mikä luvallista, koskapa kuitenkin se puu oli kielletty.

— Mutta ajatteleppas, että ne olivat vasta luotuja, kehittymättömiä lapsia, tuskin kuukauden vanhoja!... Jos ne olisivat olleet senkään verran kehittyneitä kuin me tässä ja meidän laiset muutkin, niin sitten saisi syyttää meitä.

— Elä puhu mitään. Ihan varmaan, jos Tapanin iltanakin olisi se kielletty puu ollut Kausalan suuressa salissa, niin sen omenat olisi syöty ensiksi, muistutti Vanni puolileikillään.

— Eihän mitä!

— Usko pois, uudisti Vanni. Minä ja sinä olisimme käyneet ensiksi sen kimppuun ja kaikki muut perässä.

— Ei maar ole totta. Et saa minua siihen uskoon. En varmaan olisi Aatami kurjan tavalla syönyt niitä omenia, jos olisit niitä helmaasi karistellut.

— Ihan kilvassa, usko pois, väitti yhä Vanni.

— No emme huoli ruveta kiistämään... Mutta mitä Jumala loi sitä käärmettä, koska sanotaan, että käärme oli kavalin kaikkia eläimiä. Mitä varten Jumalan tarvitsi kavaluutta luoda maailmaan?

— Ei ole sanottu että Jumala oli luonut käärmeen, keskeytti Sanna. Saattoi olla niin, että se langennut enkeli rupesi matkimaan Jumalaa ja luomaan yhtä paljon pahoja eläimiä kuin Jumala loi hyviä, ja sitä tietä on tullut kaikki tuo sota ja murhan himo eläinkuntaan.

— Paljon mahdollista... Mutta sittekin minusta tuntuu, että on Jumalan syytä siihen että ihmiset ovat langenneet syntiin.

— Nyt et ole viisaampi Aatamia, keskeytti Sanna... Jumala kun tuli nuhtelemaan kielletyn puun syönnistä, niin Aatami syytti Eevaa ja Eeva syytti käärmettä.

— Nyt te olette minun kokonaan kiertäneet, virkkoi Aaro naurahtaen ja katseli Sannaa ja Vannia silmiin.

— Sen olemme tehneet, paras että tunnustat, muistutti Vanni. Ja nythän sinä jo uskot, että Kausalan salissa Tapanin iltana ei kielletty puu olisi kauvan säilynyt terveenä.

— Sitä en kuitenkaan usko.

— Mutta onhan siellä kai tehty jotain muuta semmoista, jonka Jumala on kieltänyt, virkkoi Sanna, kuten tanssia ja muuta senlaista.

— Ja sinä Aaro olit ensimmäinen, muistutti Vanni ivaten. Söit kun söitkin kielletyn omenan.

— Minä vaikenen.

— Sehän on parasta sinulle, veli kulta, sillä työläs on potkia tutkainta vastaan, jatkoi Vanni ja kasvoissa näkyi lystikäs voiton ilo.

Aaro heittäytyi äänettömäksi, mutta tuokion perästä jatkoi:

— Olihan siellä Kausalassa kumminkin jotakin hyvää. Tässä matoisessa maailmassa kaikkihan on pahalla sekoitettua, mutta kaikkialla kuitenkin pahan seassa vilahtelee hyvääkin. Luulempa että myönnät Vanni kumminkin niin olleen Kausalassakin.

— En voi sanoa... Tyhjänä, kopisevan tyhjänä saavuini kotiin, vakuutti yhä Vanni.

Aaro ei jatkanut, hämmenteli vaan pienellä lusikalla teevesilasiaan, tunnusteli sitä joko on jäähtynyt juotavaksi, ja kun näki, että Vanni ja Sannakin ottivat lasinsa juodakseen, niin otti hänkin, tuntui ihan kuin sääntö pakottaisi juomaan yhtä aikaa. Mutta Sanna kuitenkin laski ensimmäiseksi tyhjän lasinsa pöydälle ja kun näki Aaron olevan niin miettimistuulella ja näki selvään, että hän hakee taas omituista ainetta keskustelun perusteeksi, niin varsin haihduttaakseen häntä siitä aineestaan, lausui Sanna hyvin asiallisella painolla:

— En ole elämän kuva kenellekään, mutta kummallista on nähdä kun nykyinen nuoriso on joutunut tuon muotikilpailun orjaksi. Ne ovat, sanon minä, täydellisiä orjia... jos missään niin niissä huvipukineissa sen orjuuden selvimmin näkee.

— Sinä puhut nyt kuten ikivanhat ihmiset, tarttui Sannan sanaan Aaro. Tuntuu ihan siltä kuin sen koko lauseen olisit lainannut yhdeksänkymmenen vanhalta mummolta, mutta, minä vastaan siihen nuorten tavalla. Ei ole tästä muotihulluudesta syyttäminen nykyistä nuorisoa. Se on ajan virta, joka on hukuttanut koko maailman. Ja sen mukana täytyy mennä, ei auta tutkainta vastaan potkiminen, kuten äsken sanoit. Ja kun sinäkin laitat samalla tavalla kuin muutkin, niin ei näytä palalta.

— Sanoit vanhoilta ihmisiltä lainanneeni äskeisen lauseen, mutta meitä käsketään kunnioittamaan isää ja äitiä.

— Se on totta. Mutta isät ja äitit ovat olleet kynsin hampain kiinni sen aikuisissa muodeissa, niin emme tässä suhteessa tarvitse totella heitä.

— Oli miten oli, niin liika on liikaa.

— Ei mikään maailmassa voi olla vaa'alla punnittua.

Sanna arveli vielä sanoa, että kaikki voi olla Jumalan sanan vaa'alla punnittua, mutta kun tiesi ettei itsekään ollut tarkoin sitä vaakaa käyttänyt, niin oli vaikea esittää toisellekin. Jättäytyi äänettömäksi, oli kumartuvinaan katselemaan raamatun lehtiä, mutta ei hän siitä mitään nähnyt, sillä mieli hapuili muualla.

Aaro näki Sannan syventyvän johonkin muuhun ja pelkäsi hieman loukanneensa Sannaa, niin tekeytyi herttaiseksi ja hyvittääkseen Sannaa lämpymällä tavalla, virkkoi:

— Eikös niin, Sanna, että minäkin olen oikeassa?

— Yksi luulee olevansa oikeassa siten, toinen täten, kuului Sannan suusta vastaus.

— Mutta omaa vakaumustaan ei voi kukaan myödä tai vaihtaa toisen vakaumukseen, jatkoi yhä Aaro. Semmoinen ihminenhan on aivan tuulen heiluteltava.

— Mutta mitä on silloin etua niistä yhteispyrinnöistä, niistä nuorison kokouksista, kun ne eivät vaikuta vakaumusten sulattamiseksi? Ilmanhan on mahdotonta päästä toisiaan lähestymään ja tulla ymmärtämään toisiaan, muistutti Sanna vakavasti.

— Sitä on sentään paljo, paljo, sangen paljo, jossa voi yhtyä silti, jos tuonlaisissa sivuseikoissa kuin esim. jumaluuskäsitteissä ei sopisikaan aivan yhteen. Sanalla sanoen: Jumalan kieltäjienkin kanssa voi olla äärettömän paljon yhteistä.

— Mitä esimerkiksi?

— Ne voivat iloita yhdessä, ne voivat surra yhdessä, ne voivat rakastaa toisiaan ja toisia kansanryhmiä yhdessä, ja kaikki mitä jokapäiväiseen leipään kuuluu voi olla yhteistä.

— Sinä puhut kuni keitetystä lampaan päästä, lisäsi Sanna. Miten esimerkiksi voivat rakastaa toisiaan ne, jotka eivät sinun käsityksesi mukaan ole saman Jumalan luomiakaan. Toisen heistä on luonut Jumala, mutta toinen on tullut itsestään, luonnon kehittäessä jostakin apinasta, niin miten heidän välillään rakkaudeksi sanottava yhteisyys voi olla mahdollista?

— Siten, että joka luulee olevansa Jumalan luoma voi olla luonnon luoma, apinasta kehittynyt; joka luulee olevansa luonnon luoma voi olla Jumalan luoma. Sitä väliä ei ole meille kukaan varmasti erottanut. Mutta sitä paitsi Jumala, jos hän olisi luonutkin, ei ole meitä luonut valmiiksi, vaan luonnon kehityksen alaisiksi ja sentähden me tarvitsemme kehittyä käsikädessä. Ainoastaan siten voimme kehittyä yhdeksi kansaksi, siitä emme pääse puuhun ei pitkään.

— Onko sinullekin saman tekevä josko olet Jumalan luoma tai luonnon voimain kehittämä, apinasta kehittynyt?

— Juuri saman tekevä se on minulle ja muille, olemmepa tulleet ihmiseksi mitä tietä tahaan, kunhan olemme hyviä ihmisiä, se on pääasia.

— Mutta ihmisen hyvyys jos ei ole Jumalasta kotoisin ja perustu Jumalaan, niin se on vaan hetken kukka, joka kiusauksen helteessä lakastuu ja kuoleentuu kokonaankin, sillä sen hyvyyden juuret perustuvat epävarmaan maahan, jonka pohjalla ei hyvyyden juuret voi mennä syvälle.

— Mutta ihmisellä on mahdollisuus kehittyä yhtä hyvin hyvässä kuin pahassakin.

— Mutta ainoastaan Jumalassa kiinni pysyen, virkkoi Sanna varmasti.

Aaro tunsu nyt tarinan menevän liian vakavalle tolalle ja pelkäsi jossain määrin Sannan näistä kiistelyistä loukkautuvan tai kyllästyvän, niin heittäytyi äänettömäksi ja päästäkseen toiselle tolalle kääntyi Vanniin ja hymyillen virkkoi:

— Sanoppa Vanni oikein todella mitä sinä pidit niistä Tapanin illan kekereistä.

— En mitään, en sanalla sanoen mitään, virkkoi Vanni päätään punaltaen, olin vaan kuni peruna piimävellissä tai väärä raha oikeitten rahojen joukossa.

— Se nyt ei ole ensinkään totta. Sinähän sait niin paljon ystävyttä osaksesi, ettei sinun vertaistasi ollut monta koko joukossa, senhän näin silmilläni.

— Ystävyttä! Suurta teeskentelyä vaan.

Aaro punalteli päätään, oli olevinaan kummissaan Vannin sanasta. Sitten rykäsi, puistalti taas päätään, oli katselevinaan Vanniin oikein tutkivasti ja virkkoi:

— Täytyy sanoa että senlaiseksi sitä juuri kasvaa ihminen ollessaan erillään muista, että ei voi toisesta luulla mitään muuta kuin paljasta pahaa. Siellä ei ollut vähintäkään teeskentelyä, Ei mitään muuta kuin avonaista yhdenvertaisuutta ja lämmintä ystävyyttä toisilleen.

Vanni naurahti, mutta tekeytyi totiseksi taas ja lisäsi:

— No jo sinä olet ihan päähtynyt siitä rekiretken lystistä kun et muusta saata puhuakaan kuin siitä. Jos tietäisit minkälaista ivaa sait osaksesi kun tanssiessasi langetit ja lankesit itse mukana sen Pyyrysen Tiltan kanssa, niin et maar sanoisi puhtaaksi ystävyydeksi. Totinen ystävyys peittää toisen viat eikä asetu sepittämään minkäänmoisia irvikuvia.

— Mitä siitä sitten sepitettiin?

— En ole juoruämmä enkä paljon puutu.

Aaro tyrmistyi kun muisti, että juuri hänen syynsä oli sen tytön lankeamiseen. Hän hurjuudessaan vei sitä Tiltaa ihan lennossa, ja sitten ajattelemattomuudessa polki jalalle ja silloin silmänräpäyksessä meni tyttö kuni auskari ylen kuppuraisiaan. Tunsi sääliä tyttöä kohti; josko todellakin viitsivät virnistellä, niin on ihan anteeksiantamaton teko.

Aaro tätä ajatellessaan tuli ihan mykäksi, että Sannan tuli sääli Aaroa, niin alotti puheen siltä kannalta, joten tiesi haihtuvan sen nykyisen ajatuksen ja kysyi.

— Joko sinä nyt mihin asti olet kerinnyt sitä lakitiedettäsi lukea?

— Olenhan minä jo lukenut. Ensi kesänä toivon saavani suorittaa oikeustutkinnon.

— Oikeustutkinnon! Joko todellakin niin kaukana?

— Johan toki on aikakin. Neljäs vuosi on jo kulumassa, kun olen yhtämittaa lukea jyrännyt sitä samaa ja samaa lakitiedettä.

— Neljä vuottako todellakin siitä kuin tulit ylioppilaaksi?

— Keväällä toukokuun kahdeskymmenes päivä täyttyy neljä.

— Siinä se aika kuluu, on mennyt se aika kuin unissa, on kuni eilinen päivä... Mutta sinustahan kohta tulee tuomari.

— Niin tietopuolelta, mutta ei ansiolta. Sitä saa kymmeniä vuosia vielä ajelehtia kuin kalamiehen koira rannoilla ennenkuin sitä on minkäänlaisen tuomarin paikan saamisesta toivoa.

— Miten se niin on?

— Niitä on aina vanhempia oikeustutkinnon suorittaneita, niin ne pääsevät virkoihin, edelliset aina edellä kuni myllyssä.

— Mutta sitten ne ovat herroja.

— On ne sitten herroja, että pois tieltä vaan.

— Samanlainenko sinustakin tulee kun joudut tuomariksi?

— Samanlainen, juuri samanlainen, ei parempi eikä pahempi, mukautti Aaro naurahtaen.

Aaro näki, että Sanna on nyt hyvällä tuulella, niin tunsi olevan parhaan ajan lopettaa keskustelut, ettei Sanna enää paheneisi. Hyppäsi etuhuoneen ikkunasta katsomaan vieläkö on tuisku, mutta samassa huudahti:

— Tuisku on laannut. Ilma tähessä kuin helmessä.

Sen sanottuaan alkoi hankkiutua pois, tarjosi kätensä hyvästiksi, pyysi sanakiistaansa anteeksi ja lähti ulos. Vanni kuitenkin otti käteensä suuren lampun ja saattoi rappusille, jonne Sannakin seurasi mukana. Aaro vielä kartanolla kumartaen pyysi kerran anteeksi sanakiistaansa ja hyvää yötä toivottaen pakeni portista ulos ja katosi pimeään talviyöhön. Ainoastaan raikkaat askeleet kuuluivat tuiskun huuhtomalta katukäytävältä, kunnes ne kokonaan kauteni kuulumattomiin. Silloin Vanni ja Sanna palasivat lamppuineen kamariinsa ja istuivat pöytänsä luokse lamppunsa vaiheelle. Sanna varasi päänsä käsiinsä ja mieli tuntui pahalta. Hän tunsi syvää kaihoa siitä kuin kuuli, että Aaro oli taipuvainen Jumalan kieltämiseen, josta hän aina oli toivonut Jumalaa pelkäävää tuomaria, hartaan uskovaisen äitin kelpo pojasta. Tätä ikävyyttään hän ei kuitenkaan ilmaissut Vannille. Tuntui vaan hyvälle kun Vanni ei

ollut ihastunut siihen rekiretkeen, jonka hän nyt kuuli aivan tarkkaan Vannin ja Aaron keskinäisistä puheista. Ja oli jo nähnyt Vannin luonnostakin.

XVI.

Aaron tarkoitus oli tällä vieraisilla käynnillään päästä likemmäksi entistään Sannaa ja Vannia, mutta sitä vakuutta ei hänen mieleensä jäänyt. Tosin hän luuli Sannan ja Vanninkin kohtelussa huomanneensa jotakin tavallista suurempaa lämpimyyttä, mutta olihan Sanna häntä aina kunnioittanut kelpo miehen alkuna, josta syystä se on pitänyt vertaisenaan paitsi uskonnollisissa kysymyksissä, joten se Sannan ystävyyksensä mahtoi olla nytkin samaa mitä ennenkin.

Rekiretki ei tuntunut Vanniinkaan vaikuttaneen rahtuistakaan likentävästi eikä varsinaisesti mitään, niin mieli oli nyt Aarolla tyhjää tyhjempi. Rekiretken tulos näytti nyt selvään, että Vanni on Sannassa kuni yhdestä juuresta, että Vannia ei miellytä se, joka ei Sannaakaan, ja nyt näki Aaro, että Vannia ei pääse likenemään kuin ainoastaan Sannan kautta. Ja Sannan suhteen tuntui melkeen keinot loppuneen. Näytti joutuvan peukalo ihan keskelle kämmentä. Kauvan aikaa vielä kotiin tultuaankin ajatteli tätä Aaro ja koko elämä oli vaan kuivaa olemista. Viimein hän kuitenkin päätti koettaa yhtä keinoa — heittäytyä poikamaiseksi veitikaksi, ei antautua mihinkään vakaviin tarinoihin Sannan ja Vannin kanssa ilman heidän alottamattaan ja silloinkin antaa mennä sinne mihin ne vievät, varsinkin uskonnollisissa asioissa. Hän tiesi olevansa miellyttävän kaunis ja ainakin Sannan ja Vannin mielestä toivorikas nuorukainen, niin päätti hän nyt ruveta enemmän asuskelemaan Sannan ja Vannin luona ja pitämään niitä iloisella tuulella.

Aaro oli tästä lähtien melkeen jokapäiväinen vieras Sannan ja Vannin kotona. Usein hän tuli aina silloinkin kun Sannalla ja Vannilla oli kiirein vaatteitten silitys. Piti lystinään olla niitten haittana, kun näki että niillä on tulen palava kiire.

Sanni ja Vanni koettivat usein olla suuttuvinaan, mutta Aaro keksi taas uuden kepposen, että väkisten porahti emänauru, johon Aaro lystikkäästi mukautti:

— Huh. Sitähän sieltä toivottiinkin, — ja jatkoi ilvettä kuni työtään, siksi kunnes Vannin täytyi tarttua syliksi Aaroon viedäkseen ulos. Mutta siinä syntyi aimo temmellys, että Sannakin sai hikipäässä Vannille avuksi tehdä työtä ennenkun Aaro saatiin haalatuksi kartanolle korkeita rappusia kolikolia alas ja sitten jättää sinne avopäin menemään kotiinsa. Palattuaan huoneeseensa panivat Sanna ja Vanni ovet salpaan ja Aarokin sen tiesi, ettei sinne ole nyt pyrkimistä. Tuokion perästä aina veivät Aaron hatun portin taakse puun oksaan, josta sai periä milloin halutti. Tästä huolimatta Aaro oli vieraana huomenna vereksien kirjeittensä kanssa, jos eivät vaan sattuneet havaitsemaan ennen että kerkisivät ovensa panna salpaan ja kiusata oven takana siksi kunnes kiireimmät työt oli tehty.

Mutta eräänä päivänä hän sattui taas pääsemään sisään juuri kiireimpänä hetkenä ja nyt hän ikäänkuin maksaakseen entisiä kiusoja teki kujeitaan entistä suuremmalla innolla. Taas otti Vanni Aaroa viedäkseen ulos, johon avuksi tarttui Sannakin, mutta nyt Aaro aikaansai suuremman temmellyksen vastaan kuin koskaan ennen. Viimein hän jamiusi. silityspöydän jalkoihin ja puhki:

— Ette nyt vie. Ette nyt vie, kuten ennen.

Mutta toiset siitä huolimatta haalasivat ulos päin, vaikka pöytä tavaroineen seurani mukana. Olivat pääsemässä ovelle kun raskas pöytä jaloiltaan jyrähti lattiaan ja alle sattui Sannan jalka ja meni silmänräpäyksessä nilkasta poikki että repaleinen nahka jäi pitämään. Sanna parkasi kuni se, jolta sydän olisi halennut, että kadulle oli kuulunut ja portin täydeltä juoksi ihmisiä hätään, mutta Sanna meni tainnuksiin ja pysyi tainnuksissa, kunnes tohtori sitoi jalan, ja kannettiin linikkaan.

Linikan rautaisessa sängyssä hiljalleen tointui Sanna. Mutta sen vihreäin akkunavarjostimien läpi tunkeutuva keväisen puolipäivän valo huoneessa oli kummallisena hämäränä, jossa näkyi silmiin kaikkea mitä koskaan ei ennen ollut nähnyt, niin luuli olevansa tuonelassa. Ja kun tunsikin olevansa sidottu, ettei päässyt mihinkään liikkumaan, niin katkera hätä täytti sielun, kun luuli iankaikkisesti tulevansa siinä pysymään, ja kohti kurkkuaan huusi:

— Auta, Jeesus, auta, Jeesus, auta Jeesus, kallis Jeesus, kuolemasi tähden auta minua helvetistä!

Tätä hän huuti kauvan aikaa, eikä tajunnut vaikka kaksi tohtoria ja linikan hoitajattaret koettivat rauhoittaa. Mutta viimein voi Vanni hallita itkuaan ja sielunsa tuskia niin paljon, että meni suutelemaan

ja sai sanotuksi:

— Rakas Sanna kulta. Elossahan olemme. Sinun Vannisi on tässä.

Sitten hiljalleen alkoi tointua ja tunsi olevansa armon ajassa. Puristi syliinsä Vannia, että luuli hajalle menevän taudin rytistämän rintakehän, ja kyyneleet juoksi kumpaseltakin, että päänalustyynty kastui. Puhella ei Sanna voinut sanaakaan, sydän oli niin täynnä iloa siitä, ettei tämä tointumisensa ollut tuonelassa.

Pitkän tuokion perästä, kun Sannan sydäimestä oli enimmäkseen mielenliikutukset purkautuneet ulos ja ilo siitä että näki olevansa elossa vakautui tyyneksi iloksi, mutta näki että Vanni ei voinut rauhoittua, niin suuteli hän Vannia ja sydämellisesti lausui:

— Hyvä Vanni... Elä kärsi minun kohtaloni tähden. Tämä on vaan tieto siitä, että minun ruumiini on määrätty kärsimään, vaan sieluni on tätä tietä kulkeva ijankaikkiseen autuuteen... Tähän verraten muu ei ole mitään. Enempää hän ei näkynyt voivan puhua, vaan varsin näyttääkseen Vannille miten hän voipi rauhoittua ja tyytyä, liitti kätensä ristiin, vinot silmät loistavina katsoivat korkeuteen ja huulet liikkuivat. Kasvoissakin näkyi iloinen tyytymys, vaikka sidottu jalalla tuskasta.

Vanni ei kuitenkaan tästä Sannan tyytymisestä voinut rauhoittua, vaan sielussa paloi tuska siitä, että hän oli syypää Sannan nykyiseen kohtaloon. Ei voinut viipyä linikassa kauvan, vaan lähti ulos. Aarokin oli seurannut linikkaan nähdäkseen Sannan kohtaloa, niin lähti hänkin nyt Vannin mukaan ja mitään toisilleen sanomatta menivät Vannin kotiin ja itkivät yhdessä. Viimein Aaro puhkesi puhumaan ja rauhoittaakseen Vannia koetti selittää miten koko tapaus on hänen syynsä ja miten se polttaa häntä, että minä hetkenä tahansa hän olisi valmis antamaan sahatun jalkansa Sannalle jalaksi, jos sillä saisi takaisin sen tekonsa. Muisteli miten monta säälän kyyneltä hänen hyvä äitinsä on itkenyt Sannan vuoteen ääressä, sen kärsiessä tuota ikuisiksi vaivaseksi syöpää kolotustautia. Mitä hän nyt tuntee, kun minä hänen rakastetuin poikansa vielä hänelle lisäsin nämä tuskat, joita hän nyt kahlemissa kärsii linikan omana. Oi kauheaa! huudahti hän ja koetti puristaa yhä valtavampaa itkua.

Tämä Aaron itkeminen tuntui Vannista oudolta ja hänen puheessaan surustaan ja äitinsä surusta ja vaikka oman jalkansa uhruksesta Sannaa pelastaakseen luuli Vanni helähtävän jotakin tehtyä, joka ei tuntunut hyvästi sulavan, ja vaikutti se Vanniin enemmän kylmentävästi kuin hyvittävästi. Sitä hän ei tänä hetkenä kuitenkaan ymmärtänyt, minkä tähden se siltä tuntui, luuli vaan sentähden olevan outoa kun niin suuri mies itki.

Päivä oli jo siirtynyt iltaan ja maaliskuun aurinko helotti poutaisen lännen rannalla lähellä laskuaan, jonka iloisesti herttaiset säteet läpi lehdettömän puiston hiipivät Vannin kamarin korkeaan akkunaan ja kultasivat sen lattiaan yltävät valkoiset harsot.

Tämä, vaikutti Vanniin mieltä ylentävästi. Mitäpä itkisimme, kun ei kumminkaan sillä ole mahdollisuutta voittaa vähintäkään takaisin sitä mikä on tehty. Meidän tehtävämme on auttaa kärsivää mitä, voimme.

Sen sanottuaan tunki päällysnuttunsa ylleen ja lähti linikkaan. Aaro seurasi mukana. Mutta Sanna oli nukkunut ja kasvot levollisina lepäsi kuni autuas sielu. Tämän nähdessään hytkähti ilosta Vannin sydän ja mielihyvällä katseli Sannaa siinä pitkän tuokion. Mutta hoitajattaret eivät sallineet puhella eikä millään häiritä Sannan unta eikä luvanneet tänä iltana palata linikkaan, niin saivat hiipiä ulos. Samaa tietä palasivat takaisin kamariinsa, jonka akkunaan illan rusko vielä salamyhkäisesti kuumotti ja uhkuvalla ruusuhohteella täytti koko huoneen. Vannin tuntui olevan hyvä olla kun äsken saivat kahdessa itkeä, ettei kukaan häirinyt, ja olivat nähneet Sannan kasvot niin anteeksi antaneen näköisinä. Ja vielä nytkin saivat olla kahden, ettei kukaan tullut häiritsemään. Tuntui tämä hetki kumpasestakin aivan ikimuistettavalta. Aaro olisi tahtonut viipyä Vannin luona myöhään iltaan, vaan Vannista se viipyminen tuntui sopimattomalta, keksi tekosyn ja kehotti Aaroa menemään vanhalle äitilleen ilmoittamaan tapauksesta, ennenkun kerkeäisi muilta kuulla, joka silloin voisi häneen vaikuttaa pahemmasti kuin kuullessaan hänen itsensä suusta. Tähän taipui nyt mielellään Aaro ja lähti kotiinsa. Vanni saattoi häntä puiston toiseen nurkkaan, jossa Aaroa hyvästelyään pisti kätensä poveensa ja lähti juosta hutkeltamaan pois päin.

XVII.

Vaatteen silitystyötä teki Vanni joka päivä. Mutta joka päivä oli Aarokin hänellä vieraana, ei kiusan tekemisessä, vaan auttamassa silitystyötä, että pikemmin olisi jouduttu Sannan huviksi linikkaan ja tekemään sille mitä parasta taisivat.

Tämä tuntui Aaron mielestä paremmalta kuin mikään muu maailmassa. Tuntui se aivan yhteen kasvattavalta. Eikä Vannikaan ymmärtänyt siitä muuta kuin mukavalle se vaan tuntui työskennellä yhdessä tällaisena murheen aikana, ja olihan Aaro Sannan sukulainen ja siitä syystä melkeen jokapäiväinen talon vieras. Mutta kaupungin muijat tiesivät jo kertoa Aaron ja Vannin välisistä suhteista hyvinkin pahaa ja tämän tiesi Aarokin, mutta ei hän sitä Vannille sanonut. Muijain puheet kerkesivät kuitenkin Sannan korviin linikkaan ennenkun Vanni osasi aavistaa mitään. Sanna ei uskonut asiasta sen pahempaa kuin että tulisi Vanni kihlatuksi, vaan sekin oli hänelle korvaamaton vahinko eikä voinut hän sitä tällaisena aikana kestää.

Oli kaunis maaliskuun sunnuntai-aamu. Nyt ei ollut vaatteitten silitystä, niin Vanni jouti aikaisemmin linikkaan Sannan huviksi, kuin arkiaamuina. Vanni hiipi hiljaa Sannan huoneeseen, nukkuisiko Sanna vielä, ettei tahtonut häiritä. Mutta Sanna väenteli ruumistaan vuoteellaan tuskaisesti ja tummat silmät uivat kyyneltulvassa eikä huomannut Vannin tuloa. Vanni tämän nähtyään vaaleni; mutta kuuli Sannan huokauksien seassa sanoja:

— Tämähkö vielä otetaan minulta pois, oi suuri Jumala, tämähkö otetaan minulta pois.

Vanni perettyi hieman Sannan pään pohjista, johon hän oli kumartunut tarkemmin kuullakseen Sannan sanoja ja virkkoi:

— Mikä viedään pois, jalkako? Jumalan tähden, onko tohtori määrännyt leikattavaksi?

Sanna säpsähti, mutta kasvot välkähtivät eloisammiksi, kuultuaan Vannin äänen, ja ojenti kätensä saadakseen Vannia syleillä ja suusta kuului heikot sanat:

— Ei jalka, Vanni rakas, vaan enempi.

— Mitä enempi?... Tyynny nyt ja sano... Tyynny, rakas Sanna... Elä todellakaan itke niin kovin, aivanhan murrut koko olento. Olenhan minä tässä.

— Olet vielä, kuului Sannan huokausten seasta kuiskauksen tapainen sana.

— Vielähkö?... Ja milloinka sitten en olisi? virkkoi Vanni, kääri kätensä lujempaan Sannan kaulaan, suuteli Sannaa ja kyyneleet valtasivat Vanninkin, nähdessä Sannan niin syvän surun.

Siinä yhdessä itkiessä itsestään selvisi Vannille, että joku huhu on liikkeessä Aarosta ja hänestä, niin kohta kun Sannan sydän näytti rupeavan tyhjentymään, muistutti Vanni:

— Luulen arvaavani tuskasi. Mutta, oi rakas Sanna, elä koskaan usko senlaisia... On Jumalan armahdettavasti sinulla kärsimisiä jo ilman sitä, niin minähkö vielä lisäisin... Minähkö, minähkö lisäisin sinun kärsimisiäsi? Pois se, rakas Sanna.

Näissä sanoissa kuului enemmän kuin totta, niin Sannan silmät valtasi uusi kyyneltulva ja rytistynyt rinta tutisi uudesta mielenliikutuksesta, jonka Vanni puristi syliinsä ikäänkuin sitoakseen, ettei se kokonaan hajoaisi.

Tyynnyttyään tästä Sanna katseli lämpymästi Vannia. Tahtoi sanoa, että voi kun sinä olet hyvä, mutta se sana tuntui olevan liian pieni ilmoittamaan hänen nykyistä mieltään, niin pysyi ääneti ja puristi vieressään istuvan Vannin kättä rintaansa vasten erityisemmällä tavalla kuin koskaan ennen. Tästä ymmärsi Vanni Sannan mielen paremmin kuin minkäänmoisista sanoista ja tuntui se lämmittävältä, että uusi kirkas kyynel vierähti Vannin kasvoille katsellessa Sannaa. Kumpanenkaan heistä ei tänä hetkenä löytänyt sanoja minkäänmoiseen keskusteluun. Sannan ilosta sykkivä sydän Vannin hermotonna Sannan rinnalla lepäävään kämmeneen puhui kaikki mitä tänä hetkenä kaivattiin. Ja somalta ja kummalliselta tuntui se side, mikä heitä nyt kietoi.

— Viikolla eräänä yönä näin unta... alkoi viimein Sanna. Oi, kuinka ihanaa kärsimisien keskellä!... Näin taivaan avoinna ja kirkastutun Jeesuksen avoimen sylin ottamassa vastaan kaikkia niitä, jotka Hänen veressään olivat vaatteensa pesseet ja joilla ei pedon merkkiä otsissa ollut... Ah, koska joutuu hetki, jolloin olen vapaa kaikista näistä siteistä, siirtymään sinne... Minä näen että elämäni alusta loppuun on kärsimisien tie, mutta tien päässä on lepo, tyytymys, ilo ja rauha. Tämä kärsiminen, tunnen minä, kuitenkin riuduttaa viimeisen ulkokuoren, niin että päiväni eivät ole monet... Oi, Jeesus kallis, antaisit tämän olla jo viimeisen.

Sanna näki Vannin silmien vettyvän uudestaan, niin suuteli Vannin kättä, käänti päänsä Vanniin ja kuului kuiskaavat sanat:

— Vanni rakas, elä murehdi. Kaikesta tästä on minulla syytä iloon. Iloni on suuri nytkin... juuri sinun tähtesi.

Mutta samassa mäjähähti kirkon kello, niin Sannan koko ruumis hieman hytkähti ja muistutti:

— Nyt on sunnuntai. Tahtoisitko mennä kirkkoon.

— En halua. Täällä on paras.

Sannan kehotuksesta Vanni otti nyt raamatun ja alkoi lukea siitä Johanneksen evankeliumin neljäntoista lukua. Kuulemaan keräytyi nyt kaikki linikan hoitajattaret ja paljon jalahteelta sairastavia sairaitakin. Tämä miellytti Vannia ja luki hän nyt tavallista raikkaammin ja sanat kuuluivat eläviltä. Ja Vannin kadehdittavan kauniit kasvoinkin näyttivät nyt tavattoman kauniilta.

Luku oli loppunut ja Sanna näki, että se vaikutti kuulijoihin lämmittävästi ja näytti siltä, että haluttaisi kuulla lisää, niin Sanna huomautti:

— Se, mitä tässä luettiin, kuuluu yksinomaan niille, jotka uskovat Jumalaan ja rakastavat Jumalaa. Sentähden uskon maailma ei saa nähdä Isää eivätkä tunne Isää, kun ne eivät rakasta häntä. Sentähden uskon maailma jää osattomaksi kaikesta mitä Jeesus opetuslapsilleen tässä lupaa.

Monen kuulijan silmään näkyi kihoavan kyynel, niin Sanna jatkoi puhettaan miten kaikki ihmiset ovat kutsutut ja lunastetut ijankaikkiseen autuuteen, mutta ainoastaan sentähden jäävät osattomaksi kun eivät usko Jumalaan eivätkä rakasta Jumalaa. Mutta millä hetkellä jumalaton hylkää tiensä ja kääntyy, niin hänelle tapahtuu laupeus. — Hän siinä selkänsä tiessä puheli niin voimakkaasti ja lämpymästi, että juhlalle tuntui tämä hetki jokahisesta ja mielihyvällä erosivat nyt kuulijat omiin huoneihinsa.

Aarokin oli Vannin tähden tullut linikkaan ja oli nyt kuulijain joukossa. Mutta kun kuulijat hajosivat, niin estääkseen Vannin mieleen painumasta niitä Sannan uskonnollisia käsitteitä, joita kaikki muutkin kuulijat paitsi Vannia näkyivät totuuksina pitävän, teki kysymyksiä Sannalle:

— Miksi kaikki uskovaiset eivät käsitä raamatun totuuksia samalla tavalla, vaikka on käsissä sama raamattu?

— Ei kaikki voi maailmassa olla täydellistä. Usko ja rakkaus Jumalaan täydentää kuitenkin kaikki.

— Mutta miten voivat kaikki uskoa samalla tavalla kun eivät käsitä raamattua samalla tavalla?

— Ne uskovat sentään samaan lunastajaan.

— Mutta Juutalaiset eivät usko Kristusta syntyneeksikään.

— Senpätähden ovatkin hajoitetut kaikkeen maailmaan.

Nuo viimeiset sanansa sanoi Sanna senlaisella painolla, että Aaro tunsu Sannan kyllästyneen hänen kyselemisiinsä; Aaro ei jatkanut, jäi vaan tyynenä istumaan Vannin lähelle. Oleminen siinä kumminkin tuntui nyt painostavalta, niin pyysi anteeksi kaikkea liikaa ja kiirehti ulos pyytämättä Vanniakaan lähtemään mukaansa.

Ei hyvin kauvan jälkeen tuli nyt Aaro toimessaan ja palavissaan linikkaan ja varsin näyttääkseen miten suuria on taas tekeillä alkoi:

— Sinä, Vanni, lähdet kai tänä iltana arpajaisiin. Ne on pantu toimeen suomalaisen teatterihuoneen rakennuskassan hyväksi, niin asia koskee meitä kaikkia emmekä saa jäädä pois kukaan, ken vaan kynnelle kykenee. Sanalla sanoen, se koskee meitä kaikkia.

— Johan velikulta houraat nyt, kuului Vannin välinpitämätön vastaus. Mitä teatteri koskisi meitä kaikkia. En ainakaan minä tarvitse.

— No, no. Tarkoitus on hyvä, vaikkapa emme sitä käsittäisikään, innosteli Aaro. Lähdethän kuitenkin, minä maksan edestäsi ovirahan ja ostan arpojakin, elä estele nyt, sinä tarvitset siellä käydä, kello kuusi tänä iltana alkavat kaupungin lukutuvalla. Lähdemme täältä neljänneistä vailla kuusi... Lähdemmehän?

— En ainakaan minä ja tuskimpa muutkaan, kielsi Vanni päättävästi.

— No aivanko totta et lähde?

— Totta kuin vettä.

— Mutta sinä kadut jälestä, et usko miten mahtavaa siellä tulee olemaan. Tiedätkö että sinne kuuluu tulevan koko Suomen mahtavin laulukuntakin ja avauspuheen pitää mainio puhuja, Konstantin Blom. Ja, ja, se tulee olemaan sen laista, jommoista ei ole täällä ennen kuultu eikä nähty. Kaikki ihmiset ovat ihan puolikylistään menossa, niin sinäkö jäisit pois; miltä se näyttäisi?

— Näytti miltä näytti, niin minä kuitenkin jään, kuului Vannin järkähtämätön sana.

Aaro otti Vannin käden hyvästelläkseen ja näytti olevan kiireessä pois lähdössä, mutta terotti silmänsä Vannin silmiin ja yhä uudisti:

— Mutta sinä kuitenkin lähdet kello neljännestä vaille kuusi. Lähdemme täältä, niin kerkiämme jalkasinkin mennä. Menemme tästä tätä itäistä Puistokatua ensin Vuorikadun nurkkaan ja sitä myöten Satamakadun kulmaan ja sitä myöten perille. Se on sitä myöten valmista, eipä muuta kuin lähdetään.

— No, elä kiusaa. Sannankaan tähden en lähde.

Aaron kasvoissa sälähti leimahtava punastus, heitti Vannin käden, hyvästeli Sannaa ja lähti ulos.

Se Vannin sana: "en Sannankaan tähden" oli Aaron mielestä enempi kuin koko päiväiset muut tulokset. Nyt hän uskoi, että kaikki tuo itsensä kieltäminen Vannilla on vaan "Sannan tähden" ja ehkä raamatun käsittelemisenkin ainakin suurimmaksi osaksi Sannan tähden. Ja se sana soi nyt Aaron mielessä koko illan, että "Sannan tähden", "Sannankaan tähden", "en Sannankaan tähden". Aaron mielestä oli nyt kaikki voitettua kun tiesi, että tämä oli Sannan tähden.

Huomenna tuli Aaro Vannin työhuoneeseen, lopsautti ruskeita rukkasiaan yhteen ja ihastuneena huudahti:

— Voi, voi minkä vahingon teit itsellesi kun et tullut arpajaisiin. Siellä kuultiin nyt sen mainion Blom'in puhuvan, voi, voi, miten voimakasta se oli, se on jotakin nähdä ja kuulla senlaisia puhujia. Sitten Sormusen maisteri piti pitkän ja elävän puheen teatterin tarkoituksesta. Ja neliäänistä laulua kuultiin; voi, voi miten mahtavaa se oli, oikein tahtoi hurmata.

— Ei maista mikään millekään, keskeytti Vanni surumielisesti. Nyt on Sanna maannut täyteen seitsemän viikkoa niissä kahleissa ja tohtori eilen illalla tarkasti voisiko päästää kääreestä irti, mutta ei... Toiset seitsemän viikkoa määrättiin vielä makaamaan siinä sijassaan.

— No, miten niin? huudahti Aaro kauhistuen.

— Siinä kurjassa taudin syömässä raihassa paranee luun viat niin hitaasti... Onnettomista onnettomin, mitä hän saa kärsiä!

— Vai yhä seitsemän viikkoa. No, mitä ihmettä! Seitsemän viikkoa ja yhä seitsemän viikkoa, yhteensä neljätoista viikkoa, oi hirmuista, jahkaili Aaro ja koetti tekeytyä surumieliseksi, samantyyppiseksi kuin Vannikin, vaan sitä hän ei voinut tehdä niin ettei Vanni olisi huomannut siinä jotakin teeskentelyä.

Vanni heittäytyi nyt aivan puhumattomaksi, tehdä suki vaan työtään niinkuin tulen sammuttaja, niin Aarokin jäi äänettömäksi ikäänkuin odottamaan mistä aineesta Vanni alottaisi puheen, niin hän olisi mies valmis jatkamaan ja saamaan Vannia iloisemmalle tuulelle. Mutta Vanni pysyi vaan raskasmielisenä ja semmoinen selittämätön kolkkaus tuntui hohtavan Aaroon.

Vannin mielessä paloi nyt saada ilmoittaa Aarolle, että hänkin tietää sen pahan huhun mikä kylällä heistä liikkuu, nähdäkseen varsin mitä se Aaroon vaikuttaa ja näyttääkö Aarolla olevan halua saada se raukeamaan. Kolkolla tavalla ei kuitenkaan Vanni tahtonut sitä ilmaista ja mielti nyt miten hän sen sanoisi.

Pitkän tuokion perästä näkyi Vannin povessa kypsyvän joku ajatus sanoiksi, sen näki hänen virkenevistä kasvoistaan.

— Minulla on sinulle Aaro sanomista, mutta et saa pahastua, kuului Vannin vakavat sanat.

— Pahastua! huudahti Aaro naurahtaen. Jos sinä sanot pahasti, niin minä pahastun, sille en taida minä itsekään mitään, sitä vähemmin sinä. Avaa kuitenkin suusi ja sano jotakin, mutta elä pahasti, muista se... Etkähän sinä viitsikään minulle pahasti sanoa.

— Pahastippa nuo ihmisetkin puhuvat ja juuri meistä... Koska Sanna tulee viipymään vielä niin kauvan linikassa, niin et saa sinä käydä minun luonani täällä ennenkun Sanna joutuu kotiin, kuului Vannin suusta nureksivat sanat ja pää painui alas, seisoo silityspöytänsä ääressä ja levitellessä silitettäväksi kasteltua paidan etua.

— Enkö saa käydä... Muutahan toki se lauseen osa niin, että sinä saat käydä joka päivä minun luonani, niin kauvan kun Sanna joutuu kotiin, niin sitten en pahastu, muistutti Aaro leikkillisesti.

— Empä muuta. Ei ole mikään helppo asia joutua jokahisen ihmisen silmän väännteeksi... Ja koskeehan se sinuun yhtä paljon kuin minuunkin.

— Minuunko koskisi se jos juoruämmät sanoisivat sitä tai tätä! Hyh. Kaikissapa sitten juttuun tultaisiin.

— Todellakin, eikö koske sinuun jos meistä ihmiset puhuvat pahaa? muistutti Vanni ja katsoi Aaron silmiin terävästi.

— Ei, ei, tuhannen kertaa ei koske minuun mitään.

Aaron näistä viimeisistä sanoista kajahti järkähtämätön lujuus ja Aaron silmistäkin loisti varmuus. Aaro tällä lujudellaan tahtoi varsin näyttää, ettei Vanninkaan pitäisi siitä kajota mitään, puhuiipa ihmiset mitä tahtoivat, ja sentähden katsoikin Vannin silmiin terävästi nähdäkseen että mitä ne siihen vaikuttaa.

Vanniin vaikutti tämä aivan järjestyvästi. Hän punalta päättään ja arveli sanoa, että muuta en tarvitse tunteakseni sinua, mutta ei kuitenkaan sanonut sitä eikä muutakaan. Kasvot kävivät tuhostuneen näköisiksi ja kirkkaat kyneleet vierivät kohta kasvoja alas. Muuten käytöksellään tahtoi Vanni osottaa, että hän oli kerrassaan kyllästynyt Aaroon.

Aaro näki tämän, niin heittäytyi ystävälliseksi, tarjosi kätensä Vannille ja vakuutti:

— Vanni hyvä, leikillänihan sanoin, olethan ennenkin leikkiä sietänyt.

— Minä kysyin todella, niin silloin piti todella vastata, muistutti Vanni eikä kajonnut Aaron tarjottuun käteen, kääntyi selin Aaroon ja teki työtään. Vaan Aaro värjätteli melkeen päiväkauden Vannin huoneessa, alotti aina jotakin puhetta, mutta Vanni ei virkkanut sanaakaan; ei edes katsonutkaan sinne päin, niin se loppui lyhyeen. Työnsä tehtyä Vanni siirtyi kamariinsa ja nykäsi ovensa lukkoon jälkeensä, niin Aaro näki nyt parhaaksi lähteä niine hyvinsä pois. Mutta oven takaa kuitenkin pyysi kaikkea anteeksi ja lausui lämpimästi hyvästijättösanansa.

Aaro ei käynyt Vannin kotona moneen päivään, mutta tuli kumminkin taas yhtä leikkilisenä kuin ennenkin ja jatkoi taas todellakin käyntiään Vannin luona huolimatta ihmisten puheista. Mutta Vannia hän ei koskaan saanut hyvälle tuulelle.

Vannista tuntui usein aivan kauhealta kun kuuli miten pahaa hänestä Aaron suhteen puhuttiin. Mutta toiselta puolen oli mielestä sangen hyvä että juuri juoruämmän työn kautta pääsi sisällisemmin tuntemaan Aaroa. Tähän asti hän aina oli uskonut Aaron pitävän häntä vertaisenaan, joten tuohon arvossa pidettyyn viehättävään toivorikkaaseen nuorukaiseen tunsu usein melkein voittamatonta kiintymystä, vaikkapa hänen käsitteensä Jumalasta ja Jumalan hallinnosta maailmassa olivatkin kiistan alaisia. Samanlaisen puhtaan kiintymyksen häneen luuli Vanni Aarossakin syntyneen, jonka pakottamana hän niin usein kiirehti hänen luokseen. Nyt kuitenkin oli Vannin kunnia tämän tähden joutunut juoruämmän raiskattavaksi, mutta Aaro ei tehnyt mitään sen poistamiseksi eikä näkynyt hänessä vähintäkään säälin tunnetta, ei pitänyt edes vähääkään omaa kunniaansa loukkaavana.

— Hyi, sinä viheliäinen maailma, kuului usein Vannin syvä huokaus.

Milloin vaan Vanni näki nyt Aaron tulevan, lukitsi hän ovensa, ja Aaro sai palata niine hyvineen takasin. Tämä vaikutti Aaron ylpeyteen, että monta kertaa ei Aaro tullut tarjolle.

Aaro oli mennyt Helsinkiin tutkintojen suorittamista varten. Nyt luuli Vanni, että kaupungin muijain kieli heittää laulamasta hänen kohtaansa, mutta niin se ei ollut. Missä vaan joutui ihmisten keskuuteen, niin niitten kasvoista karkasi vapaus ja silmät tarkastelivat häntä inhottavan julkeasti.

Tämä tuntui Vannista ihan tukehduttavalta, ei auttanut edes Sannallekaan sanominen, että hän on viaton, sillä Aaron tiedettiin jollekin ystävälleen vakuuttaneen sen juorun oikeaksi, siten kostaakseen Vannin ylpeyden; ja juoru sai nyt uutta vauhtia. Nuoret ja vanhat puhuivat vaan siitä — siitä eikä mistään muusta. Sannan vanhoilla ystävillä oli nyt asiaa Sannan luokse kertomaan tätä Sannalle.

Vanni ei ollut moneen päivään käynyt Sannan luona, kun linikassa heikontunut Sannakin oli kääntynyt uskomaan sitä ilkeää huhua. Mutta tuskallista oli kuitenkin olla näkemättä Sannaa, ja meni hän nyt linikkaan ja taas hiipien likeni Sannan vuodetta, kun näki sen olevan levottomalla mielellä.

— Ei mikään ole enää mahdotonta, ei mikään... Oi, sinä kirottu maailma!

— Mikä ei ole mahdotonta? kuiskasi Vanni hienosti vapisten ja kierti Sannan eteen.

— Maailmassa ei ole mikään enää mahdotonta, kuului Sannan surullinen vastaus.

— Maailmassa on nytkin mikä ennenkin mahdotonta, huomautti Vanni ja tarttui Sannan käteen. — Sanna rakas, tekisin mitä ikänä voisoin poistaaksesi sinusta sen väärän luulon mistä kärsit.

— Väärän? kuului heikko sana Sannan suusta ja silmät vettyivät.

Sannan sanasta ei käynyt selville mistä mielestä se sana oli, niin Vanni nojasi itsensä Sannan rinnoille, antoi muutamia kuumia kyyneliä tippua Sannan käsille ja rinnoille ja kuiskasi:

— Sanna kulta, saanko sinua enää rakastaa vai kiellätkö senkin?

Sannan rinta nytkähti, tarttui syliksi Vanniin ja virkkoi:

— Mitä kysyisit siitä?

Sen kuultuaan Vanni suuteli Sannaa ja äänetönnä valeli häntä kyynelillään. Tunki povessaan katumusta siitä, ettei hän Sannan luona käynyt joka päivä, koskapa Sannan ystävät olivat Sannan heikkouden takia saaneet vaan lisää kärsimisiä Sannalle.

— Ethän usko enää mitään pahaa. Usko ainoastaan kaikki turhaksi, niin usko voittaa kaikki... Eikös niin, Sanna rakas? kuiskasi Vanni viimein.

Sanna ei siihen vastannut suoraan mitään, puristi vaan Vannia ja virkkoi:

— Käy nyt joka päivä luonani. On vielä kaksi viikkoa siihen kun pääsen tästä. Oi, kuinka pitkät ne ovat!... Oi, Jumala sentään... Neljätoista päivää vielä.

— Mutta kuitenkin, ainoastaan neljätoista päivää jäljellä neljästätoista viikosta, muistutti Vanni. Sehän on lohduttavaa. Ainoastaan seitsemäs osa jäljellä.

— Niin... Mutta kuitenkin vielä seitsemäs, kuului Sannan suusta matala ääni, vaan kasvoissa kuitenkin näkyi nyt levollinen tyytymys.

Vanni näki joka päivä torilla ruokavärkkiä ottamassa käydessään vinoja silmiä, ja mahtisanoja kuului sieltä ja täältäkin. Jopa rantajätkätkin valjastivat suunsa häväistäkseen Vannia.

Vanni näki parhaaksi heittäytyä reippaaksi, tukkia korvansa kaikelle. Mikäpä haukkuvain koirain suut tukkii? Mutta sanomattoman pahalta se kuitenkin tuntui, ja joka kerran kun tuli sieltä kotiin, piti itkeä yksinään ennenkun voi tehdä mitään.

Kuitenkin päivä kerrallaan kului niin Vannilla kuin Sannallakin, kului nekin kaksi viikkoa, jolloin Sanna oli pääsevä irti. Päivää ennen määräänsä oli tohtori päästänyt Sannan, ja Vanni näki nyt työhuoneensa akkunasta kun kainalosuovainsa varassa halki torin tulla haimi kotia kohti. Silmänräpäyksessä viskasi Vanni silitysrautansa rautaiselle jalalleen ja ilosta huutaen juoksi Sannaan syliksi ja kantoi kamariin sohvalle, riisui kuni pienen lapsen ja laitteli puhtaisiin pukineisiin. Hetki tuntui niin somalle, ettei kumpanenkaan senlaista olleet ennen tunteneet. Kesäkuu oli nyt jo puolitiessä ja luonto oli täydessä kukassaan, kauvan eivät Sanna ja Vanni nyt viihtyneet huoneessa, vaan lähtivät kesäiselle kävelyllä. Tultuaan kadun yli oksiaan levittävän puiston siimekseen, oli kuin salainen vetäjä vetäisi heitä siihen paikkaan, missä ensi kerran toisensa tapasivat. Nyt ei ollut enää siinä sama istuin, mutta istuin siinä oli, tuonlainen sohvan tapainen kaidenieikka, viheriävärinen, niin siihen he istuivat. Sanna ei kyennyt muistelemaan mitään, istui vaan vaalenneena kuni haudasta nostettu. Päivän tuulessa huojuileva lehdikkometsän tuhina monenlaisten lintujen lauluineen sekauneena ajurien ratasten jyrinä kuului niin sanomattoman tutulta, mutta niin tavattoman kummalliselta, että tuntui kuni taikavoima olisi liikkeessä ja lumosi kokonaan ajatusvoiman.

Vanni kun näki, että, Sanna niin makeasti nauttii paljaasta raittiin ulkoilman hengittämisestä, niin ei hänkään tahtonut häiritä puheellaan eikä siihen ollut erityistä haluakaan; paljas oleminen yhdessä puhui äänettömiä sanoja sujuvammin kuin mikään kieli. Sivukulkijain karsaat silmät eivät vaikuttaneet tänä hetkenä Vanniin mitään. Vaan oli mielestä tämä hetki sama kuin ensi kerrankin tässä tavatessa Sannaa, jolloin oli Kurkelan hoitolan kärsimiset kerrassaan voitettu, ja turvallisuus täytti mielen ja voitosta aaltoili uhkea povi.

Aaro oli jo saapunut Helsinkimatkaltaan kotiin ja saanut kuulla, että Sanna on jo poissa linikasta, kävelee omilla jaloillaan. Niin heti kun Sanna ja Vanni tulivat tältä kävelyretkeltään kotiin, nähtiin Aaro uuteen vaaleaan kesäpukuun puettuna iloisin ja viattoman näköisin kasvoin halki torin tulla viuhtovan Sannan ja Vannin kotiin päin. Mutta Vannin kasvot kuohahtivat tulisiksi, löi käsiään yhteen ja vihasta sähisten huudahti:

— Ja eikös tuo vihollisen kekäle ole tuossa! On ihan kuin palkattu. Eikö tätä hetkeäkään saanut viettää rauhassa.

— Ja mikä? kysyi Sanna säpsähtäen.

— Tuopahan Aaro, sen riettaan orja. Mutta nyt kuitenkin eroat. Nyt eroaa voi piimästä.

Enempää ei Vanni puhunut, vaan kiirehti etuhuoneeseen siksi kunnes Aaro aukasee oven.

Aaro tavallista muutterammasti pistäysi etuhuoneeseen, mutta samassa sälähti kasvot kummallisiksi kun näki edessään Vannin vihasta kuohuvan olennon; koetti tekeytyä sulavaksi ja rupesi kertomaan terveisiä Helsingistä, mutta kesken katkesi sana kun Vanni jyräytti kantapäätä lattiaan ja ärjäsi:

— Elä vedä luitasi tänne nyt, lurjus. Tiedä ja tiedäkin paikalla mistä olet tullut ja mistä on viisi hirttä poikki.

— No, mitä tämä nyt on, vai onko rietas päässyt irti? virkkoi Aaro hölmistyen ja perettyi askeleen takasin.

— Elä kysele kyytiä. Vai tulitko taas mieron kelloon kieltä korjaamaan!... Sinä kurja.

— No, no, Vanni, Vanni. Eihän tyttöihmiset viitsi katumuijain tavalla, reuhata, huomautti Aaro naurusuin.

— En kuule laverruksiasi, kävele jalkoihisi ja heti! tiuskasi Vanni tulta säihkyvin silmin. Mutta näki Aaron vehkeen, että se leikin varjossa rupeaa väsyttämään ja voittamaan, niin Vanni ihan tulen liekin tavalla pyörähti kamariin, räpsäytti oven peräänsä kiinni, että koko rakennus helähti vastaan ja pyöräytti salpaan.

Aaro koetti hypätä Vannin jälessä, joutuakseen oven rakoon, ennenkun ovi kerkiää kiinni, mutta joutui silmänräpäystä liian myöhään ja jäi oven taakse. Aaro ei kuitenkaan ollut hätäpoika, koputti oveen ja kysyi tyynesti kuin ei mitään olisi tapahtunut:

— Onko siellä Sanna? Minä olen Aaro, setäsi poika.

— Ole vaikka seitenpäisen poika, mutta nyt et tule, tiuskasi yhä Vanni.

— "Olenhan minä tuttu mies kuin kontio, vanha tuttu", sanoi mustalainen.

— On nähty ennenkin niin valkeita suoloja, vaan ei ole raettakaan maistettu.

— Kuuleeko Sanna? Minä olen Aaro, setäsi poika, kuului taas vähäsen loma-ajan kuluttua oven takaa hienon koputuksen seasta pyytävä ääni... Ei tarvitse muuta kuin avata ovi, minä tulen omine jalkoineni sisään... Olen vielä nuori, se entinen Aaro, setäsi poika.

Tuon viimeisen sanansa sanoi Aaro niin surkealla ja valittavalla painolla kuin vaan taisi ja painoi korvansa oven rakoon kuullakseen eikö se synnyttäisi naurua, luuli että Sanna ja Vanni puristavat nauruaan ja toivoi sen muutaman minuutin kuluttua puhkeavan ulos, mutta ei sitä viimeinkään tullut.

Sanna ei virkkanut tähän mitään. Vannin käytöksestä enemmän kuin sanoista kävi nyt selville Vannin viattomuus niitten juorujen suhteen. Ja Aaron leikilliseksi heittäytyminen tänä hetkenä suututti Sannaa, että hän oli yhtä vihanen kuin Vannikin, mutta kätki sen poveensa ja viittasi Vanniakin pysymään ääneti, vaikkapa Aaro koputti ovea yhäkin.

Aaro kuitenkin kun tunsu, että ei saanut asukkaita iloisiksi eikä leikillään voitetuksi, pakeni hiipien ulos ja katosi omille teilleen.

Sanna tuli enemmin ja enemmin vakautumaan siitä että liian paljon oli suosittu Aaroa hänen kotonaan, joka oli aluksi hänen syynsä, ja sen tähden ovat syntyneet Vannin niskoille nämä ilkeät juorut, ja hän kärsi nyt siitä yhdessä Vannin kanssa, vaan luuli kuitenkin Aaroa vihaamalla ja näyttämällä sen vihansa julki voittavansa kaiken takaisin. Mutta niin ei käynyt. Maailman suuta oli vaikea tukkia. Jokahinen uskoi Aaron ja Vannin suhteen kaikki kertomukset tosiksi, sitä paremmin kun

näkivät Sannan vihaavan Aaroa. Juorumuijatkin ottivat tästä uutta vettä myllyynsä ja nyt missä vaan nähtiin Vannin liikkuvan, niin tiedettiin sen liikkuneen Aaron mailla.

Vanni ei nyt viitsinyt liikkua ilman Sannaa mihinkään. Mutta ei sekään auttanut. Eräänä sunnuntaiaamuna ei ollut Sanna terve ja Vanni sai mennä yksinään ranta-torille ostamaan päivän tarpeita.

Vanni kotiin tultuaan paiskautui suulleen sohvalle, itki sydämensä pohjasta ja itkunsa seasta saneli:

— Ei uskoisi ihmisiä tuonlaisiksi. Luulisi heitä järkensä menettäneiksi. Häpeävät olla tuonlaisia. Olisinko mitään heille tehnyt ja kuitenkin häväistäjän.

— Aivan hattupäisiä rouvia olivat, jotka niin kavalasti vieressäni kuiskivat: Susiapa täällä on, leipäsusia kauniita ja suuria, vaan ei ne syö lapsia. Sitten nauraa ketkautettiin yhteen suuhun... Hyi kataloita!

— Vähän kai hattu estää ihmistä pahuudesta... Kyllä tiedän ja tunnen monta hattupäätä, muistutti Silverseenin rouva, joka oli tullut Sannaa katsomaan kun tiesi sen sairastavan, ja hymähti salamyhkäistä naurua. Sitten pitkän tuokion perästä jatkoi:

— Olin aikanani köyhän perheen kaunis tyttö minäkin, kuten sinä Vanni nyt; kaikki olen kokenut mikä sinulla on vasta alussa... Jos kenelle, niin juuri senlaisille ei ole anteeksi antaminen helppo, mutta kun muistaa että tämä ei ole yhden ihmisen vika, vaan on koko maailman tapa, niin saattaa sen helposti viskata maailmalle itselleen. Muistutan sinua kun olet vielä nuori, että elä itke pois ihania silmiäsi... Jos menet aina itkeneillä silmilläsi ihmisten näköön, niin ei ainoastaan parjaajahaluiset, vaan paremmatkin ihmiset ottavat siitä paha merkkiä. Vaan jos annat kaikille anteeksi, pysyt iloisena, näytät ystävälliset kasvot kaikille, niin parjaajatkin tähän kyllästyvät. Sanalla sanoen, ainoastaan anteeksi antamalla voittoa maailman... Mutta voi, voi tätä maailmaa! Arveli sanoa, että köyhän tytön kauneus on kallis pantti; sielun vihollinen iskee orjainsa kynnet siihen, ja kuinka monta nuorta tyttöä onkaan viety turmion teille sitä tietä, mutta keskeytti sanansa pelätessään että se Vannin mieleen vaikuttaisi hämmentävästi, ehkä pahastikin.

Vannista soi rouva Silverseenin ystävällinen puhe oikealta ja mielensä tunki tyyntyvän, niin pesi kasvonsa ja otti iloisen muodon, mutta kaapin päällä seisovan kuvastimen edessä otsatukkaansa kammatessaan näki silmänsä olevan itkeneen näköiset taas, kuten ennenkin senlaisena hetkenä, niin painui mieleen yhä syvempään rouva Silverseenin sanat: "elä itke pois ihania silmiäsi", ja päätti ottaa rouvan neuvokin varteen.

Pitkän harjotuksen perästä tuli Vanni senlaiseksi, ettei kenenkään paha sana häneen vaikuttanut mitään. Nyt tiesi hän kumminkin rajan minkälaiseen joukkoon hän kuului. Hän kaikkia halventajoihin voi katsella alhaisemmiksi itseään eikä tuntenut heidän kanssaan olevan ensinkään sopivata tehdä vähintäkään seuraa, koskapa niitten seurassa ei saanut kuulla mitään muuta kuin vaan toisesta ihmisestä paha. Mutta verrattoman hyvälle näytti toiselta puolen, että muijat noilla heltymättömillä juoruillaan saivat aikaan sen, että Aaro tuli vierotetuksi pois hänen ystävyystään, että Sannakin joutui sitä vihaamaan, jota paitsi Aaron kavaluus olisi voinut mennä hyvinkin pitkälle. Näytti nyt siltä kuin Jumala olisi määrännyt nuo katumuijat varjelemaan häntä turmiosta. Sempätähden Vanni, missä hän vaan liikkui, voi näyttää iloisia kasvoja, ja elämä tuntui nyt todelliselta elämältä, kun maailmakin oli näyttänyt mitä hänellä oli.

XIX.

Sannan rintatauti kiintisi päivä päivältä ja ennen tulevata kesää vei hänet hautaan.

Puistoisen hautausmaan päivän kaltevalla vietteellä suurien aarniomäntyjen vaiheella seisoi Sannan rautainen hautaristi, jonka toukokuun kauniina päivänä Sannan sukulaiset pystyttivät siihen. Mutta sen juurella oleva pehmyt hiekkamullos kesän lämmitessä päivä päivältä painui alemmas ja alemmas, sitä myöten kuin haudassa suli se lumi, joka talven tuiskuisena myrskypäivänä Sannan arkkua sinne peittäessä oli multaan sekaantunut.

Vannin välityönä oli nyt joka päivä käydä erästä toisesta paikasta sangolla kantamassa multaa haudan päälle, että se pysyi kukkurina, ja työn tehtyä tuntui sydän ikäänkuin vaativan, että piti itkeä polvillaan pieni hetki siinä ristin juuressa ennenkun voi palata kotiin...

Kesän kuluessa vakautui hautakumpu, ettei enää painunut ja Vannin liika-aika, mikä vaatteiden silytyksestä jouti, meni pensaitten ja kukkien istuttamiseen haudalle. Ja elokuussa oli jo ympäriinsä kiertävä pensasaita hautakummun ympärillä ja hautakumpua peitti kukkien kirjavuus. Ainoastaan pensas-aidan ja kukkatarhan välillä kierti vaan pyöreäpohjaiselle kourulle silitetty santainen käytävä. Tämän kastelemisessa oli nyt Vannilla jokapäiväinen työ. Mutta, myöhänä, iltana viimeinen kasteleminen täytyi tehdä kyynelillä, eikä viipyminen missään muussa paikassa tuntunut olevan niin mieluinen, kuin siellä petäjien röyheitten oksain kattaman hautaristin juuressa kyyneltensä palkkioksi hengittää kasvien tuoksua.

Usein kävi niin, että lämpymänä elokuun yönä Vanni viipyi siellä melkein koko yönkin, että päivän valjetessa vasta ja yöilman kolkostuessa palasi kotiin nukahtamaan jonkun hetken.

Aaro oli tänä kesänä Kurjalan hovioikeudessa palveluksessa, päästäkseen tuomariksi, eikä ollut nyt Aarosta Vannille kiusaa. Mutta Kokkolan Santeri maisteri suuntasi kävelyretkensä aina iltasin sinne äitinsä vuotta aikaisemman hautakummun tienohille, minkä merkinä seisoivat pensaitten kiertämä marmorikivi ainoastaan kymmenen askelta etempänä Sannan hautakummusta. Santeri ei tuntenut kenenkään kanssa olevan hauskemman viivähtää hetkeksi puhelemaan kuin sen kyynelsilmäisen Vannin kanssa. Sattuipa tämän yhden tai toisenkin kerran näkemään kolmannet silmät, niin tästä taas oli uudestaan katumuijain suu kahallaan. Nyt kuitenkin ei Vanni antanut itsessään sille hulle tilaa, vaan painostavalta kuitenkin tuntui pysyä aina ja aina vaan ihmisten sormellaan osotettavana. Siitä huolimatta kuitenkin Vanni ja Santeri, sattuessaan yhtä aikaa sinne hautakumpujen tienohille, istahtivat milloin toisen, milloin toisen hautakummun pensaitten vaiheelle puhelemaan elämänsä kokemuksista, ja tavattoman hauskaa oli tämä kumpasestakin kun kumpasenkin ainoat rakastetut makasivat maan alla. Santeri oli äitinsä Katri Kokkosen isätön poika ja sentähden muistaessaan omaa halveksittua sukujuurtaan tiesi, minkälaisen kaateen alaisena saa moni viaton ihminen olla, ja hän nyt sääli Vannin kohtaloa, kun kuuli että hänen tähtensä puhutaan Vannista pahaa.

Santeri ei käynyt enää äitinsä haudalla koskaan sillä aikaa päivästä kuin tiesi siellä Vannin olevan, mutta sitä enemmän hänen kaipionsa kasvoi Vanniin...

Eräänä päivänä postinkantaja toi Vannin työhuoneeseen kirjeen, joka näkyi passitetun kymmenen pennin postimerkillä ja leimatun oman kaupungin postitoimistossa tänä päivänä. Kirjeen kuoresta näkyi tuntematon miehen käsiala, niin Vannin kasvot punastuivat ja kauhistuen huudahti.:

Mistä tämän saitte?

— Konttoristapa tietenkään, näettehän leimastakin, muistutti postinkantaja tyynesti ja alkoi kirjelaukkuineen vetäytyä ulos.

Vanni ei siinä kiireessä tiennyt mitä sanoa. Hän pelkäsi, että kirjeessä voi olla sisältönä hyvinkin hävytöntä, ja mielti sen ihan aukasematta antaa postinkantajalle viedä takaisin, mutta huomasi, että eihän postinkantajakaan tiedä kuka on sen postilaatikkoon pannut. Toisekseen arveli pistää sen juuri parastaikaa syyteltävään silyysrautain lämmitysuuniin. Repäsi hän kuitenkin auki nähdäkseen kirjoittajan nimen, mutta samassa huudahti; "Vilpitön ystäväsi Santeri Kokkonen". Tämän sanottua Vannin kasvot vaalenivat, mutta punastuivat heti ja arasti hapuilevin silmin siirtyi kamariinsa, istui sohvalleen ja alkoi lukea ja ääni hieman väräsi:

'Rakas Vanni!!!

Otan vapauden sanoa näin. Ei mikään koske kipeämmin kuin kuuleminen puhtaammasta viattomuudestamme pahoja juttuja... Onko rakkaus haudassa lepäävään rakastettuun, yhdistettynä orpouden tunteeseen, saastaista? Ei, Jumalan tähden ei... Onko niitten tunteiden viaton vaihto saastaista? Ei. Tuhat kertaa ei... Kaikessa pahassa on kuitenkin hyvääkin. Ei mikään todista viattomuuttasi Aaron suhteen puhtaammin kuin nykyinen puhe minun suhteeni... Aaro ei siitä kuitenkaan kärsi, vaan minä kärsin yhtä paljon kuin sinäkin... Jo vuosia neljä taaksepäin eräänä kesäkuun kauniina iltana Nettalan kisakentällä numeroisilla leikkiessämme, jolloin kolme eri kertaa valitsit minut pariksesi, sykähti rintani sinua kohtaan. Mutta olen luullut näkeväni Aaron olevan monin verroin likempänä sinua, ja silloin aina olen muistanut olevani entinen isätön poika, jonka tähden on täytynyt tähän asti salata kaikki mitä povessani on kytenyt. Nyt kuitenkin tuon salaamisen tunnen käyvän mahdolltomaksi... Juuri eilen sain opettajan paikan tämän kaupungin suomalaisessa lyseossa, joten taloudellinen tilani on vakautumassa, niin... Sanonko vai en?... Nykyään liikkuvien inhoittavien puheitten takia olen arka tulemaan luoksesi kylään, niin sanon tämän kautta, nämä ensimmäiset sanani, jonka antanet toki anteeksi. Tämä puhelutapa on kuitenkin liian niukka välittämään kaikkea sitä, mitä meillä toivoakseni tästä lähtien tulee olemaan, jonka tähden pyydän sinua ilmoittamaan kirjeessä saanko ja milloin saan käydä luonasi puhelemassa useamman sanan.

Jään odottamaan vakavaa vastaustasi, jota et suinkaan kieltäne.

Vilpitön ystäväsi

Santeri Kokkonen.'

Vanni lukiessaan tätä kirjettä meni aivan sekasin. Hän luki ja luki, mutta mieleen ei jäänyt mitään kokonaista. Nimensä perässä näki hän kolme huutomerkkiä ja monessa kohti näki hän kirjeessä pitkät rivit paljaita pisteitä ja tiesi niittenkin merkitsevän jotakin, mutta mitä?

Silitysraudat kuumenivat ja täytyi ruveta työhön, mutta työnsä välissäkin hän sitä aina luki ja somalle se tuntui.

Tänä päivänä ei kuitenkaan tullut sen selvempää. Vannin mielessä tuntui, että kirjeeseen kumminkin on vastattava ja otti aina kirjoituskoneensa ja paperinsa esille, mutta ei sujunut paperille mitään. Luki hän taas uudestaan Santerin kirjettä, ja koetti asettua kirjoittamaan, mutta paperille ei vaan jäänyt mitään semmoista, jota olisi viitsinyt muille ihmisille viitata. Niin repäsi hän sen palasiksi, viskasi uuniin ja koetti kirjoittaa uudestaan, mutta sen kävi samoin.

Univuoteellakin iltasella Vannin ajatukset hapuilivat kauvan sitä ja tätä. Paino tuntui mielessä, että hänen piti vastata Santerin kirjeeseen, mutta väliin jylähti aina, että josko on seurauksena samanlaiset seikkailut kuin Aaronkin kanssa. Olihan kumminkin Santerin kirjeen lopussa takaamassa sanat "Vilpitön ystäväsi". Sitä paitsi Vanni muisti Santerilta jo aikoja ennen saaneensa monta puhtaasti loistavaa silmäystä, jotka nyt yhdessä tuon kirjeen kanssa puhuivat enemmän kuin mikään muu.

Vannin mieli kuitenkin nukkuessa oli selvinnyt siksi että turha oli hänen kirjoittamalla ruveta pitkiä kertomaan. Otti hän iloisena paperinsa ja kirjoitti siihen:

'Hyvä, Santeri!

Tule tänään kuuden aikaan.

Vanni.'

Tämän pisti hän nyt kirjekuoreen, kirjoitti osoitteen, varusti sen kymmenen pennin postimerkillä ja juoksutti sen torin toisessa laidassa postitoimiston seinässä riippuvaan kirjelaatikkoon. Ja samassa kun kirje pudota kopsahti tyhjästi kumahtavaan keltaiseksi maalattuun rautaiseen kirjelaatikkoon, pyörähti Vanni pois ja lähti juoksujalassa huristamaan takaisin eikä huomannut, että postitoimiston akkunasta katsoi mies, joka heti Vannin mentyä tuli tyhjentämään laatikkoa... Eikä vähintäkään voinut aavistaa, että tämä postilaatikon tyhjentäjämies läpikuultavasta kirjeestä luki sanat ja pistettyään kirjeen toistaiseksi syrjään, ettei se tänä päivänä saapuisi perille, nauraen ja ivaten kertoi sen sisältöä toisille jo silloin kun Vanni torin toisessa laidassa kiirehti kotiinsa...

Tämän päivän oli Vanni aivan kotona. Mieli oli vaan siinä eilen tulleessa Santerin kirjeessä ja vieraakseen odotettavassa Santerissa, ja pienimmänkin risauksen kun kuuli oven takaa, niin luuli hän aukenevan oven ja ovelle ilmestyvän Santerin iloiset viiksihuuliset kasvot. Santeri ei kuitenkaan tullut, vaikka Vanni, lukien Santerin kirjettä ja väliin aina mieltien sitä ja tätä, odotteli myöhään. Ja onteloksi painui mieli...

Huomenaamuna meni Vanni kauppatorille ostamaan päivänsä tarpeita. Mutta jääkylmäksi karahti Vannin koko ruumis, kun katupoikain suusta kuuli ivallista hokemista: Hyvä Santeri, tule tänään kuuden aikana, tule tänään! Hyvä Santeri, tule tänään.

Vanni kuuli tämän, että hänen eilisen kirjeensä sisältö on jo poikain suussa, ja tiesi nyt sen joutuneen poikain tiedoksi ainoastaan Santerin kautta. Santerin, jonka sydämmellinen kirje on häneltä panttina kaiken tuon.

— Suuri Jumala. Mitä ovat ihmiset! huokasi hän kiirehtiessään kotiinsa. Ennen aina halusi Vanni mennä itkemään Sannan haudalle, jos mistä seikasta murtui mieli, vaan nyt, päästyään kotiin ja lukittuaan ovensa, paiskautui hän lattiaan, siinä itki ja pyöri lattiassa makkarana kuni suonenvetotaudissa. Pyöri pitkän hetken ennen kun tointui.

Huomenna oli pyhä ja oli kaunis päivä, niin kaunis kuin Syyskuun puolivälissä voi olla, mutta kukkain ja lehtien surkastuminen Sannan hautapensastossa muistutti jo syksyn tuloa. Siellä pensasten kiertämän hautaristin juuressa istui Vanni koko päivän ja luki kirjojaan aina siksi kunnes kyynelät hämärtivät silmiä. Silloin hän aina keskeytyi lukemasta, antoi kyynelten juosta haudan hiekalle, niin kauvan kunnes itsestään heitti. Tällaisena hetkenä tuli Santeri hiljaa hiipien Vannin luo, seisoi siinä kauvan, ja Vannin huokausten seasta kuuli sanat:

— Hyvä Jumala miksi en saa kuolla, kun elämäni ei kuitenkaan ole elämää... Miksi?

— Mitä on tapahtunut? virkkoi ystävällisesti Santeri, seisoessaan Vannin rinnalla, ja tarjosi kättään, tervehtääkseen Vannia.

Vanni säpsähti ja ennenkun ajattelikaan pisti kätensä Santerin käteen.

— No, mikä todellakin on tapahtunut? Olethan ihan muuttunut, uudisti Santeri, Vannin kädestä pitäen. Tiedäthän sen, ettei Sanna tule takaisin vaikka kuinka itkisit.

— En tahtoisikaan takasin, kun pääsisin itse sinne, kuiskasi Vanni, pyyhkien silmiään.

— Ei surma ota ojettua, ei tapa tauti tarjottua, on vanha sananlasku, muistutti Santeri ja istahti Vannin lähelle ruohoiselle pensaspenkin laidalle.

Vannin mielessä paloi, että pitäisi antaa Santerille paha sana, että hän ymmärtäisi jättää hänet rauhaan, kuten Aarokin, mutta Santerissa kumminkin näkyi niin vilpittömälle kajastava ystävällisyys, että ei voinut. Kun yritti jotakin sanomaan, joka olisi hiemankaan ollut loukkaavaa, niin oli kuin joku salainen voima olisi pitänyt leukoja kiinni.

Santeri näki, että Vannilla olisi halu sanoa jotakin asiallisempaa, niin naurahtaen muistutti:

— No sano nyt jo, kun sana näkyy olevan jo kielesi päällä.

Vanni kun ei muutakaan osannut, niin kysyi suoraan:

— Oletko saanut kirjettäni?

— En. En ikänä.

— Etkö todellakaan? uudisti Vanni ja tuijotti Santerin rävähtämättömiin silmiin, joista selvään näkyi Santerin viattomuus.

— En, en. Olenhan odottanut vastausta kirjeelleni, mutta turhaan. Ja sitä juuri ihmettelen.

— Sen saatuani kirjoitin neljä sanaa, jätin ne toissa iltana kirjeenä postilaatikkoon. Mutta eilen rantatorilla katupojat tiesivät jo sen sisällön.

— Jätit postiin... Mutta muistatko, että panit kirjeen kiinni?

— Kyllä. Ja varustin postimerkillä ja vein laatikkoon.

— Mutta missä kuitenkin on vika? — Vanni oli aivan töhmerönä siitä eikä kyennyt sanomaan mitään, kasvat vaan rupesivat tulistumaan. Tämän näki Santeri, niin koetti hän hyvittää: No elä ole milläsikään, oli se missä oli, anna sen olla siellä. Mutta Vanni ei näkynyt sitä kuulevan, ravisteli päätään ja hieroi käsiään hiljakseen.

Santeri näki, että Vanni yhä syventyy niihin menneisiin, niin saadakse Vannin mieltä hajaantumaan, otti taskukirjastaan paperipalan ja lyijykynän. Tarjosi ne Vannille ja hiljaa visahti:

— Muistatko mitä kirjoitit siinä kirjeessä minulle, kirjoitappas nyt tähän ne sanat... No kirjoitahan nyt.

Vanni pyyhkäsi kasvojaan, otti paperipalan, kynän, ja kirjankannen päällä kirjoitti ne sanat mitä siinä hukkaan joutuneessa kirjeessä oli ja näytti Santerille.

— Vai niin, virkkoi Santeri ja silmät remahtivat loistaviksi. Otti sitten sen kynän Vannilta, kirjoitti paperipalaseen: "Se päivä on mennyt, onko tänään se päivä, jolloin saan tulla?" ja näytti Vannille.

Vanni otti taas kynän, kirjoitti siihen: "Milloin tahdot?" ja näytti Santerille. Santeri kirjotti: "Huomenna".

Vanni kirjotti nyt hyvin selvästi sanat: Silloin odotan.

Santeri sen nähtyään nyökäytti päätään, naurahti ja virkkoi:

— Nytpäs eivät kirjeet joutuneet hukkaan. Ei maar joutuneetkaan.

— Eikä matkallakaan viipyneet.

— Ei viipyneet... Mutta ethän sure nyt enää niin kovin kuin äsken, muistutti Santeri ja puristi Vannia kädestä.

— En voikkaan, kuiskasi Vanni ja nousi kävelemään.

Kävelemään nousi Santerikin, mutta kumpaistakin halutti kuin salainen vetäjä vetäisi Santerin äitin haudalle, jonne he ilman ajattelemattaan hiljaa käyskellen siirtyivät ja seisattuivat sen harmaan hautakiven vaiheelle, jota ruskealehtinen orjantappurapensas kuurtosi.

Santeri seiso i äänetönnä, punoi ylähuulissaan viuhottavia tummia viiksen haimenia ja alakuloisena katseli pitkin ruohottunutta hautakumpua.

— Näyttää kuin olisit unohtanut äitisi, kun et ole tänä kesänä tehnyt mitään tällä haudalla. Et noita rikkaruohoja ole puhdistanut pois.

— Ei. Ei... Pois se... Unohtaisinko hänet... Kenellä olisi enempi syytä muistamaan äitiä! Sinä, äitini rakas... Petettynä hylkiönä kasvatti pojan, työllä ja vaivalla ijartaen kitketti kokoon varoja, joilla suurimmaksi osaksi kustansi kouluni ja... Jospa olisi hän tässä, niin hän jos kukaan tietäisi kertoa murheista, joitten synty on ollut samaa mallia kuin sinulla nykyään... Maailma ei raiskattavaansa sääli. Ja sorrettua ei auta kukaan. Ei yksikään.

Tämän sanottuaan jäi Santeri äänettömäksi ja kirkkaat kyyneleet näkyivät vierivän punakoita kasvopäitä alas.

Vannikin tämän nähtyään olisi mielellään antanut herahtaa jonkun kyneleen. Mutta Sannan haudalle olivat ne juosseet niin kuiviksi, että nyt ei enää lähtenyt kyyneltä, vaikkapa sydämellä olikin kyllyiksi painoa.

Santeri ei tänä hetkenä kumminkaan viitsinyt kauvan vesitellä. Oikaisi itsensä, puistatti päätään ja kuiskasi:

— Hän lepää töistään. Hän on ainoastaan minun äitini, unhottunut kaikilta muilta.

Otti sitten taskustaan kellahtavanvaalean, silkkisen nenäliinansa, pyyhki sillä kasvojaan ja ajatteli jättää Vannin hyvästi, ettei kerkiäisi taas joku heitä näkemään. Mutta sopimattomalta näytti kuitenkin surumielisenä eroaminen etenkin tänä hetkenä. Ei kuitenkaan haluttanut kajota mihinkään turhaperäiseen leikkitarinaan, niin virkistääkseen sekä itseään että Vannia, otti kertoakseen kappaleen lapsuutensa elämän tarinasta, joka samalla koski äitiäkin, josta aina oli mieluisinta kertoa. Viittasi hän Vannia istumaan hautakiven juureen, jossa hän itse aina ennen oli istunut, ja itse istui hautakummun sivulle, nojasi hartionsa tuuheaan myrttipensaaseen, punoi vielä hetken notkeilla sormillaan harvoja viiksiä ja katseli poutaiseen korkeuteen kohoavia tuuhealatvaisia mäntyjä ja ryöheäoksaisia kellastuvia koivuja.

— Kuulin erään kokeneen miehen sanovan, että toinen ihminen saa tämän elämänsä virran yli kulkea kuin laivalla, mutta toinen saa saman matkan kulkea kuin uimalla, vieläpä aikanen kiviriippa kaulassa.

— Se on totta se.

— Minä olen yksi niitä kiviriipan kanssa kulkijoita... En kuitenkaan kadehti laivassa kulkijata. Hän ei tiedä, mitään. Ei juuri mitään. Menee vaan minne toinen vie, puhuu mitä toiselta kuulee ja jos hän kirjoittaa, ei nekään ole mitään. Vaan se, joka elämän virrassa kiviriipan kanssa lyö painia, se oppii tietämään mihin hän kykenee ja kuka hän on.

— Jos mikään, niin se on totta.

— Olin kolmentoista vuotias pienikasvuinen poikanaskali, kun meillä äitin kanssa oli yhteistä omaisuutta yksi vanha kakaraansa kaatuva hevonen, jolla ei jalka jalasta tahtonut erota. Sillä minä vedätin rahtia Ahkiolahden kaupungista tuolle kauppias Leckberg'ille. Ja mies tiedettiin olevan silloin tienestissä kun minä olin rahtikuormaa noutamassa Ahkiolahdelta noin kuudentoista peninkulman matkan päästä semmoisella hevosella... Eräänä helmikuun tuiskun kirtupäivänä rupesi hevonen sikseen uupumaan. Syötin hänelle kaikki viimeiset eväät. Syötin viimeisen leipäpalanikin ja jäin itse aivan suulle suuruksettomalle siksi päiväksi, sillä rahaa ei ollut millä saada lisää. Mutta sittenkin tuli hänen aikansa kuolla ja jätti minut orvoksi pakkastuisku-vinkkaan keskelle tuota Niepingin selkää... Ukko Huttunen asui silloin vielä Kekkolan niemessä, niin mitäs muuta kuin kyynelsilmissä lähteä juosta kimittämään ukko Huttusen kimppuun. Ukko ei kuunnellut viittä sanaa, kun valjasti suuren liinakkoruunansa reen eteen, ja silloin sitä lähdettiin, että savu pölisi reen perästä. Ja niin ukko Huttunen tuoda tomahutti minun rahtikuorman perille eikä sanonut velkovansa mitään palkkaa... Sitten saimme äitin kanssa kolmekymmentä markkaa kokoon, joilla ostettiin toinen hevonen... Hyvä hyvällä saadaan, silmäpuolella sokea, on vanha sananlasku, ja niin kävikin. Lähdin sillä taas Ahkiolahdelta hakemaan rahtikuormaa, mutta se hevonen oli syömäri, ettei se täyttynyt mistään, Menomatalla söi jo kaikki eväät ja paluumatkalla en kerjäämällä enkä ostamalla voinut hankkia tarpeellista ravintoa. Se uupui ja uupui. Ja

viimein tuohon samalle selälle kuoli, mutta likemnäksi Kokkolannientä kuin ensimmäinen.

— Herran ihme. Ja kuoli sekin?

— Ukko Huttunen oli verkkoa kutomassa pöytänsä takana kun minä astua kaaritin pirttiin ja istahdin sivupenkille. Ukko näki jo luonnon valosta kun kyyneleet vierivät kasvoilleni, että ei ole hyvin asiat. Kysyi hän kuitenkin, että mitäs Santerille nyt kuuluu. Jäi kuormanai taipaleelle, sanoin. Sen kuultuaan nousi ukko, katsoi akkunasta selälle nähdäkseen miten kaukana se on, ja ukon suusta kuului sanat: Se kai on uupunut. Sille on vietävä ruokaa, että pääsee edes taloon. Päässeekö tuo mihinkään, murahin suruissani, ja itku valtasi, etten saattanut sen enempi sanoa... Ukko nakkasi päällyksettömän turkkikasukkansa päälleen, otti tangosta parin leipää ja vihkon heiniä rekeen, valjasti hiironsa ja silloin sitä taas lähdettiin. Ukko arveli lähtiessään, että hän tuopi kuorman kotiinsa ja haalaa sen hevosensikin virkistelemaan taloon. Mutta paikalle tultuaan huomasi, että se oli jo muuttanut pois tästä matoisesta maailmasta, niin hetken katseltuaan punalti päättään ja virkkoi: Piessa, kun satuinkin ottamaan tämän vanhan turkki rajani. Mikäpä tällä viitsii tuonne maalikylään mennä... No katsokoot miestä eikä turkkia! Sen sanottuaan valjasti hiironsa sen minun kuormanai eteen, käski minunkin hypätä kuorman päälle ja silloin sitä taas lähdettiin... Silloin sairasti äitini eikä kyennyt ansaitsemaan mitään; niin kauppias Leckberg'iltä pyysin yhtä säkkiä jauhoja, tai jotakin apua, että päästäisiin elämän alkuun. Mutta kun siihen hevosen hintaan oli jo otettu tämän kuorman rahtipalkka, niin ei antanut mitään, pakeni ylpeänä puheiltanikin... Silloin olin muut elämän toimeni suorittanut siihen määrään, että jouduin kouluun. Ja uskoinkin varmaan, että sen huonon hevoslykkyni tähden olen mikä olen... Äitini kun sairasti, niin armeliaat ihmiset lupasivat antaa ruuan päivä ja talo, mutta sen ruuan palkkioksi piti lähteä kouluun. Kansakoulun kun olin jo käynyt, niin ensi aluksi oli mentävä neiti Lipposen perustamaan alkeiskouluun näkeiksi mikä mies pojasta tulee... Kaiken tämän läpi on kestänyt katkeamatta kylmä säije kauppias Leckberg'in kovuudesta minua ja äitiäni kohtaan, ettei auttanut silloin... Mielelläni soisin, että ukko Huttunen, jolta hän kavaluudella anasti talon, asuisi vielä kerran tuossa kauppias Leckberg'in kartanossa ja Leckberg ukko Huttusen sijalla samoissa tamineissa ja samassa virassa kulkisi talosta taloon kolme erikokoista verkkokäpyä rintataskussa.

— Se kuitenkin ei ole mahdollista.

— Kaikin puolin muuten on mahdollista, mutta kykeneekö kauppias Leckberg ukko Huttusen tavalla parantamaan verkkoja... Tiedä, että minä kauppias Leckberg'in konkurssipesältä ostan tuon kartanon omakseni, niin siitä päivästä lähtien on ukko Huttuselle ruokaa ja asuntoa siinä.

Vannin sydän nytkähti, kasvot kävivät loistamaan, tahtoi sanoa jotakin vastapainoksi, ja kun ei muutakaan osannut, niin sanoi hän kuitenkin:

— No johan sinä nyt ajattelet liian korkealle ajatellaksesi omistaa tuon Leckberg'in kartanon.

— Senlainen on ajatukseni. Ja kuka voi estää ajatuksia joskus kiipeilemästä korkeuden vuorillekin etenkin näin nuoruuden toivorikkaimpina päivinä, koska ne siellä vaeltelivat jo tuon korkuisena poika palkerona, uupumusta lykkäävän hevosen vetämän rahtikuormankin jälessä paljaan tähtitaivaan alla talvisina öinä kitkastessa... Ja itseensä luottamus on sitä tavaraa, joka antaa voimaa ja rikastuttaa toivon.

Santeri näki Vannin ajatusten parhailtaan hulmuavan Leckberg'in kartanon omistamis-unelmassa, niin lisäsi yhä:

— Minulla on tiedossa kylliksi tehoovia nimiä, kun vaan joutuu se päivä, jolloin vasaran alle joutuu tuo Leckberg'in kartano, niin silloin se on minun, huutakoot miten korkealle tahaan. Ja suunnitelma sen asumisesta on valmis. Ylikertaan otan vuokralle tuon valtion alkeiskoulun, joka sopii sille juuri kuin laitettu. Ja alakertaan otan sitten vuokramiehiä, vaikkapa sen koulun opettajia tai muita senlaisia, silloin se alkaa maksamaan itse hintansa. Ja ukko Huttunen ei paina sen hartioilla mitään.

— Ihminen aikoo hänen tiensä, mutta Jumala johdattaa hänen polkunsaa, virkkoi Vanni, kun ei muutakaan osannut sanoa.

Santeri näki Vannin silmistä, että Vanni on kylliksi hyvällä tuulella, juuri senlaisella kuin hän oli tänä hetkenä ajatellutkin, niin ei tahtonut Vannin mieltä hajottaa pitemmällä puheellaan, vaan jätti siihen tilaan missä se nyt oli, vilkasi ympärilleen ja näki, ettei ketään vielääkään ollut heitä näkemässä, niin nousi, tarjosi Vannille kättä, puristi sitä, terotti silmänsä Vannin silmiin, nähdäkseen näkykö mitään vilppiä ja kuiskasi:

— No, huomenna sitten.

— Niinkuin sanottu, virkkoi Vanni ja kätensä puristamisella ilmoitti sanainsa vakuuden.

Santeri pyörähti kävelemään kotiinsa päin, mutta Vanni, ennenkun huomasi kilmasi Santerin rinnalle kävelemään, jossa Santeri hänet heti vaihtoi oikealle puolelleen. Nyt ei puhuttu enää mitään asiallista kuin ainoastaan ajan kuluksi sen päivän herttaisuudesta verraten vuoden aikaan ja miten luonto osaa ennustaa talven tuloa kasvien kuihtumisella näinkin kauniina päivinä. Ja miten talven kovuus kumminkin täytyy rajoittaa ainoastaan ruohojen turmelemiseen ja lehtien riisumiseen. Puhtaana, uudistettuna, karaistuna täytyy jättää muu kasvikuunta uuden kesän synnyttäväksi eloon. Näitä puhellen he hiljalleen halki puistaisen hautuumaan siirtyivät kotiinsa päin aina hautuumaan veräjälle asti, jossa kääntyivät raitiokatua alas. Nyt ikäänkuin itsestään loppui heillä puhe, kun näkivät siellä täällä liikkuvia ihmisiä. Olivat kuni lumotut, ei muuta ääntä kuin Santerin ja Vannin kengät harvasteeseen narahtelivat toisiinsa sovitettujen askelten vaihtuessa. Santerin harmaa silkkipontainen hattu verkalleen heilui noin kämmenen verran ylempänä Vannin keltasen vaalealla silkkirantuisella huivilla katettua suurinyttyräistä päätä. Jos joku heitä nyt katsoikin kierolla silmällä, niin ei se vaikuttanut Vanniinkaan mitään. Santerin hämmästyttävän voimakkaat vastakatseet tekivät ne kaikki tyhjäksi. Ei kumminkaan Santeri tahtonut Vannia saattaa kotiinsa asti, vaan tultua Uudenkadun kulmaan tarjosi kätensä Vannille uudestaan ja iloisesti virkkoi:

— Tästä on minulla suora kotiin. No huomenna sitten.

— Jään odottamaan, kuiskasi Vanni Santerin kättä puristaessaan ja kääntyi Torikadulle, pisti kätensä ristiin rinnalleen ja lähti astua heilottamaan kotiinsa. Suurikirjaisen, vaaleanharmaapohjaisen leninkihameen helmat hulmusivat puoleen ja toiseen ja kiiltävät kengät vilkkasivat iltapäivän auringon laimeassa paisteessa.

XX.

Neljä viikkoa tästä oli lokakuun läntisen auringon valaisemassa Vannin kamarissa pieni, mutta vertainen hääjoukko koolla, Vanni ja Santeri vasta vihittynä parina heidän keskellään. Vannin kasvoista näkyi, että hänen elämänsä laiva palattuaan myrskyiseltä matkaltaan makaa nyt ankkuroituna tyyneen lahdelmaan, jossa laivan miehet iloisina kertoilevat voitostaan taisteluissa luonnon voimia vastaan. Niistä taisteluista ei nyt hääjoukko tahtonut antautua puhelemaan, kun tiesivät Vannin elämässä olevan surullisiakin puolia, mutta pitivät kertomuksiaan lapsuutensa ihanissa päivissä, jolloin heidän maailmansa oli vaan äiti, äiti, eikä mikään muu kuin äiti. Mutta jokahisen kertomuksessa kuului niin kummallisen erilaisia käsitteitä siitä maailmastaan, että oikein mehukkaalta kuului niitten käsitteiden yhteensovitus, joka sulikin siinä yhteen kun kaikilla ilmestyi samanlainen rakkaus äitiin.

Joukossa oli kuitenkin joku, joka oli kaksivuotiaana kadottanut äitinsä ja saanut turvautua vieraaseen, mutta rakkaus oli siihen vieraaseen yhtä suuri kuin äitiinsäkin. Nyt joutui väkistenkin tarina surulliselle tolalle, vertaillaessa miten senlaisessa tapauksessa voi joutua turvautumaan pahaankin ihmiseen, johon rakastuu täydellisellä lapsen rakkaudella, joten se elämälläään vie lapsen mukanaan, ja miten suuri joukko ihmisiä on sillä tiellä, ei ainoastaan itse, vaan polvesta polveen.

Vanni muisti nyt Ullaa, josta tiedettiin kertoa, että hän kuljeskeli langenneena naisena paikasta paikkaan, vaan kuitenkin usein aina palaa takasin tänne Koivulahden kaupunkiin. Ja vertaili itseään miten onnellisista onnellisin on hän, joka löysi Sannan sentähden, että Ulla oli hänet tänne tuonut hänelle onneksi ja itselleen turmioksi. Vanni ei kuitenkaan tästä alkanut puhetta, pyyhkäsi vaan silkkisellä nenäliinallaan kyyneleet silmänsä nurkista ja alotti hänkin puheen ihanalle muistuvista lapsuutensa päivistä Metsävainion turvekattoisessa kodissa, jossa leipänä oli usein paljas silkko ja vaatteina vaan siekaleita. Vaan kun ne olivat äitin laittamat, olivat hyvät. Ja koti oli koti, vaikkapa turvekattoinenkin.

Mutta vieraat nousivat jättämään hyvästi ja toivottamaan onnea nuorelle parille, jonka tehtyään joukossaan lähtivät kiirehtimään kotiinsa. Vanni ja Santeri saattoivat vieraansa ulos ja seisattuivat rinnatusten korkeille portailleen ottamaan vastaan viimeisetkin hyvän yön toivotukset ja katsomaan juhlapukuisina kuhisevain vierastensa menemistä portista ulos.

Vaan kun vieraitten askelten kahina hiekkaisilta käytäviltä kauteni kuulumattomaksi ja heidän hauskamieliset kansapuheensa häipyivät tyhjyyteen, palasivat Vanni ja Santeri kamariinsa, jossa vihkimätuoli vielä paikoillaan muistutti Vannin ja Santerin siinä pyhitettyä ikuista liittoa... Mutta aurinko oli nyt jo paennut kauvas poutaisen taivaan rannan vuorien suojaan. Ainoastaan illan rusko ruusuvalollaan valaisi luontoa ja lehdettömän puiston läpi hohtava kultainen hämärä täytti koko lähisen tienoon, täytti Vannin ja Santerin kamarinkin.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this

eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement

or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to

maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.